

BİLGİ

Sosyal Bilimler Dergisi [Journal of Social Sciences]

2019 Yaz, Cilt 21, Sayı 1 [2019 Summer, Volume 21, Number 1]

ISSN: 1302-1761

Filiz Sever Cicioğlu ve Duygu Kalkan • De Gaulle'den Frexit

Tartışmalarına: Fransa Avrupa Birliği'nin Neresinde

Mustafa Hatipler • Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın

Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi

Zeynep Sözcan ve Tuncay Yılmaz • Kişilik Özelliklerinin

Girişimcilik Eğilimi Üzerine Etkisi

Vildan Amil ve Ozan Kahraman • Rotalama Yerleştirme

Problemine Sezgisel Yaklaşım

Mavi Çınar • Antik Yunan Felsefesinde Empodekles, Platon

ve Plotinius'da Aşk Tanımları ve Aşkın Tensel Olandan

Tinsel Olana Seyri

KİTAP İNCELEMESİ

Alper Bodur • Mimarlık, Mimarlığımız

Bilgi, 21 [1] • ISSN: 1302-1761

Sosyal Bilimler Dergisi [Journal of Social Sciences]

2019 Yaz, Cilt 21, Sayı 1 [2019 Summer, Volume 21, Number 1]

Sahibi / Owner

Değişim Yayınları

Sorumlu Yazışleri Müdürü / Managing Editor

Demir Can Dilek

Editörler Kurulu / Editorial Board

▪ **Editörler / Editors**

M. Kemal Aydın ve Engin Yıldırım

▪ **Yardımcı Editörler / Assistant Editors**

*Mehmet Zeki Ak, Cihan Selek Öz, Kıvanç Aydınlar,
Mücahit Aydın*

▪ **Editörler Kurulu Üyeleri / Members of Editorial Board**

*Gencer Özcan [İstanbul Bilgi Üniversitesi], Şener Aktürk [Koç
Üniversitesi], Nebi Miş [Sakarya Üniversitesi], Fatma Yurttaş Öz-
can [Sakarya Üniversitesi], John McSweeney [The University of
Manchester], Suna Gülfer İhlamur Öner [Marmara Üniversitesi],
Ünsal Ozan Kahraman [Sakarya Üniversitesi], Eyüp Ensar Çak-
mak [Sakarya Üniversitesi], İbrahim Efe [Lancaster University]*

▪ **Yayın Koordinatörü / Managing Coordinator**

Yeşim Dalkılıç

Bilgi, 21 [1] ▪ ISSN: 1302-1761

Sosyal Bilimler Dergisi [Journal of Social Sciences]

2019 Yaz, Cilt 21, Sayı 1 [2019 Summer, Volume 21, Number 1]

- Yılda iki kez yayımlanan *Bilgi*, hakemli bir dergidir.
- *Bilgi* is a peer-reviewed journal, published bi-annually.

▪ Dergide yayınlanan yazı ve makaleler kaynak gösterilmek koşuluyla iktibas edilebilir. Yazı ve makalelerin tüm sorumluluğu yazarına / yazarlarına aittir.

▪ The articles and papers published in the journal may be quoted provided that the source indicated. All the responsibility of the articles and papers belongs to author(s).

Taranan Endeksler / Indexed by

- EBSCO
- Pro Quest Political Science
- ASOS Index
- Index İslamicus

Yazışma Adresi / Contact

1. Değişim Yayınları, Çatalçeşme Sokak, 52 / 2 Cağaloğlu / İstanbul. Telefon: 90 (212) 514 29 71-72 ▪ Fax: 90 (212) 514 42 31

2. Değişim Yayınları, PTT Sokak 15 (54040) Adapazarı / Sakarya. Telefon: 90 (264) 278 5639 ▪ Fax: 90 (264) 278 5299

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

• Hamza **Al** [Sakarya Üniversitesi] • Sevda **Alankuş** [Kadir Has Üniversitesi] • Atilla **Arkan** [Sakarya Üniversitesi] • Muhittin **Ataman** [Yıldırım Beyazıt Üniversitesi] • Ayhan **Aytaç** [Trakya Üniversitesi] • Mehmet **Barca** [Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi] • Jürgen **Bel-lers** [Universitaet Siegen] • Arif **Bilgin** [Sakarya Üniversitesi] • Vey-sel **Bozkurt** [İstanbul Üniversitesi] • Esra **Dil** [Sakarya Üniversitesi] • Michael **Dillon** [Lancaster University] • Burhanettin **Duran** [İstanbul İbni Haldun Üniversitesi] • Ümit **Ekin** [Sakarya Üniversitesi] • Tuba Çevik **Ergin** [Sakarya Üniversitesi] • Bedri **Gencer** [Yıldız Teknik Üniversitesi] • İrfan **Haşlak** [Sakarya Üniversitesi] • Mustafa **Hatipler** [Trakya Üniversitesi] • İsmail **Hira** [Sakarya Üniversitesi] • Kemal **İnat** [Sakarya Üniversitesi] • Ahmet **İnsel** [Galatasaray Üniversitesi] • Tim **Jacoby** [The University of Manchester] • Aristotle **Kallis** [Keele University] • Osman **Karamustafa** [Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi] • Tuncay **Kardaş** [Sakarya Üniversitesi] • Özgür **Kayalica** [İstanbul Teknik Üniversitesi] • Aziz **Kutlar** [Sakarya Üniversitesi] • Ahmet **Makal** [Ankara Üniversitesi] • Nicholas **Onuf** [Florida International University] • Markus **Porsche-Ludwig** [National Dong-Hwa University] • Şükrü **Özen** [İzmir Ekonomi Üniversitesi] • Esat **Pınar-başı** [Balıkesir Üniversitesi] • Hakan **Poyraz** [Mimar Sinan Üniversitesi] • Nuray Yılmaz **Sert** [Sakarya Üniversitesi] • Köksal **Şahin** [Sakarya Üniversitesi] • Erol **Taymaz** [Ortadoğu Teknik Üniversitesi] • Turan **Yıldırım** [Marmara Üniversitesi] • Ensar **Yılmaz** [Yıldız Teknik Üniversitesi] • Feridun **Yılmaz** [Uludağ Üniversitesi] • Burhanet-tin **Zengin** [Sakarya Üniversitesi]

Bilgi, 21 [1] • ISSN: 1302-1761

Sosyal Bilimler Dergisi [Journal of Social Sciences]

2019 Yaz, Cilt 21, Sayı 1 [2019 Summer, Volume 21, Number 1]

B u S a y ı n ı n H a k e m l e r i [Alfabetik]

• Dr. Öğretim Üyesi Adem **Akbıyık** [Sakarya Üniversitesi] • Doç. Dr. Abdulvahap **Akıncı** [Kocaeli Üniversitesi] • Dr. Ahmet Gökçe **Akpolat** [Sakarya Üniversitesi] • Prof. Dr. M. Kemal **Aydın** [Sakarya Üniversitesi] • Dr. Öğretim Üyesi Gökçe **Cerev** [Fırat Üniversitesi] • Doç. Dr. Tufan **Çötök** [Sakarya Üniversitesi] • Dr. Öğretim Üyesi Hatice Senem **Doyduk** [Sakarya Üniversitesi] • Dr. Öğretim Üyesi Mustafa **Kırca** [Düzce Üniversitesi] • Doç. Dr. Cihan Selek **Öz** [Sakarya Üniversitesi] • Prof. Dr. Hakan **Poyraz** [Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi] • Doç. Dr. Nural İmik **Tanyıldızı** [Fırat Üniversitesi] • Dr. Öğretim Üyesi Doğa Başar **Sarıpek** [Kocaeli Üniversitesi] • Dr. Öğretim Üyesi Serpil Bardakçı **Tosun** [Alanya Alaattin Keykubat Üniversitesi] • Prof. Dr. Aykut Hamit **Turan** [Sakarya Üniversitesi] • Dr. Öğretim Üyesi Yıldırım **Turan** [Sakarya Üniversitesi] • Doç. Dr. Bora **Yenihan** [Kırklareli Üniversitesi] • Doç. Dr. Sinem **Yıldırımaltp** [Sakarya Üniversitesi]

Bilgi, 21 [1] • ISSN: 1302-1761

Sosyal Bilimler Dergisi [Journal of Social Sciences]

2019 Yaz, Cilt 21, Sayı 1 [2019 Summer, Volume 21, Number 1]

Filiz Sever Cicioğlu ve Duygu Kalkan • De Gaulle'den Frexit
Tartışmalarına: Fransa Avrupa Birliği'nin Neresinde [1-38]

Mustafa Hatipler • Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın
Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi [39-77]

Zeynep Sözcän ve Tuncay Yılmaz • Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Eğilimi Üzerine Etkisi [78-107]

Vildan Amil ve Ozan Kahraman • Rotalama Yerleştirme Problemine Sezgisel Yaklaşım [108-119]

Mavi Çınar • Antik Yunan Felsefesinde Empodekles, Platon ve Plotinius'da Aşk Tanımları ve Aşkın Tensel Olandan Tinsel Olana Seyri [120-140]

K İ T A P İ N C E L E M E S İ

Alper Bodur • Mimarlık Mimarlığımız [141-149]

De Gaulle'den Frexit Tartışmalarına: Fransa Avrupa Birliği'nin Neresinde

Filiz Ciciođlu¹

Duygu Kalkan²

Özet: Avrupa Birliği, II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da barış ve güvenliği sağlamak amacıyla kurulan bir bütünleşme sürecidir. Avrupa Birliği'nin Schuman Deklarasyonu ile başlayan ve yarım asırdan fazladır devam eden bu serüveni, Fransa dış politikasının ana gündem maddelerinden birini oluşturmuştur. Birliğin kurucu üyelerinden olan Fransa, Avrupa bütünleşme tarihinin baş aktörlerindedir. Nitel kaynak taraması yönteminin kullanıldığı bu çalışmada analiz birimi Beşinci Cumhuriyet Fransa'sının devlet başkanlarıdır. Devlet başkanlarının (De Gaulle'den Macron'a) vizyonları, misyonları ve AB derinleşme / genişleme hareketlerine olan etkileri tarihsel bir perspektifte sunulmaya çalışılacaktır. Bu çalışmanın amacı, Fransa devlet başkanlarının Avrupa Birliği konusundaki eğilimlerini federalizm-konfederalizm yaklaşımları çerçevesinde değerlendirmek ve Fransa'nın Avrupa bütünleşmesine olan etkisini (yavaşlatma / engel olma / katkı sağlama) ortaya koymaktır. Federal-konfederal skalasında Avrupa bütünleşmesine katkı sağlayan devlet adamlarının federal modele; bütünleşmeyi yavaşlatan, genişleme ve derinleşme hareketlerini engelleyen devlet adamlarının konfederal modele daha yakın olduğu tespit edilmiştir. Avrupa Birliği konusunda konfederal bir tutum benimseyen De Gaulle döneminde yaşanan “Boş Sandalye Krizi” Avrupa Birliği'nin karar alma süreçlerini yedi ay boyunca

1. Dr. Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü.

2. Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü.

kilitlemiş, bu krizin bütünleşmeyi yavaşlatıcı etkisi uzun yıllar devam etmiştir. İngiltere'nin 1963 ve 1967 yıllarındaki Birliğe üyelik başvurusunun De Gaulle tarafından reddedilmesiyle Birliğin genişleme hareketleri engellenmiştir. De Gaulle'den sonra iktidara gelen Georges Pompidou döneminde genişleme yolundaki veto kaldırarak genişleme hareketlerinin önü açılmıştır. De Gaulle döneminde ulusal amaçlarını gerçekleştirmek için bir "araç" olmaktan öteye gidemeyen Avrupa bütünleşmesi De Gaulle sonrasındaki devlet adamlarınca daha güçlü bir biçimde savunulmuştur. Yapılan bu çalışma ile 1958'den günümüze, Fransa'nın Avrupa Birliği konusundaki federal eğilimlerinde artış yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu süreçte Fransa, Avrupa'da lider olmak amacıyla dâhil olduğu Avrupa Birliği projesinde istediği konumu elde edememiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Fransa, Entegrasyon, Federalizm, Konfederalizm.

Giriş

II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçlarının ardından uluslararası sistemde barış ve güvenliği tesis etmek, savaşın izlerini silmek maksadıyla Avrupa'da bütünleşme fikri ortaya çıkmıştır. Avrupa'da bütünleşme süreci, 18 Nisan 1951 tarihinde Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg arasında imzalanan Paris Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu ile başlamıştır (Dedeoğlu, 2003: 89). AKÇT'nin kurulması için ilk fikir Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından 1947-1948 yıllarında ortaya çıkmıştır. Schuman, Fransa ve Almanya'nın kömür-çelik sanayilerini birleştirmek için öneride bulunmuştur. Böylece AB'nin iki kurucu üyesi olan Fransa ve Almanya Avrupa bütünleşme tarihinin temel aktörleri haline gelmiştir.

Avrupa entegrasyon süreci büyük ölçüde Fransa - Almanya ekseninde şekillenmiştir. Fransa tarihsel olarak Almanya gibi ekonomik

açından güçlü konumda olan bir ÷lkeye nazaran daha zayıf bir ÷lke olmuştur. Bu bağlamda Avrupa konularına Alman düşünür ve politikacılar ofansif, emperyal ve güç odaklı bakarken; Fransa ise göreceli güçsüzlüğün verdiği psikolojiyle defansif, milli menfaatçi ve resesif bir şekilde yaklaşmıştır (Tezcan, 2016: 7-8).

Avrupa Birliđi³ ne Amerika Birleşik Devletleri gibi bir federasyon; ne de sadece hükümetler arası işbirliği için kurulmuş Birleşmiş Milletler gibi bir örgüttür. Aslında, yegânedir. Avrupa Birliği'ni oluşturan ÷lkeler bağımsız, egemen uluslar olarak kalmaktadır, fakat bu ÷lkeler dünyada kendi başlarına sahip olamayacakları nüfuzu elde etmek için egemenliklerini birleştirmişlerdir (European Commission, 2007).

Bu tanımdan hareketle Birlik'in hükümetler arası ve ulus üstü niteliklerini bir arada barındırdığı söylenebilir. Nitekim bu ikilem Birlik'e üye devletlerce de yaşanmış hatta bu durum kimi zaman Birlik'te krizlerin (Boş Sandalye Krizi gibi) çıkmasına yol açmıştır. Avrupa bütünleşmesinin federal-konfederal yaklaşımlardan hangisiyle daha başarılı olacağı sorunsalı da bu çerçevede ortaya çıkmıştır.

Federalizm, üye devletlerin egemenlik haklarının sınırlı olduğu, bazı yetki düzeylerindeki politika uygulama ve belirleme hakları kendilerinde kalmak üzere sınırlandırıldığı ve merkezi bir yönetime bağlanılmasını baz alan bütünleşme türüdür (Aytuğ, 2008). Konfederasyon ise, iki ya da daha fazla devletin kendi kimliklerini ve egemen yetkilerini koruyarak bir araya gelmesi ve merkez otoriteye karşılıklı güvenlik ve etkinliğin artırılabilmesi adına özel yetkiler vermesidir (Ultan, 2013: 166). Bu tanımlar çerçevesinde AB'nin bugünkü yapısı ele alındığında Avrupa bütünleşmesinin konfederasyondan daha ileri olmakla beraber bir federasyon olarak da nitelendirilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, Fransa devlet başkanlarının Avrupa bütünleşme sürecindeki etkinliği, federalizm ve konfederalizm yakla-

3. Bu çalışmada "Avrupa Birliği" ifadesi, Roma Antlaşması'ndan günümüze kadar olan "Avrupa Topluluğu" ve "Avrupa Ekonomik Topluluğu" gibi tüm oluşumlar yerine kullanılmıştır.

şımları ışığında incelenmiştir. Federal-konfederal skalasında Avrupa bütünleşmesine katkı sağlayan devlet adamlarının federal modele; bütünleşmeyi yavaşlatan, genişleme ve derinleşmeyi engelleyen devlet adamlarının konfederal modele daha yakın olduğu söylenebilir.

Beşinci Cumhuriyet Fransa’ında Cumhurbaşkanının dış politikada etkin konuma gelmesiyle beraber, Fransa’nın AB politikaları sağ ve sol iktidarların benimsedikleri AB karşıtı/yanlısı tutumlarıyla şekillenmiştir. Buradan hareketle çalışma şu soruya yanıt aramaktadır: Beşinci Cumhuriyet Fransa’ında hangi devlet başkanları federal bir Avrupa entegrasyonunu savunarak bütünleşmeye katkı sağlamış, hangileri konfederal bir tutumla bütünleşmeyi yavaşlatmıştır?

Çalışmada De Gaulle’den başlayarak, Fransa’nın mevcut başkanı Macron’a dek geçen tarihsel süreçteki AB politikaları incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, Avrupa bütünleşme sürecini açıklamaya yönelik federalizm ve konfederalizm yaklaşımlarına yer verilmiştir. İkinci bölümde Fransa’nın etkili olduğu AB krizlerine yer verilmiş ve Fransa’nın Avrupa entegrasyonunda önemli bir aktör olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde 1958’den günümüze kadar görev yapmış Fransa devlet başkanlarının AB vizyon ve misyonlarına, genişleme ve derinleşme hareketlerine karşı tutumlarına, ulusal tehdit algılamaları gibi dış politika unsurlarına yer verilmiştir. Böylece Fransa’nın AB entegrasyon tarihindeki belirleyici yeri ve rolü vurgulanmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise Fransa’da son yıllarda aşırı sağın yükselişi, “Frexit” tartışmaları gibi güncel meselelere yer verilmiştir.

Avrupa Bütünleşmesini Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar: Federalizm ve Konfederalizm⁴

II. Dünya Savaşından sonra entegrasyon kavramını açıklamaya çalışan ve buna ilişkin çeşitli kuramlar geliştirilmesine rağmen bu kavramın uluslararası ilişkiler disiplini içinde herkes tarafından kabul

4. Çalışmanın bu bölümünde makalenin yazarlarından Cicioğlu’nun “Avrupa Birliği’nin Siyasi Geleceği” (2004) başlıklı yüksek lisans tezinden esinlenilmiştir.

gören bir tanım yapılmış değildir. Yapılan her yeni tanım bir öncekini eleştirel nitelikte olmakla birlikte bu alandaki pek çok soruyu da gün ışığına çıkarmıştır. Entegrasyon teoreminin asıl çıkış noktası, ulusal dış politikaların çok çeşitli olması ve bu çeşitliliğin uluslararası sistemde barışı tehdit edebileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu çeşitli politikaların ortak çıkarlar doğrultusunda birleştirilerek ortak politikalar üretilebileceği düşüncesi entegrasyon kavramını uluslararası ilişkilerin gündemine getirmiştir (Canbolat, 1998: 82).

Entegrasyon ya da bütünleşme, “siyasal aktörlerin sadakatlerini, beklentilerini ve siyasal eylemlerini ulus devletler üzerinde yetki sahibi olacak yeni bir merkeze yönlentmeleri süreci” olarak tanımlanmaktadır (Açıkmeşe, 2004: 2). Karl W. Deutsch'a göre entegrasyon; “belirli bir toprakta topluluk duygusuna ulaşılması ve bu topluluğun kurumları ile faaliyetlerinin yeterince güçlü ve yaygın olmasıdır” (Akgül, 2002: 7). Ernst B. Haas ise bir süreç olarak gördüğü entegrasyonu “katılımcı kurumlarla ilişkilerde güç faktöründen kaçınarak gönüllü olarak daha geniş politik birimler yaratmak” olarak tanımlamaktadır (Rosamond, 2002: 12). Özellikle Avrupa entegrasyonu konusunda çalışmalarda bulunan L. Lindberg'e göre ise entegrasyon “birbirinden farklı ortamlardaki siyasal aktörlerin, beklentilerini ve siyasal aktivitelerini yeni bir merkeze kaydırması gerektiğine ikna edilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Akgül, 2002: 7).

Birbirinden farklı birçok tanım yapıldığı entegrasyon kavramı, uluslararası sistemde örgütlenmelerin (uluslar arası / ulusüstü) gerçekleşebilmesi için en temel önceliktir. Bölgecilik anlayışı üzerine kurulmuş bir örgüt olan AB, bölgedeki devletlerin birbirleriyle işbirliği yaparak önce ekonomik sonra da siyasal alanda bütünleşmelerini gerçekleştirmek maksadıyla kurulmuştur. Avrupa bütünleşmesi ulusüstü yapıları öngören federalizm ve ulus devletlerin varlıklarını koruma esasına dayalı konfederalizm yaklaşımı ile açıklanmaya çalışılmaktadır (Dedeoğlu, 1998: 357).

Federalizm, birden fazla devletin yetkilerinin bir bölümünü ortak bir

merkezi yapıya devrettikleri ve bunu bir anayasa çerçevesinde oluşturdukları bir idare şekli olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşımda belirli bir merkez etrafında bir araya gelen parçaların egemenlikleri sınırlıdır. Otonomi sahibi bir birim vardır ve devletler onun önünde güçlü değildirler. Bu yaklaşımda devletlerin farklı sorunlarına merkezi çözüm arayışı vardır. Federalist anlayışta ulusal devletler arasındaki geleneksel ayrımları ortadan kaldırmak amaçlanmaktadır. Ancak halkların kendi benliklerini korudukları ortak federal otoriteler tarafından yönlendirilen bir sistem öngörülür (Dedeoğlu, 1996: 49).

Federalizm, iki farklı fakat birbiriyle ilişkili unsuru içerir. Birincisi; federal terimi, gücün, merkezi otorite ile çeşitli bölgesel otoriteler arasında bölündüğü bir hükümet şeklini (ABD’deki gibi) tanımlar. İkincisi ise federalizmin bir federal organizasyonda siyasi birliği sağlama süreciyle ilgili olduğudur. Burada vurgu, siyasi bağıllık ve anayasal gelişme üzerinedir (Linter ve Mazey, 1992: 1).

Federal yapı bir anlamda ulus devlete doğrudan meydan okumanın ifadesidir. Çünkü burada üye devletlerin egemenlik hakları sınırlıdır. Bu devletlerin yetki devri anayasaya dayanır. Amaç, üye devletlerin çıkarlarının gözetilerek, birliğin kesin kurallara dayalı, güçlü bir işleyişinin olmasıdır. Federalizmin temel özellikleri olarak; dengeli katılım, demokratik temsil, çoğulculuk ve politik düzen sayılabilir. Federalizmde, yasama kurulu federasyon birimlerinin temsil edildiği ortak bir yapılanma şeklindedir. Yürütme gücü, üye devletlerin katılımlarıyla oluşurken yargı ortak ve üst mekanizmadır (Karakaş, 2002: 12-16).

Konfederalizm, üye ülkelerin egemenlik ve bağımsızlıklarını koruyarak aralarında imzaladıkları konfederasyon anlaşması gereğince bazı yetkilerini ortak bir organa devretmesidir. Üye ülkelerin ulusal ayrıcalıklarını korudukları ve ortak bir erke bağı olmadıkları bir sistemdir. Federalizmdeki oyçokluğu ilkesinin tersine, konfederalist yaklaşımda oybirliği esastır. Aynı şekilde bu model “devletler birliği” yerine “devletler topluluğu” kavramı ile tanımlanabilir. Bu yaklaşımın esasında devletlerin birbirlerinin egemenliklerine zarar vermeden işbirliği yap-

maları yatmaktadır. Böylelikle amaç bir “süper devlet” yaratmaktan ziyade devletleri belirli bağlarla birbirine bağlamaktır (Dedeoğlu, 1996). Konfederalizmde birimler farklı yapıdaki kimliklerini muhafaza ederken, yüksek otoriteye sadece güvenlik, daha fazla verimlilik ve etkinlik gibi nedenlerle bir takım özel yetkiler verilir. Bu sistemde yüksek otorite birimlerin kendisine verdiği yetkilerin dışına çıkamaz. Yani burada federe devletlerin yetkilerini devretmelerinin tersine, yüksek otoriteye sınırlı haklar tanınır. Asıl karar alma ve son sözü söyleme yetkisi ulus devletlerdedir (Akgül, 2002: 9).

Avrupa Birliği'nin mevcut yapılanması dikkate alındığında bütünleşme sürecine dair iki model karşımıza çıkmaktadır. Bazı dönemlerde üye devletler arasında fikir ayrılıkları doğuran tartışmalı modellerden ilki, daha çok federalist yaklaşımla açıklanabilecek olan “ulusüstüçülük”; diğeri ise, ulus devletlerin etkinliğine daha çok önem veren ve bu yönüyle konfederalist akımı çağırıştıran “hükümetlerarasıcılık” modelidir. Ulusüstüçülük, AB'nin bağımsız ve ulus devletlerin üzerinde bir otorite yaratarak, üye devletlerin ulusal egemenliklerinin bir kısmını bu yüksek otoriteye devretmeleri ya da onunla paylaşmalarını ifade etmektedir (Akgül, 2002: 8).

1960'ların ortalarında milliyetçi akımın en önemli temsilcisi olan Charles De Gaulle'nin, İngiltere'nin AB üyeliği başvurusunu reddetmesi ve AB kurumlarında “boş sandalye” politikası izlemesi Avrupa bütünlüşmt süresini olumsuz yönde etkilemiştir. Ulusüstüçülük'e karşı bir duruş sergileyen De Gaulle döneminde AB'de yaşanan krizler, yeni bir teorinin ilham kaynağı olmuştur. Bu gelişmelerin ardından uluslararası ilişkilerde realist akımın öncülerinden Stanley Hoffmann hükümetlerarasıcılık olarak bilinen kuramı yaratmıştır (Açıkmeşe, 2004: 8).

Hükümetlerarasıcılık modelinde birliğin işleyişi yüksek bir otorite tarafından değil, ortaklık ya da işbirliği içinde bulunan ulus devletler tarafından sağlanmaktadır. Bu modelde egemenlik devri söz konusu değildir. Ortak politikalar ulus devletler tarafından gerçekleştirilir ve ulusal hukuklar geçerliliğini korumaktadır (Akgül, 2002: 8). Bu iki

model Avrupa Birliđi űlkeleri arasında fikir ayrılıklarına yol açarken Avrupa bűtűnleűmesinin seyrini derinden etkilemiűtir.

Avrupa Birliđi'nin űimdiki yapılanması, federalist ve konfederalist eđilimlerin bir arada olduđu “karma model” ile açıklanabilir. Bu modelde kararların bir kısmı yapılan anlaűmalar dođrultusunda űyeleri bađlarken bir kısmı tavsiye niteliğindedir. Bűyűk űlűde konsensűs ile karar alınır. Kurumlarından bazılarının yetkileri gűlűdűr ve űyelerin űzerindedir. Ancak bunlar sınırlı sayıdadır. Ulusűstűcűlűk modeli federal űrgűtlenme, hűkűmetlerarasıcılık konfederal űrgűtlenme olarak nitelendirildiđinde, karma model pre-federal modele karűılık gelmektedir. Daha açık bir ifade ile bu model konfederasyonun űtesinde ancak federasyonun gerisinde bir bűtűnleűme dűzeyini ifade etmektedir (Dedeođlu, 1998: 363).

AB çerçevesinde federal bir yapı oluűturulması fikri baűta kűk devletler olmak űzere çok sayıda űlke tarafından desteklenmektedir. Bunun baűlıca nedeni artan gűvenlik ihtiyacıdır. űzellikle 11 Eylűl'den sonra bu ihtiyaç çerçevesinde federalizm ve “Avrupa Birleűik Devletleri” oluűturma fikri daha çok tartiűılır hale gelmiűtir. Federasyon űnerisi yıllar sonra 2000 yılında Alman Diűiűleri Bakanı Joschka Fischer tarafından ortaya atılmıűtır. Bu űneri baűlangıta çok fazla destek gűrmemekle birlikte, daha sonraları birlik gűndeminin temel tartiűması haline gelmiűtir (Akgűl, 2002: 9). Fischer'e gűre geniűleme entegrasyonun erozyonuna neden olacaktır; bu sonucu űnleyecek tek yol devletler birliđinden federasyona geiűtir (Aıkmeűe, 2004: 28). Bűtűnleűme yanlısı Benelűks űlkeleri Almanya'yı bu konuda desteklerken, İngiltere'nin baűını çektiđi ve İskandinav űlkelerinden oluűan grup bu konuya sıcak bakmamaktadır.

Federalizme karűı olduđu bilinen Fransa ise uzun zaman bu tartiűmaların dıűında kalmıűtır. Bűtűnleűme sűrecinin dıűında kalarak Avrupa liderliđini Almanya'ya bırakmak istemeyen Fransa sonraları federasyon konusuna daha ılımlı yaklaűmıűtır. Ancak Fransa'nın federasyon anlayıűı, Almanya'ninkinden oldukça farklıdır. Ulus devletle-

rin zayıflamasına karşı çıkan Fransa bir “devletler federasyonu” önermiştir (Akgül, 2002: 11-12).

Avrupa Birliği Krizlerinde Baş Aktör: Fransa

Avrupa bütünleşmesinin siyasi ve felsefi temelleri, siyasi tarihte Fransa İmparatoru Napolyon Bonapart'a; yakın tarihte ise Robert Schuman, Jean Monnet ve Jacques Delors'a dayanmaktadır. Dolayısıyla AB Projesi bir Fransız projesi olarak algılanmaktadır. Avrupa bütünleşmesinde siyasi / diplomatik lider olarak öne çıkan Fransa (Almanya ekonomik alanda ön plana çıkmış) AB tarihinde belli başı dönüm noktalarının mimarı olmuş ve izlediği bazı politikalarla Avrupa bütünleşmesinin seyrini değiştirmiştir (Örmeci, 2018).

Bunlardan ilki Ağustos 1954'te Avrupa Savunma Topluluğu (AST) Antlaşması'nın reddedilmesidir. 24 Ekim 1950'de dönemin Fransa Başbakanı Rene Pleven tarafından ortaya atılan bu plan, Pleven Planı olarak bilinmektedir. Bu planla anlaşmaya taraf olan devletlerin birbirlerine yardım etmesi, ortak komutanlık altında görev yapacak bir “Avrupa Ordusu”nun kurulması ve taraf devletlerin deniz ötesi birlikleri dışında kalan kara, hava ve deniz kuvvetlerinin oluşturulacak olan AST'ye bağlı olması öngörülmüştür (<http://aei.pitt.edu>). Pleven Planına uygun olarak 27 Mayıs 1952'de AKÇT'ye üye altı devlet tarafından AST Antlaşması imzalanmıştır. Fakat bu antlaşma AST'nin NATO'ya bağımlılığının altını çizen düzenlemeler nedeniyle De Gaulleciler ve sosyalistlerden oluşan parlamento tarafından reddedilmiştir (Efe, 2007).

Fransa'nın AST'yi reddetmesinin nedenleri arasında; Almanya'nın yeniden silahlanmasından duyduğu rahatsızlık; Fransız Hükümeti'nin askeri güçlerin kontrolü kaybetmek istememesi; Avrupa'nın en güçlü ordusunun (Birleşik Krallık) bu yapıya dâhil olmaması yer almaktadır (Bayraktaroğlu, 2013). AST'nin reddedilmesinin ardından üye devletler Avrupa bütünleşmesinde ortak bir savunma topluluğu oluşturma fikri yerine, ekonomik entegrasyon gibi daha yumuşak konula-

ra yönelmişlerdir.

İkinci konu 1961’de Fransa Devlet Başkanı Charles de Gaulle’ün “Avrupa Birleşik Devletleri” oluşturmak adına Avrupa’da hükümetler arası çalışacak bir siyasi topluluk önerisinde bulunduğu Fouchet Planı’dır (Akçay, 2016). Fransa’nın Danimarka Büyükelçisi Christian Fouchet’in başkanlığında hazırlanan ve bu nedenle kendisinin ismini alan bu plan ortak bir dışışleri ve güvenlik politikası hedeflemiştir. Almanya dışındaki hiçbir AB üyesi devletten olumlu tepki almayan Fouchet Planı 1962’de uygulanmadan rafa kaldırılmıştır (Teasdale, 2016: 36).

Üçüncü olay İngiltere’nin 1963 ve 1967 yıllarındaki AB’ye üyelik başvurusunun reddedilmesidir. Avrupa bütünleşmesinin başarılarına kayıtsız kalmak istemeyen İngiltere, siyasi ve ekonomik nedenlerle AB’ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu süreçte De Gaulle, henüz İngiltere’nin “Altılar”a katılmak için köklü bir ekonomik ve siyasi dönüşüme hazır olmadığını iddia ederek üyelik başvurusunu veto etmiştir. Esasında Fransa’nın İngiltere’yi veto etmesinin iki temel sebebi vardır: İlki, savaş sırasında İngiltere’nin Fransız gemisini batırması; ikincisi ise İngiltere’nin ABD ile yakın ilişki içinde olması ve ABD’nin Truva atı olarak görülmesidir. 1969’da De Gaulle’ün Fransa devlet başkanlığı görevinden ayrılmasının ardından İngiltere 1970 yılında tekrar başvuruda bulunmuş ve 1973 yılında Topluluk üyesi haline gelmiştir (Saygın ve Ultan, 2016).

Avrupa bütünleşme tarihine Fransa’nın tavrının damga vurduğu bir diğer olay “boş sandalye krizi”dir. Dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Walter Hallstein Topluluğun öz kaynaklarının geliştirilmesi için Ortak Tarım Politikası (OTP) ile ilgili mali düzenlemeler önermiştir. Üye devlet hükümetlerine danışmadan bir devlet başkanı gibi hareket eden Walter Hallstein’in Avrupa Parlamentosu’nun bütçe üzerindeki yetkilerini genişleten ve Avrupa Komisyonu’nun rolünü güçlendiren bu önerisine De Gaulle karşı çıkmıştır (Bayraktaroğlu, 2013).

Nitelikli oyçokluğu kararına karşı çıkan ve veto hakkı konusunda ı-

rarcı olan De Gaulle Temmuz 1965'ten Ocak 1966'ya kadar AB'nin Bakanlar Konseyi ve Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER) toplantılarına katılmayı reddederek Konsey ve COREPER toplantılarını boykot etmiştir. Görüşmelerde sandalyesini boş bırakan Fransa, Konsey'in yedi ay boyunca karar alma süreçlerini kilitlemiştir. Bu kriz, üye devletlerin hayati ulusal çıkar gördükleri konularda veto etme hakkını sunan Lüksemburg Uzlaşısı (30 Ocak 1966) ile sona ermiştir (Bayraktaroğlu, 2013). Bu kriz sonucunda 20 yıl boyunca (Tek Senede kadar) Bakanlar Konseyi birkaç istisnai durum dışında oybirliğiyle karar almak zorunda kalmıştır. Bu da bütünleşmeyi yavaşlatan bir unsur olarak Birlik tarihinde yer almıştır (Tezcan, 2016: 9).

Avrupa entegrasyonunda Fransa'nın tutumunun belirleyici olduğu bir diğer olay Anayasal Antlaşma Krizi'dir. Daha önceki tüm antlaşmaların yerine geçecek olan Anayasal Antlaşma ile AB içinde var olduğu ileri sürülen “demokrasi açığı” kapatmak ve karar verme mekanizmasını daha etkin hale getirmek amaçlanmıştır. Dört bölümden oluşan Antlaşma metninde, sonradan vazgeçilecek Birliğin simgeleri niteliğindeki bayrağı, marşı, sloganı gibi devleti çağrıştıran unsurlara da yer verilen bu antlaşma, “Avrupa için bir Anayasa Öngören Antlaşma” adı ile 2004'te tüm üye ülkeler tarafından imzalanmıştır. Fakat üye devletlerin kendi ulusal anayasalarına göre onaylamasından sonra Kasım 2006'da yürürlüğe girmesi öngörülen Antlaşma, AB'nin iki kurucu üye devleti Fransa ve Hollanda'da gerçekleşen referandumların olumsuz sonuçlanması üzerine yürürlüğe girmemiştir (Bayraktaroğlu, 2013). Anayasal Antlaşmayla federal modele daha çok yaklaşacağı düşünölen AB, Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlar sonrasında bu yolu terk etmek zorunda kalmıştır. Sonuç olarak ulusal devletlere daha fazla prim veren, 2007'de imzalanarak 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile yola devam edilmiştir (Tezcan, 2016: 9).

Fransa'nın AB ideali; Anglosakson etkinin minimize edildiği, AB'nin küresel bir oyuncu olmasının önünün açıldığı ve Fransa'nın liderlik rolü üstlendiği bir organizasyondur (Kıratlı, 2016). Fransa,

kıtaya barış getirecek ve Almanya'yı frenleyecek; bu arada ABD'ye de bir miktar mesafeli olacak otonom bir Avrupa bütünleşmesinden yanadır. Bu amaçların gerçekleşmesi için gereken araçlar -özellikle de AB'ye yetki transferi ve bütünleşme konusunda içten olma- konusunda oldukça cimridir. Bu cimrilik mali konular, dış politika ve savunma gibi alanlarda oldukça barizdir (Tezcan, 2016: 10).

Avrupa bütünleşme tarihinde önemli bir aktör olan Fransa'nın AB politikasının geneline bakıldığında çelişkilerle ya da gelgitlerle dolu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Fransa kendini güçlü hissettiği durumlarda diğer AB üyelerinden bağımsız hareket etmekten ve AB mekanizmasını bypass etmekten geri durmazken; gücünün sınırlı olduğu durumlarda ise ulusal çıkarları doğrultusunda AB kaynaklarını sonuna kadar kullanarak ikircikli bir politika izlemiştir (Kıratlı, 2016). Örneğin, egemenliğin etkin kullanımıyla yakından ilgili -mali konular, vergilendirme, dış politika, savunma, ceza hukuku vb. gibi alanlarda isteksiz davranan Fransa; iç pazar, çevre, rekabet gibi konularda liberal davranabilmektedir. Fransa, kendi ulusal çıkarlarına uygun olan konularda liberal ve AB yanlısı bir tutum takınırken, tersi durumlarda / işine gelmeyen konu ve durumlarda ciddi direnç gösterebilmektedir (Tezcan, 2016: 10).

Fransa AB içinde güçlü devlet konumunu kaybetmeyi kesinlikle istememektedir. Bunun sonucunda AB'nin yaşadığı yukarıda bahsi geçen krizlerden de anlaşılacağı üzere Fransa'nın AB'nin lideri olma amacıyla hareket ettiği görülmektedir. Fransa bu amacına ulaşma yolunda belli dönemlerde federal modelle konfederal model arasında gelgitler yaşamıştır. Charles De Gaulle döneminde oluşturulan geleneksel AB politikası büyük ölçüde takip edildiyse de Fransa'nın iç politika mekanizmalarına ve iç siyasi gelişmelerine bağlı olarak, farklı cumhurbaşkanları dönemlerinde farklı Avrupa politikaları izlediği söylenebilir. Bu bağlamda Beşinci Cumhuriyet'in kurucusu De Gaulle'den, mevcut devlet başkanı Emmanuel Macron'a dek görev yapan devlet başkanlarının farklılık / benzerlik gösteren AB politika-

ları incelenerek, Fransa'nın AB politikalarının zaman içerisindeki seyri ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

De Gaulle Fransası'nın Reenkarnasyon Projesi: “Avrupalı Bir Avrupa” Entegrasyonu (1958-1968)

Fransa'nın 1945'ten itibaren izlediği geleneksel dış politikasının ana hatları II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle beraber Fransa'ya döne- rek devlet başkanlığı görevini üstelenen Charles De Gaulle tarafın- dan belirlenmiştir. De Gaulle sonrasında cumhurbaşkanlığına gelen devlet adamları büyük ölçüde bu geleneksel çizgiyi takip ederek güç- lü bir Fransa yaratmak amacıyla Fransa'nın lider olduğu bir Avrupa bütünleşmesi yaratmaya çalışmışlardır. Nazi işgalinden ABD ve İn- giltere sayesinde kurtulan Fransa, II. Dünya Savaşı sonrasında eko- nomik ve siyasi yıkım yaşamıştır. Bu süreçte süper güçten orta sınıf bir güç haline gelen Fransa yeniden dünya politikalarına yön verecek konuma ulaşamamıştır (Fırat, 2009). Soğuk Savaş'ın başlamasıyla beraber SSCB tehdidi, stratejik konumu itibariyle Avrupa'da önemli bir ülke olan Fransa'nın yeniden uluslararası sistemde aktif rol alma- sı için avantaj sağlamıştır. Charles De Gaulle Fransa'yı Avrupa'nın merkezi konumuna getirmek amacıyla bu fırsatı değerlendirmiş ve Avrupa entegrasyonunu da bu yolda bir araç olarak görmüştür.

Fransa'nın siyasi olarak bağımsız ve egemen bir devlet olması yö- nünde adımlar atan De Gaulle Avrupa bütünleşmesine aşırı ulusalcı bir tutumla yaklaşmıştır. De Gaulle 1965'te Paris'te yaptığı bir ko- nuşmasında, Almanya ile uzlaşarak, “Altılar Dayanışması” içinde iş- birliğine dayalı bir dengenin gerekliliğinden bahsederken, Fransa'nın politikasının sadece Paris'ten saptandığını vurgulamış (Ozankaya, 2004) ve “bağımsız ve güçlü bir Fransa” yaratma amacını her şeyin üstünde tuttuğunu göstermiştir. De Gaulle bu amacına ulaşmak için Alman-Fransız iş birliğine dayalı bir Avrupa seçeneğini öne çıkararak blok politikalarına karşı tavır almıştır (Fırat, 2009).

II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'daki direnişi yurt dışından örgüt-

leyen / yöneten De Gaulle, Fransız milliyetçi yazar Charles Maurras'ın (1868-1952) fikirlerinden etkilenmiştir. Dolayısıyla De Gaulle'nin kafasındaki Avrupa bütünleşmesi, Fransa'nın lider olduğu ve onun etrafında şekillenen bir bütünleşmedir. Bu açıdan bakıldığında, De Gaulle Avrupa bütünleşmesine “ben merkezci” bir yaklaşımla katkıda bulunmuştur (Tezcan, 2016: 13).

Devletlerin ulusal bağımsızlıkları için savunma konularında egemenliklerini paylaşmamaları gerektiğini savunan De Gaulle konuşmalarında bunu sıklıkla dile getirmiştir (Demirkıran, 2007): *Bir büyük devletin, ne kadar dost olursa olsun, kaderini başka bir devletin kararlarına bırakması hoşgörü ile karşılanabilecek bir durum değildir... Başka bir ülkeyle bütünleşen bir ülke, ulusal savunmasına ilgisini kaybeder; çünkü artık ondan sorumlu değildir.* De Gaulle güvenlik meselesini her şeyin üstünde tutmuştur. O'na göre ABD kendi güvenliğini tehdit eden unsurlar olmadığı sürece (Sovyetler Birliği gibi) Avrupa'nın güvenliği için nükleer silah kullanmayacaktı. Dolayısıyla Fransa'nın ABD'nin nükleer garantisine güvenmemesi gerekiyordu. Bu güvensizlik ortamında De Gaulle Fransa'nın kendi nükleer gücünü oluşturması ve güçlü bir savunma sistemine gerektiğini savunmuştur (Demirkıran, 2007). Fransa'yı bağımsız bir nükleer güç haline getirmeyi amaçlayan De Gaulle, NATO içinde kalmakla birlikte Fransa'yı 1966'da NATO'nun askeri kanadından çekmiştir (Fırat, 2009).

Avrupa'da istikrarlı bir barış ortamının ancak “bağımsız Avrupa” ile sağlanacağını ileri süren De Gaulle, ABD'den bağımsız bir Avrupa fikrini savunmuştur. ABD'nin “Truva atı” olarak gördüğü İngiltere'yi AB içerisinde görmek istemeyerek, üyelik girişimlerini açıkça reddetmiştir (Aras, 2017).

De Gaulle Fransız çiftçilerinin kalkınması için fırsat sunacağına inandığı için AB Antlaşması'na itiraz etmemiştir. Ancak AST Antlaşması'nı ulusal egemenliğe ciddi bir tehdit olarak gördüğü için ona karşı çıkmıştır. Fransa'nın milli menfaatlerini her şeyin üstünde tutan De Gaulle bütünleşme kapsamındaki konuların Brüksel ve Lüksem-

burg'da görüşülmesini istememiştir. Bu bağlamda AB Komisyonunu etkisiz hale getirmek ve Paris'i ön plana çıkarmak için 1962 yılında Fouchet Planını hazırlatmıştır. Ancak bu plan De Gaulle'nin Fransa'nın çıkarlarını Birliğin üzerinde tutması sebebiyle AB üyesi diğer ülkeler tarafından kabul edilmemiştir. Ardından AB Komisyonu Başkanı Alman uyruklu Walter Hallstein ile anlaşmazlık yaşayan De Gaulle, 10 Haziran 1965-30 Ocak 1966 tarihleri arasında Bakanlar Konseyi toplantılarını Fransa adına boykot etme kararı almış ve AB literatüründe "Boş Sandalye Krizi" olarak bilinen krize yol açmıştır.

Şekil 1. De Gaulle Döneminde Fransa'nın Ulusal-Dış Politika Unsurları

Hedefler	Tehditler	Avrupa Entegrasyonuna Bakış	AB Genişleme/Derinleşme Hareketleri
<ul style="list-style-type: none"> •Fransa'yı eski ekonomik/siyasi, gücüne kavuşturmak, •Bağımsız, güçlü, savunma ve güvenlik politikaları geliştirmiş bir Fransa yaratmak, •Fransa'yı Avrupa Birliği'nin lideri konumuna getirmek, •ABD'nin etkisinden uzak "Avrupalı bir Avrupa" yaratmak. 	<ul style="list-style-type: none"> •SSCB, •ABD, •İngiltere (ABD'nin truva atı), •Almanya (iç tehdit). 	<ul style="list-style-type: none"> •Konfederal, •AB; Fransa'nın uluslararası sistemde etkili bir aktör haline gelmesini sağlayacak bir araç, •Nitelikli oy çokluğuna karşı, •Hükümetlerarası yaklaşım. 	<ul style="list-style-type: none"> •Almanya ile imzalanan Elysee Antlaşması.

De Gaulle döneminde yaşanan tek olumlu gelişme Fransa ile Almanya yakınlaşmasıdır. 23 Ocak 1963 tarihinde Almanya ile imzalanan Elysee Antlaşması iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır (Tezcan, 1999). Fransa'nın lider olduğu bir Avrupa yaratmayı amaçlayan De Gaulle'nin Avrupa bütünleşmesini yavaşlatan politika-

lar izlemesi, ulusal çıkarları her şeyin üstünde tutmasından kaynaklanmaktadır. Avrupa'daki birliğin sağlanmasını güçlü bir biçimde desteklerken bunu uygulamaya yansıtması, AB'de bazı krizlere yol açan politikalar izlemesi, küresel sistemde güçlü bir Fransa yaratma amacıyla açıklanabilir. Avrupa'daki Anglo-Amerikan etkisini kırmaya çalışan ve "Avrupalı bir Avrupa" yaratılması gerektiğini savunan De Gaulle'nin ulusal bağımsızlık çerçevesinde oluşturduğu politikaların kısmen başarılı olduğu söylenebilir. Nitekim bağımsız, güçlü, savunma ve güvenlik politikaları geliştirmiş bir Fransa yaratması ve politikalarının kendisinden sonraki devlet yöneticileri tarafından da takip edilmesi De Gaulle'nin başarılı olduğunu göstermektedir.

Ben Merkezilikten Pragmatizme: Georges Pompidou (1968-1974)

De Gaulle döneminde başbakanlık yapan Pompidou, De Gaulle'nin başlattığı ve buna izafeten "gaulist" olarak nitelenen Fransız sağına mensup siyasetçidir. İlk etapta De Gaulle ile yakın ilişki içinde olan Pompidou istifa ederek hükümetten ayrılmıştır. Pompidou'nun bu hareketi De Gaulle'nin gölgesinde kalmadığını göstermektedir (Tezcan, 2016: 14). Selefine göre ılımlı bir Avrupa entegrasyonu fikrini benimseyen Pompidou Fransa'nın modernleşmesi ve ekonomisinin güçlendirilmesine önem vermiştir. Bunun AB'den geçtiğini düşünerek dış politikasının merkezine Avrupa'yı yerleştirmiştir (Fırat, 2009). Pompidou, Avrupa entegrasyonu konusunda De Gaulle'nin geleneksel çizgisinde ilerlemeyerek, pragmatik bir tutum sergilemiştir. Örneğin, Pompidou 1-2 Aralık 1969 tarihli Lahey Zirvesi'nde genişleme yolundaki vetoyu kaldırarak AB'nin genişleme hamlelerinin önünü açmıştır (Büyükçiçek, 2009). Avrupa entegrasyonun seyrini değiştiren bu önemli adımla beraber AB'nin ilk genişleme müzakereleri başlamıştır. 1973'te İrlanda, Danimarka ve İngiltere'nin AB'ye üye olmasıyla birlikte, üye sayısı altıdan dokuza yükselmiştir (Dinan, 2013: 174-179). De Gaulle ile mukayese edildiğinde Pompidou'nun konfederal Avrupa bütünleşme-

sindeki keskinliği ortadan kaldırdığı söylenebilir.

Pompidou'nun Lahey'de bir araya gelen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı'nda Almanya'yı dengelemek amacıyla İngiltere'ye karşı tutum değiştirmesi üzerine Avrupa entegrasyon süreci olumlu bir seyir izlemiştir. Konferansın ardından yayınlanan bildiri- de, üye ülkeler arasındaki siyasi işbirliğinin sağlanmasına vurgu yapılmıştır (Ülger, 2002: 64).

Şekil 2. Pompidou Döneminde Fransa'nın Ulusal-Dış Politika Unsurları

Hedefler	Tehditler	Avrupa Entegrasyonuna Bakış	AB Genişleme/Derinleşme Hareketleri
<ul style="list-style-type: none"> •Fransa'yı AB'nin lideri konumuna getirmek, •Pragmatik bir AB entegrasyonu, •Fransa'nın ulusal çıkarlar için AB bütünleşmesini desteklemek. 	<ul style="list-style-type: none"> •SSCB, •ABD (Anti-Amerikan politikalarından sakınmayı tercih etmiş), •İngiltere, •Almanya (iç tehdit). 	<ul style="list-style-type: none"> •Gaulist, •De Gaulle kadar keskin konfederal eğilimler sergilememiş, •De Gaulle'ye göre daha Avrupalı; daha Atlantikçi bir tutum, •Hükümetlerarası yaklaşım. 	<ul style="list-style-type: none"> •1973'te İrlanda ve Danimarka ve İngiltere'nin AB üyeliği, •Almanya'yı dengelemek için İngiltere'nin üyeliğinin kabulü.

Fransa'nın ulusal güvenlik ve bağımsızlığı konusunda en az De Gaulle kadar hassas olan Pompidou De Gaulle'nin aşırı Amerikan karşıtı politikalarından sakınmayı tercih etmiştir (Demirkıran, 2007). AB'ye üyelik başvurusu iki kez reddedilen İngiltere'nin, Pompidou döneminde Birlik'e alınması da De Gaulle'den farklı politikalar izlediğini göstermektedir. De Gaulle ile mukayese edildiğinde daha Avrupalı ve aynı zamanda Atlantik'e karşı da uzlaşmacı bir tavır takınan devlet başkanı olduğu görülmektedir.

Konfederal Avrupa Bütünleşmesi Fikrinden Federal Bütünleşmeye Doğru: Valery Giscard d'estaing (1974-1981)

Pompidou'nun ölmesi sonucu Fransız liberal sağına mensup Valery Giscard d'Estaing (VGE) “merkez liberal ve Avrupalı” sloganı ile cumhurbaşkanı seçilmiştir. VGE dönemi, 1973 Petrol Krizi'nin ekonomideki etkilerinin hissedildiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde ülkede büyüme hızı düşmüş, enflasyon artmış ve işsizlik toplumun temel sorunu haline gelmiştir (Fırat, 2009). VGE'nin döneminde Fransa'da yaşanan ekonomik sorunların etkisiyle Avrupalı eğilimler güçlenerek devam etmiştir. VGE, konfederal eğilimler sergileyen Pompidou'ya göre federalist / supranasyonalist eğilime daha yakın bir yerde konumlandırılmaktadır (Tezcan, 2016: 15).

VGE, De Gaulle'nin politikasının bazı yönlerini değiştirmeye çalıştıysa da De Gaulle'nin takipçisi RPR⁵ üyeleri buna izin vermemiştir. Aynı zamanda mecliste birçok De Gaulle yanlısının karşıtlığı ve sol partilerin kazanma şansının bulunduğu 1978 seçimleri de VGE'nin De Gaulle doktrinlerini değiştirmekten vazgeçmesi konusunda önemli bir yaptırım olmuştur (Demirkıran, 2007).

VGE döneminde Avrupa bütünleşmesi konusunda en önemli ilerleme, genişleme konusunda yaşanmıştır. Bu dönemde Yunanistan'ın AB'ye girmesine (1981); İspanya ve Portekiz'le üyelik müzakerelerinin başlatılmasına yeşil ışık yakılmıştır (<https://europa.eu>). Bu dönemde ilerleme sağlanan konulardan bir diğeri de kurumsal konulardır. De Gaulle döneminden bu yana toplanan zirveler periyodik hale getirilerek, Avrupa Konseyi oluşmuş; Avrupa Parlamentosu'nun genel oyla, doğrudan seçimlerle, halk tarafından seçilmesi ilkesi kabul edilmiş; Avrupa para sistemi (Euro'nun atası sayılan ECU (European

5. Cumhuriyet için Birlik Partisi (Rassemblement pour la Republique): Charles De Gaulle'nin ideolojisini benimseyen Fransa'daki merkez sağ siyasi parti. Bu parti, Jacques Chirac'ın VGE ile anlaşmazlığa düşmesi neticesinde Chirac tarafından kurulmuştur.

Currency Unit) 13 Mart 1979 tarihinde hayata geçirilmiş) yürürlüğe girmiştir (Fırat, 2009).

Şekil 3. Valery Giscard d'estaing Döneminde Fransa'nın Ulusal-Dış Politika Unsurları

Hedefler	Tehditler	Avrupa Entegrasyonuna Bakış	AB Genişleme/Derinleşme Hareketleri
<ul style="list-style-type: none"> •Fransa'yı AB'nin lideri konumuna getirmek, •1973 krizinin etkisiyle yaşanan enflasyon ve işsizlik gibi temel sorunlar çözmeye çalışılmış, •Fransa'nın ekonomik krizi aşması için Avrupa Birliği'ne ihtiyaç duyulmuş. 	<ul style="list-style-type: none"> •SSCB, •ABD, •İngiltere, •Almanya. 	<ul style="list-style-type: none"> •“Merkez liberal ve Avrupalı”, •Pompidou'ya göre daha Avrupalı, •Federalist eğilime Pompidou'dan daha yakın konumlandırılabilir 	<ul style="list-style-type: none"> •Avrupa para sistemi yürürlüğe girmiş (ECU), •Yunanistan'ın AB üyeliği (1981), •İspanya ve Portekiz'le üyelik müzakerelerinin başlatılması, •Avrupa Konseyi oluşturulmuş, •Avrupa Parlamentosu'nun genel oyla, doğrudan seçimlerle, halk tarafından seçilmesi ilkesi kabul edilmiş.

Ulusalçı Politikadan Realist Politikaya Geçiş: François Mitterrand (1981-1995)

Beşinci Cumhuriyet Fransa'sının en uzun süre görev yapan cumhurbaşkanı F. Mitterrand birinci döneminde (1981-1988) Fransa iç politika ve ekonomisinde önemli reformlara imza atarken, dış politika ve güvenlik konularında geleneksel çizgiyi korumuştur. 1981'de cumhurbaşkanı seçilmeden önce ekonomide sosyal demokrat çizgide radikal reformlar yapacağı sözünü veren ve ilk yıllarda ulusal çıkarları ön

planda tutan Mitterrand geniş çaplı sosyal ve ekonomik reformlar başlatmıştır. Mitterrand döneminde bankalar ve sanayiler millileştirilmiş, emeğe ilişkin yeni kanunlar çıkarılmış ve sosyal güvenlik ödemeleri arttırılmıştır. Eski moda Keynesçi reflasyon politikalarıyla büyümeyi patlatmak ve işsizliği azaltmak istemiştir (Dinan, 2013: 251).

Şekil 4. Mitterrand Döneminde Fransa'nın Ulusal-Dış Politika Unsurları

Hedefler	Tehditler	Avrupa Entegrasyonuna Bakış	AB Genişleme/Derinleşme Hareketleri
<ul style="list-style-type: none"> •Fransa'yı AB'nin lideri konumuna getirmek, •Ekonomik açıdan güçlü bir Fransa yaratmak, •İşsizlik ve enflasyon sorununu çözmek. 	<ul style="list-style-type: none"> •SSCB, •ABD, •İngiltere, •Almanya. 	<ul style="list-style-type: none"> •Birinci Dönem: dış politika ve güvenlik konularında geleneksel çizgiyi korumuş, iç politika ve ekonomide önemli reformlar yapmıştır, •İkinci Dönem: realist bir politika izleyerek Avrupacı bir tutum benimsemiştir. 	<ul style="list-style-type: none"> •1985 Schengen Antlaşması, •1986 İber genişlemesi (İspanya ve Portekiz'in üyelikleri), •1988 Tek Avrupa Senedi.

Mitterrand'ın sosyalizmi çağrıştıran politikaları nedeniyle Fransa ekonomisi kötüye gitmiş, işsizlik artmış, Fransız firmalarının rekabet gücü azalmıştır. Bu gelişmeler sonucunda yönetime geldiği ilk yıllarda ulusalcı bir yaklaşım benimseyen Mitterrand, 1983 yılında bu tavrından uzaklaşarak realist bir politika izlemek zorunda kalmıştır. Mitterrand böylece Avrupacı tutumu tercih ederek siyasi yaklaşımında temel kınılmayı yaşamıştır. İlk yıllarda şüpheli bir Avrupacı olan Mitterrand, ekonomik koşulların etkisiyle daha sonraki yıllarda Avrupacı tutumunu güçlendirmiştir (Tezcan, 2016: 16-17). Özellikle 1982'de Helmut Kohl'ün şansölye olmasından sonra iki lider arasında yakın ilişkiler kurulması Mitterrand için Avrupa'nın Bonn-Paris ekseninde yapılması gerektiği inancını pekiştirmiştir. 1985 Schengen Antlaşması,

1986 yılındaki İber genişlemesi (İspanya ve Portekiz'in üyelikleri), 1988 Tek Avrupa Senedi Anlaşması Fransa-Almanya işbirliği sonucunda gerçekleşen gelişmelerdir (Fırat, 2009).

1992 yılında Maastricht Antlaşması konusunda yapılan referandumda Fransız halkının %51'i bu sürece destek olarak Avrupa bütünleşme ve derinleşme sürecine katkıda bulunmuştur (oy oranının %51'de kalması Frexit ihtimalinin daha o yıllarda belirlemeye başladığına dair önemli bir göstergedir).

Uluslararası Sistemde Çok Kutuplu Dünya Vizyonununa Doğru: Jacques Chirac (1995-2007)

Jacques Chirac, Mitterrand'dan sonra en uzun süre görev yapan sağ eğilimli siyasetçidir. Pompidou gibi pragmatist bir kişiliğe sahip olan Chirac, Avrupa bütünleşmesi konusunda VGE kadar ileri gitmemiştir. Chirac Avrupalılık skalasında Pompidou ile VGE arasında konumlandırılabilir. Chirac'ın tam anlamıyla çalışılmış bir Avrupa vizyonu olmamış bu sebeple Avrupa cephesinden gelen zorunlulukların yönetilmesi gerektiğine inanan ılımlı bir Fransız milliyetçisi olarak tanımlanmıştır (Tezcan, 2016: 18).

Bu dönemde nükleer denemeler başlatılmış, Avrupa savunmasıyla ilgili önemli ilerlemeler kaydedilmiş ve kurumsal reform konusu çözüme kavuşturulmuştur. Kurumsal reform konusunda 2 Ekim 1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması başarısızlık olarak nitelendirilirken; 26 Şubat 2001'de imzalanan Nice Antlaşması tam tersine bir başarı olarak değerlendirilmektedir. 2002 yılında para birimi olarak Frank bırakılmış ve Euro'ya geçilmiştir. Anayasal Antlaşma da Chirac döneminde hazırlanmış, ancak gene Chirac tarafından 29 Mayıs 2005'te düzenlenen AB anayasası referandumunda Fransız halkın %54,67'si olumsuz oy kullanarak AB'nin derinleşme sürecine tepki göstermiştir (eğer bu referandum olumlu sonuçlansaydı Chirac daha federalist bir cumhurbaşkanı olarak tarihe geçecekti) (Tezcan, 2016: 19).

Chirac “güçlü, bağımsız ve etkili bir Fransa” yaratmak için ülkesi-

nin çıkarlarını savunmayı ve uluslararası sistemdeki gelişmeler karşısında arenaya global bir vizyon sunmayı kendisine görev edinmiştir. Fransa'nın çıkarları açısından bu global vizyonun temel taşlarını; çok kutuplu bir dünya düzeninin kurulmasına ve gelişmesine katkı sağlamak, AB'yi çok kutuplu dünyanın önemli bir kutbu haline getirmek ve Fransa'nın vizyonunun AB içindeki partnerince paylaşmasını sağlamak oluşturmaktadır (Firat, 2009).

Şekil 5. Chirac Döneminde Fransa'nın Ulusal-Dış Politika Unsurları

Hedefler	Tehditler	Avrupa Entegrasyonuna Bakış	AB Genişleme/Derinleşme Hareketleri
<ul style="list-style-type: none"> •Fransa'yı Avrupa Birliği'nin lideri konumuna getirmek, •“Güçlü, bağımsız ve etkili bir Fransa” yaratmak, •AB'yi çok kutuplu dünya vizyonunun önemli bir kutbu haline getirmek. 	<ul style="list-style-type: none"> •SSCB, •ABD, •İngiltere, •Almanya. 	<ul style="list-style-type: none"> •Pompidou ile VGE arasında konumlandırılabilir, •AB'yi çok kutuplu dünya vizyonunun önemli bir kutbu haline getirmek. 	<ul style="list-style-type: none"> •1995 yılında Avusturya, Finlandiya, İsveç, •2004 yılında Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Birlik' e üye olmuştur, •Nice Antlaşması (2001).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ABD'nin kendisini tek süper güç olarak tanımlamasına Chirac “uyumlu birçok kutuplu dünya” ve “yönlendirilen / medenileşmiş / insancıl bir küreselleşme” kavramlarıyla karşı çıkmıştır. Anglo-Sakson etkinin biçimlendirdiği yeni dünya düzenine mesafe koyma arzusu taşıyan Chirac, 1999 yılından sonraki konuşmalarında da bunu belirginleştirmiştir. Chirac'a göre küreselleşmeye kazandırılması gereken niteliklere gelince, Fransa, yoksulluğa karşı mücadele ve gelişmeye yardım için harcanacak çabaların

desteklenmesiyle insancıl; kültürel çeşitliliği koruyan ama aynı zamanda da evrensel bir bilincin doğmasına katkıda bulunacak olan medeni; AB modeli temel alınarak insanların birbirleriyle barış içinde yaşayabilecekleri kurallar sistemi ve mekanizmalar tarafından denetlenebilen barışçıl bir küreselleşme öngörüyordu (Fırat, 2009).

AB'yi çok kutuplu dünya vizyonunun önemli bir kutbu haline getirme amacı taşıyan Chirac döneminde Avrupa bütünleşmesine dair önemli gelişmeler yaşanmıştır. En büyük genişleme dalgası bu dönemde gerçekleşmiştir. 1995 yılında Avusturya, Finlandiya, İsveç; 2004 yılında Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Birlik'e üye olmuştur (<https://europa.eu>).

Atlantikçilik-Avrupacılık-Gaullizm Çelişkinde: Nicolas Sarkozy (2007-2012)

Nicolas Sarkozy döneminde Fransa, Atlantikçilik-Avrupacılık-Gaullizm çelişkilerini yansıtan bir dış politika sürdürmüştür. Fransa 2008 yılında Strasbourg Zirvesi'nde NATO'nun askeri kanadına geri dönerek ABD'nin desteğini sağlamıştır. 1966'da de Gaulle tarafından başlatılan ve Sarkozy'e dek hiçbir cumhurbaşkanının değiştirmeye cesaret edemediği bu politika ile Fransa-ABD ilişkilerinde hissedilir bir yakınlaşma gerçekleşmiştir (Tezcan, 2016: 19).

Sarkozy, güçlü olmak için neo-liberal ekonomik ve toplumsal politikaları benimsemiş, ABD ve İsrail ile iyi ilişkiler kurmuştur (Fırat, 2009). Atlantikçi bir tavır izleyen Sarkozy'nin bu politikaları geleneksel Fransız dış politikasından uzaklaştığının göstergesidir. Özellikle ABD ile kurulan yakın ilişkiler Avrupa bütünleşmesine zarar vermiş, Birlik içindeki ülkelerle ilişkilerini zayıflatmıştır.

Avrupa Birliği'nin motor gücü olarak tanımlanan Fransa ve Almanya arasındaki ilişki Sarkozy'nin başkan seçildiği ilk dönemde durma noktasına gelmiştir. Fransa'nın AB dışında tek başına bazı girişimlerde bulunması (Akdeniz Birliği Projesi gibi) ve Sarkozy'nin Fransa'yı

“Avrupa’nın gayrı resmi lideri” olarak tanıtma yönündeki politikaları Berlin ile ilişkilerin gerginleşmesine yol açmıştır. Fakat daha sonraki dönemde kısmi olarak Fransa-Almanya ilişkilerinin geliştiğinden bahsedilebilir. Kasım 2009’da Champs Elysee’de düzenlenen Birinci Dünya Savaşı’nın ateşkes kutlamalarına Angela Merkel’in davet edilmesi gibi sembolik jestler ikili ilişkilerde yumuşama sağladığını göstermektedir (Herpen, 2010).

Şekil 6. Sarkozy Döneminde Fransa’nın Ulusal-Dış Politika Unsurları

Hedefler	Tehditler	Avrupa Entegrasyonuna Bakış	AB Genişleme/Derinleşme Hareketleri
<ul style="list-style-type: none"> •Fransa’yı AB’nin lideri konumuna getirmek. 	<ul style="list-style-type: none"> •SSCB, •ABD (NATO’nun askeri kanadına geri dönülmüş), •İngiltere, •Almanya. 	<ul style="list-style-type: none"> •Atlantikçilik-Avrupacılık-Gaullizm çelişkileri, •Bu dönemde ABD ile kurulan yakın ilişkiler Almanya ile ilişkilere ve Avrupa bütünleşmesine zarar vermiş. 	<ul style="list-style-type: none"> •Bulgaristan ve Romanya’nın AB üyeliği (2007), •Anayasal Antlaşma konusu çözüme kavuşturulmuştur.

Sarkozy’nin Atlantikçi tavrına rağmen bu dönemde Avrupa Birliği’ne dair gelişmeler yaşanmaya devam etmiştir. 29 Mayıs 2005 referandumunda reddedilen Anayasal Antlaşma konusu Sarkozy döneminde çözüme kavuşturulmuştur. Sarkozy cumhurbaşkanı olduktan 7 ay sonra 13 Aralık 2007’de Lizbon Antlaşması imzalanabilmiştir. 2008 küresel finans krizinde ve 2010’da Yunanistan’ın yaşadığı Euro krizinde Sarkozy’nin Alman Şansölyesi Merkel’le uyum içinde hareket ettiği ve Almanya’nın gölgesinde kaldığı görülmüştür (Tezcan, 2016: 19).

Rusya-Gürcistan silahlı çatışması, küresel mali kriz, İrlanda’da Lizbon Antlaşması’nın onaylanması bağlamında olumsuz sonuçlanan referandum Sarkozy’nin krizlerle dolu bir dönemde başkanlık yaptı-

đını ortaya koymaktadır. Fakat Sarkozy krizlere rağmen başarılı bir yönetim sergilemiştir (Tezcan, 2016: 19-20). Ayrıca bu dönemde Avrupa'nın genişleme hareketleri devam etmiş, 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya AB üyesi olmuştur (<https://europa.eu>).

Fransa'nın Ayrılmaz Parçası Avrupa Birliği:

François Hollande (2012-2017)

François Hollande'ın izlediği AB politikası önceki dönemlerin bir devamı niteliğindedir. Bu dönemde Fransa, dengeli bir dış politika anlayışı sürdürmeye çalışmıştır. ABD, İngiltere ve Türkiye ile birlikte Arap Baharı sürecinde Orta Doğu'da daha etkin bir rol oynamaya gayret etmiş ve Afrika'ya askeri müdahaleleriyle de dikkat çekmiştir (Örmeci, 2018). Hollande'ın seçim vaatleri arasında Afganistan'daki askerleri geri çekme planı yer aldıysa da bu dönemde Fransa-ABD ilişkileri olumlu bir seyir izlemiştir (Herpen, 2012).

Hollande'ın “Avrupa konfederasyonu” ve “Avrupa Gücü” vizyonunu canlandırmak yerine, tarafsız bir Avrupa düşüncesini tercih ettiği söylenebilir. Hollande döneminde Avrupa Birliği kimliği Fransa'nın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Rein, 2017). Hollande (Mayıs 2014) Le Monde gazetesinde “İstediğim Avrupa (L'Europe Que Je Veux)”⁶ adlı bir makale yayınlamış ve bu makalede Avrupa'dan çıkmayı, tarihten çıkmak olarak addetmiştir. Fransa'nın Avrupa'ya, Avrupa'nın Fransa'ya ihtiyacı olduğunu söyleyen Hollande (Rein, 2017) tıpkı kendinden önceki başkanlar gibi borç krizine ve Euro krizine odaklanmıştır. Uzlaşmacı bir başkan olan Hollande sadece Fransa-Almanya ilişkilerinin geliştirilmesine önem vermekle kalmayıp, aynı zamanda küçük Avrupa Birliği üye devletlerinin de Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'ndaki rollerinin artırılmasını önemsemiştir (Herpen, 2012).

6. Makalenin orijinal halini okumak için;

https://www.lemonde.fr/europe/article/2014/05/08/francois-hollande-l-europe-que-je-veux_4413580_3214.html.

Şekil 7. Hollande Döneminde Fransa'nın Ulusal-Dış Politika Unsurları

Hedefler	Tehditler	Avrupa Entegrasyonuna Bakış	AB Genişleme/Derinleşme Hareketleri
<ul style="list-style-type: none"> •Fransa'yı AB'nin lideri konumuna getirmek, •Dengeli bir dış politika anlayışı sürdürmek, •Uzlaşmacı bir başkan olarak dış politikadaki sorunları çözmeye çalışmıştır. 	<ul style="list-style-type: none"> •SSCB, •ABD, •İngiltere, •Almanya. 	<ul style="list-style-type: none"> •Avrupa Birliği kimliği Fransa'nın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. 	<ul style="list-style-type: none"> •Hırvatistan'ın AB üyeliği (2013).

Bu dönemde Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde başlarda bazı olumlu gelişmeler yaşansa da çok büyük ilerlemeler kaydedilememiştir. Bu dönemden itibaren AB liderliği konusunda uluslararası kamuoyunda Almanya'ya yönelik bakış ön plana geçmiştir. Ancak bu durum Hollande'nin başarısızlığından ziyade, Almanya'nın büyük ekonomik gücü sayesinde Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi gibi ekonomik kriz yaşayan ülkeleri kurtarması nedeniyle olmuştur (Örmeci, 2018). Hırvatistan Hollande döneminde (2013) AB üyesi olmuştur (<https://europa.eu>).

Avrupa Bütünleşmesinden Frexit Tartışmalarına: Emmanuel Macron (2017-....)

Ulus-devletler Avrupa'sına geri dönüş yerine, liberalleşme ve federalleşmeyi savunan Emmanuel Macron, 7 Mayıs 2017'de oyların % 65,1'ini alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir (<https://www.bbc.com/news/world-europe-39839349>). Macron döneminde Fransa Almanya ilişkilerinde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan

sonra 22 Ocak 1963'te Fransa ile Almanya arasında imzalanan Elysee Dostluk Antlaşması'nın 56. yıldönümünde iki ÷lke arasındaki işbirliğini arttırmayı amaçlayan yeni bir antlaşma imzalanmıştır. Fransa ile Almanya arasında siyasi, ekonomik, savunma ve güvenlik alanlarında yakın ilişkiler kurmak amacıyla 22 Ocak 2019 tarihinde “Aachen İşbirliği ve Entegrasyon Antlaşması” imzalanmıştır (<https://www.neweurope.eu>). Bu antlaşmanın ardından ortak silah sanayi kurma, silah ihracatında ortak politikalar üretme kararları gündeme gelmiş ve “AB ordusu” fikrinden sıklıkla bahsedilmeye başlanmıştır. Savunma ve güvenlik konularında AB'nin, ABD'ye güvenmemesi ve kendi ordusunu kurması gerektiğini ileri süren Macron, Merkel tarafından da desteklenmiştir (<https://www.theguardian.com/world/2018/nov>).

NATO'dan bağımsız bazı doktrinler üreterek operasyonlar yapabilecek AB Ordusu kurulma fikri 26 Mayıs'ta yapılacak AP seçimleri dolayısıyla Macron'un 4 Mart 2019'da yayımladığı ve Avrupa vatandaşlarına seslendiği mektupta da vurgulanmaktadır. AB ÷lkelerinde 24 dile çevrilen ve Macron'un “Avrupa Rönesansı”nı önerdiği mektupta (<https://www.theguardian.com/commentisfree>), Avrupa Ordusu dışında “Avrupa'da asgari ücret uygulamasına geçilmesi”, “iklim sorunlarına çözüm getirecek bir Avrupa İklim Bankası kurulması”, “demokrasiyi korumak için Avrupa Ajansı'nın kurulması” gibi önerilere de yer verilmiştir. Avrupa'nın “rekabetten çok, uyum projesi” olması gerektiğini dile getiren Macron, Avrupa'nın bölünme tehlikesinin; özgürlük, koruma ve ilerleme konularında yapılan Rönesans'la aşılabileceğini ileri sürmüştür.

Son dönemde yükselen milliyetçiliğin Avrupa bütünlüğünü tehdit ettiğini ileri süren Macron, mektubun sonunda Brexit'in herkes için bir ders niteliği taşıdığını ve bu tuzağa dikkat edilmesi gerektiği ifadelerine yer vermiştir. Macron “Brexit çıkmazının” bir tuzak olduğunu ifade ederken, AB'den ayrılmak isteyen milliyetçilere karşı, birlik içinde Avrupa fikri için mücadele etme çağrısı yapmıştır.

Şekil 8. Macron Döneminde Fransa'nın Ulusal-Dış Politika Unsurları

Hedefler	Tehditler	Avrupa Entegrasyonuna Bakış	AB Genişleme/Derinleşme Hareketleri
<ul style="list-style-type: none"> •Fransa'yı AB'nin lideri konumuna getirmek, •Avrupa bütünleşmesi fikrini savunan güçlü bir Fransa yaratmak. 	<ul style="list-style-type: none"> •SSCB, •ABD, •İngiltere, •Almanya, •Ulusal Birlik Partisi (ülke içindeki) •Aşırı sağın yükselişi (Avrupa'da). 	<ul style="list-style-type: none"> •Federal bir Avrupa bütünleşmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> •Avrupa Rönanesansı: AB Ordusu, Avrupa'da asgari ücret uygulaması, Avrupa İklim Bankası, Avrupa Ajansı önerisi.

Fransa'da Yükselen Aşırı Sağ ve Frexit İhtimali

Dünyanın ekonomik ve siyasi olarak sorunlu bölgelerinden göç eden insanlar, birçok ülke için önemli bir sorun haline gelmiştir. Göç konusu, son yıllarda Avrupa ülkelerindeki iktidar partileri için dikkate alınması gereken bir durum olmuştur. Avrupa'da olduğu gibi Fransa'da da aşırı sağ partiler için göç karşıtlığı oy oranlarını artıran ve iktidar partilerini etkileyen bir konu haline gelmiştir (Aras, 2018: 60). Fransa'da 2000'li yıllardaki yükseliş gösteren aşırı sağ, 1970-80'lerdeki aşırı sağdan farklılık göstermektedir. Yeni dönemde klasik ırkçılık terk edilerek, Fransız kimliğini ve medeniyetinin temel değerlerini korumaya dayalı "farklılıkçı ırkçılık" yaklaşımı benimsenmiştir (Uzunçayır, 2014). Jean-Marie Le Pen'in kurduğu Ulusal Cephe (Front National), Marine Le Pen döneminde anti-semitist söylemden uzaklaşarak; milliyetçilik, yabancı düşmanlığı (ksenofobi), ırkçılık, islamofî, göç karşıtlığı gibi söylemlerle gündeme gelmiştir.

Son 10 yılda aşırı sağ partiler %10 artış göstermiştir. Fransa'da aşırı sağ popülist partilere oy verme oranı 2008 yılında %13 iken, 2018 yılında %27'ye yükselmiştir. 2008 krizinin yol açtığı işsizlik sorunu ve

ekonomik sorunlar, 2015'te Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı göçmen krizi aşırı sağ partilerin yükselmesine ve koalisyonlarda yer almalarına sebep olmuştur. Popülizm ve göçün güvenlikleştirilmesi toplumda kutuplaşmaya yol açmıştır. RN lideri Marine Le Pen'in 2017 cumhurbaşkanlığı seçimi boyunca kullandığı "küreselleşmeciler ve vatanperverler" retoriği bunun en belirgin örneğidir (<https://www.aa.com.tr>).

Fransa'da geleneksel olarak merkez sol (PS-Fransız Sosyalist Partisi) ve merkez sağ (LR, LREM-La Republique en marche, UMP) partiler AB projesine destek olurken, aşırı sağ (RN-Rassemblement National, Ulusal Birleşme) ve aşırı sol (La France Insoumise) partiler AB'ye yönelik daha eleştirel bir bakış açısı sergilemektedir. Son yıllarda Frexit ihtimalini güçlü hale getiren en önemli gelişme ise AB yanlısı olan PS, LR gibi merkez partilerin büyük oranda güç, prestij ve oy kaybına uğramalarıdır (Örmeci, 2018).

1972 yılında Fransa'da Jean-Marie Le Pen tarafından kurulan Ulusal Cephe, Avrupa'da yaşanan gelişmelerle beraber göç konusunu odak noktası haline getirmiş ve ülke siyasetinde artan ilgi neticesinde güçlenmiştir. Jean-Marie Le Pen ırkçılık düzeyindeki göçmen karşıtlığı politikası sebebiyle 2011 yılında kızı Marine Le Pen tarafından partiden uzaklaştırılmıştır. Jean-Marie Le Pen ile Marine Le Pen arasında ideoloji ve söylem çizgisinde derin bir sapma yaşanmamıştır. Baba-kız arasında ideolojik devamlılık korunmuşsa da Marine Le Pen, babası gibi doğrudan göçmenliğin kendisiyle ilgilenmek yerine göçmenler nedeniyle ortaya çıkan sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik meselelerine odaklanmıştır (Aras ve Sağıroğlu, 2018).

Marine Le Pen'in liderliğinde parti anti-semitik çizgiden uzaklaşmış, karşıtlık modeli İslam üzerine oturtulmuş, Jean-Marie Le Pen dönemine nazaran ideolojik söylemde yumuşamalar yaşanmıştır. Partideki bu lider ve söylem değişikliği Avrupa'daki aşırı sağın yükselişine paralel olarak Ulusal Birlik Parti'sine ivme kazandırmıştır.

Ulusal Cephe Partisi'nin adı 2018 yılında Ulusal Birlik Partisi (Rassemblement National) olarak değiştirilmesi (<https://www.the>

guardian.com/world/2018/jun/01/) ve partide yaşanan söylem değişikliği son dönemde kişi kültünün ön plana çıktığını göstermektedir (Aras ve Sağıroğlu, 2018). Son dönemde Fransa'da yükselen aşırı sağ ve artan popülizmle birlikte Fransız politikası üzerinde belirleyici bir role sahip Marine Le Pen'in göçmen karşıtlığı açık ve sert biçimde dile getirmektedir. Parti'nin ideolojisini yabancı düşmanlığı, göçmen ve İslam karşıtlığı üzerine kuran Marine Le Pen AB karşıtı söylemleriyle de ön plana çıkmaktadır. Fransa'da 2017 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aşırı sağcı Ulusal Cephe'nin (şimdiki adıyla Ulusal Birleşme Partisi) cumhurbaşkanı adayı Marine Le Pen, cumhurbaşkanı seçilmesi halinde AB ile Fransa'nın üyelik koşullarını yeniden müzakere edeceğini ve bu müzakerelerden sonuç alınamaması halinde, üyelikte kalıp kalmamak konusunda referanduma gidileceğini belirtmiştir (<https://www.bbc.com/turkce>). Fakat cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda 2. olan Le Pen (Macron'un oy oranı %24.01, Le Pen'in oy oranı %21.3) (<https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2017/apr>) ikinci turda (Macron'un oy oranı %66.1, Le Pen'in oy oranı %33.9) seçimi kaybetmiştir (<https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2017/may>). Ancak Le Pen'in partisinin ve kendisinin oy oranını, babası Jean-Marie Le Pen'e nazaran arttırmış olması Fransa'da AB karşıtlığının yükselmeye başladığının bir işaretidir (rmeci, 2018).

Marine Le Pen'in cumhurbaşkanlığı seçiminde AB'den ayrılığa işaret eden vaatleri ve AB'yi "Avrupa'nın en büyük düşmanı" olarak tanımlamasıyla beraber (<https://balkaneu.com>), Fransa'da Avrupa şüpheciliği artmış ve bunun sonucunda Frexit ihtimali sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır. Frexit ihtimalinin gerçekleşmesini belirleyici iki husus bulunmaktadır. Birincisi, Brexit sonrasında Birleşik Krallık'ın ekonomik ve dış politikada göstereceği performanstır (<https://www.theguardian.com/world/2017>). Brexit referandumunu sonrasında Birleşik Krallık'ın ekonomik/siyasi açıdan olumsuz etkilenmesi ve iç siyasetinde yaşadığı parçalanmışlık AB'den ayrılığın daha müreffeh bir düzen getirmeyeceğinin sinyallerini vermektedir.

Tablo 1. Ulusal Birlik (Ulusal Cephe) Partisi'nin Oy Oranları

	Oy	%
2007 Fransa Cumhurbaşkanlığı Seçimi (1. Tur)	3834530	10,44
2012 Fransa Cumhurbaşkanlığı Seçimi (1. Tur)	6421426	17,9
2017 Fransa Cumhurbaşkanlığı Seçimi (2. Tur)	10638475	33,9

Kaynak: <https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats>)

Frexit konusunda belirleyici olacak ikinci husus da AB yanlısı liberal bir lider olan Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un performansıdır. 2000 yılından itibaren istikrarlı bir şekilde büyüme ivmesini kaybeden Fransa'da, 2000-2018 yılları arasında nüfus 6 milyonluk bir artış göstererek 67 milyona yükselmiştir (<https://www.cia.gov>). Resmi rakamlara göre Fransa, kişi başına düşen milli gelir (yaklaşık 44 bin Dolar) sıralamasında ilk 20 ülke arasında yer almasına rağmen, gelir halka adil bir biçimde dağıtılmamaktadır (<https://www.nytimes.com>) Artan nüfus ve reel gelirin adil bir şekilde dağıtılmaması sebebiyle Fransa'da orta sınıf sürekli olarak daralarak, alt-sınıflaşma sorununa yol açtığı gözlemlenmiştir. Macron'un gelir adaletsizliğini daha da bozma riskine sahip politikalar izlemesi halkın tepkisine yol açmıştır. Macron'un, ülkedeki tansiyonun yükselmesine yol açan ilk politikası "Servet Vergisi" (<https://uk.reuters.com>) konusunda olmuştur. 1.3 milyondan Euro'dan fazla serveti olan vatandaşın alınan bu vergi ciddi sayıda vatandaşın servetinin Fransa'dan çıkmasına neden olmuştur. Macron da Fransız elitlerinin servetlerini Fransa'ya çekebilmek için Eylül 2017'de bu vergiyi kaldırmıştır. Macron'un sermaye sahiplerini ilgilendiren bir diğer politikası da büyük şirketlere yaptığı vergi indirimi (%33.3'ten %28'e düşürülmüş) olmuştur. Zengin kesime tanınan bu ayrıcalıklar, alt-orta sınıfın öfkesini arttırmış ve Macron "zenginlerin cumhurbaşkanı" olarak yaftalanmıştır.

Yine Eylül 2017'de Macron'un çalışma yasasında yaptığı değişik-

likle, işçilerin işe alınmalarıyla birlikte, işten atılmaları da kolaylaştırılmıştır. Bu yasaya sendikalardan ve sokağa çıkan insanlardan tepki gelmesine rağmen, Macron aldırış etmeden bu reform yasasını imzalamıştır. Macron'un “düşük gelirli kesime devletin sağladığı kira yardımlarında aylık 5 Euro kesinti” uygulaması, yine orta-alt sınıfın bütçesine doğrudan yapılan bir müdahale olarak algılanmıştır.

Küreselcileri ve elitleri memnun ederken, dar gelirli ve orta direğin yaşam koşullarını daha da kötü hale getiren bu politikaların ardından Fransa'da akaryakıtta son 12 ayda yapılan zammın %23 seviyesine ulaşması bardağı taşıran son damla olmuştur. Bu zammın ardından Fransa, Avrupa ülkeleri arasında petrolü en pahalı kullanan ülke konumuna gelmiştir. Tüm bu gelişmeler 300.000 civarındaki vatandaşın eylemleriyle “Sarı Yelekliler Hareketi”ni (<https://www.bbc.com/news/world-europe-46233560>) ortaya çıkarmıştır. Macron yönetimine karşı 17 Kasım 2018 tarihinde Paris'te başlayan isyan hareketinin ardından Macron ülkede ekonomik ve sosyal olağanüstü hal ilan edeceğini açıklayarak, akaryakıtta yapılan zammı geri çekmiştir. Asgari ücreti 100 Euro arttıracağını, elektriğe getirilen zamların askıya alınacağını, fazla mesai ücretlerinden vergi alınmayacağını açıklayarak geri adım atmıştır. Fakat Macron'un bu açıklamaları Sarı Yeleklileri ikna etmeye yetmemiş, hükümet ve sistem karşıtı protestocular gösterilerine beş aydır devam etmektedir.

Hükümetin paylaştığı rakamlara göre gösterilerde şimdiye dek 11 kişi hayatını kaybetmiş, 2.000'den fazla kişi yaralanmış, 8.400 kişi gözaltına alınırken, 1.000'e yakın kişi hapse mahkum edilmiştir (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya>). Bu gösterilerin ardından, görev süresi 2022'ye kadar devam edecek olan Macron'a duyulan güven %23'lere kadar düşmüştür (<https://www.reuters.com>).

Sonuç

Geçmişten günümüze Fransa'nın AB politikası incelendiğinde, ilk etapta Fransa'nın Avrupa bütünleşmesi konusunda çok istekli olma-

dığı görülmektedir. Fakat II. Dünya Savaşı sonrasında küresel sistemde güçlü bir aktör olma amacı taşıyan Fransa, Almanya'yı kontrol etmek için bu bütünleşmeyi desteklemiştir. De Gaulle döneminde ulusal amaçlarını gerçekleştirmek için bir "araç" olmaktan öteye gidemeyen Avrupa bütünleşmesi De Gaulle sonrasındaki devlet adamlarınca daha güçlü bir biçimde savunulmuştur.

Son dönemde Fransa'nın iç siyasette yaşadığı sorunların ardından, Avrupa bütünleşmesinin gelişimindeki belirleyici güce sahip olup olmadığı sorgulanmaktadır. Ekonomik ve parasal birlik gibi 2010'dan bu yana kriz yaşanan konularda, Almanya'nın baskın konumda olması ve Fransa'nın rest çekecek pozisyonda olmaması, Fransa'nın sahip olduğu engelleme gücünün sorgulanmasına yol açmıştır. Konuya göre değişiklik göstermekle birlikte yeni dönemde Fransa'nın gç kaybettiği, Almanya'nın ise AB içindeki etkisini güçlendirdiği yönünde bir saptama yapmak mümkündür (Tezcan, 2016: 59-6).

Son yıllarda Almanya'nın AB projesinde dominant hale gelmesi, Fransa'nın yaşadığı ekonomik krizler, Paris'in dünya siyasetindeki etkisinin azalması, Macron'un izlediği yanlış politikalar nedeniyle Fransa halkı arasında AB karşıtı tepkiler artmaya başlamıştır. Avrupa genelinde yükselen aşırı sağ eğiliminde Fransa'nın da güçlü bir Şekilde etkilenmesi AB içindeki federalistleri de ikinci plana atmıştır. Bu durum Fransa'da bu dönemden sonra gelecek liderlerin daha federal bir Avrupa'ya yönelik politikalar izlemesini zorlaştırmaktadır. Son dönemde Fransa'da meydana gelen Sarı Yelekliler hareketiyle birlikte güçlü bir biçimde AB yanlısı olan Macron'un lkedeki imajı olumsuz ynde etkilenmiştir. Macron'un i siyasetteki ve ekonomi politikalarındaki başarısızlığı şu an için en güçlü alternatifi olan Marine Le Pen'i ve onun temsil ettiği Frexit siyasetini gçlendirmiştir.

Abstract: The European Union is an integration process established after the Second World War in order to ensure peace and

security in Europe. The adventure of European Union which started with the Schuman Declaration and has continued for more than half a century has been one of the main agenda items of French foreign policy. France being one of the founding members of the Union is one of the leading actors in the history of European integration. In this study where the qualitative literature review is used, the analysis unit is the heads of state of the Fifth Republic of France. The vision of the heads of state (from De Gaulle to Macron), their missions and their impact on EU deepening / enlargement movements will be presented from a historical perspective. This study aims to evaluate the tendencies of the French presidents on the European Union within the framework of federalism-confederalism approaches and to reveal the effect of France (slowing down / preventing / contributing) on European integration. In the federal-confederal scale it was found that statesmen contributing to European integration are closer to the federal model; statesmen who slow down integration and prevent enlargement and deepening movements are closer to the confederal model. “Empty Chair Crisis” experienced during De Gaulle’s period which adopted a confederal stance towards the European Union locked the European Union’s decision-making process for seven months, and the deceleration effect on integration of this crisis continued for many years. De Gaulle’s rejection of Britain’s membership application to the Union in 1963 and 1967 prevented the Union’s enlargement movements. In the period of Georges Pompidou who came to power after De Gaulle, that the veto on the path of enlargement was abolished paved the way for the expansion movements. The European integration, which could not go beyond being a “tool” for achieving its national goals in the period of De Gaulle, was more strongly defended by the statesmen after De Gaulle. With this study, it is concluded that France’s federal tendencies regarding the European Union have increased

since 1958. In this process, France has not been able to achieve the desired position in the European Union project to which it was involved in order to become a leader in Europe.

Key Words: European Union, France, Integration, Federalism, Con-federalism

Kaynakça

Açıkmeşe Akgül, Sinem (2004), “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 1 (1): 1-32.

Akçay, Ekrem Yaşar (2016), “AB'nin Haylaz Çocuğu: Fransa”, **Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi**, 7 (14): 1-12.

Akgül Altınbaş, Deniz (2002), “AB'nin Geleceği: Avrupa Birleşik Devletleri Federasyonu mu?”, **Stratejik Analiz Dergisi**, 24: 5-21.

Aras, İlhan (2017), “Sovyetler Birliği Dış Politikasında Avrupa Bütünleşmesi: 1950'li ve 1960'lı Yıllar”, **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5: 299-322.

Aras, İlhan ve Akın **Sağıroğlu** (2018), “Avrupa Aşırı Sağında Göçmen Karşıtlığı: Fransa ve Macaristan Örnekleri”, **Mukaddime**, Özel Sayı 1: 59-77.

Bayraktaroğlu, Selçuk (2013), “Avrupa Birliği'nde Geçmişten Bugüne Yaşanan Siyasi Krizler”, <http://slcbayraktar.blogspot.com/2013/11/avrupa-birliginde-gecmisten-bugune.html>.

Canbolat, İbrahim (1998), **Uluslarüstü Sistem: Avrupa Birliği, Bir Dönüşümün Analizi**, İstanbul: Alfa Yayınları.

Cicioğlu, Filiz (2004), **Avrupa Birliği'nin Siyasi Geleceği** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dedeoğlu, Beril (1996), **Adım Adım Avrupa Birliği**, İstanbul: Çınar.

Dedeoğlu, Beril (1998), “Avrupa'da Siyasal Bütünleşme: Birlik Modelinin Yeniden Düzenlenmesi”, [(ed.) Faruk Sönmezoğlu (1998), **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar**, İstanbul: Der Yayınları] içinde: 355-378.

- Dedeoğlu**, Beril (2003), “Avrupa Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”, [(ed.) Beril Dedeoğlu (2003), **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, İstanbul: Boyut Yayınları] içinde.
- Demirkıran**, Özlem (2007), “Fransa’nın Güvenlik Politikası: De Gaulle Dönemi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3 (5): 79-92.
- Dinan**, Desmond (2013), **Avrupa Birliği Tarihi** (Çeviri: Hale Akay), İstanbul: Kitap Yayınevi (3ncü Baskı).
- Efe**, Haydar (2017), “AB’nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Çabaları”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 3 (2): 1-31.
- Fırat**, Melek (2009), “Soğuk Savaş Sonrasında Fransa’nın Dış Politikası”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 1 (64): 115-163.
- Herpen**, Marcel H. Van (2010), “The Foreign Policy of Nicolas Sarkozy”, **Cicero Foundation Great Debate Paper**, 1: 1-13.
- Herpen**, Marcel H. Van (2012), “The Foreign Policy of Hollande: U-Turn or Continuity”, **Cicero Foundation Great Debate Paper**, 3 (12): 1-12.
- Karakaş**, Yusuf (2003), Avrupa Birliği’nde Siyasal Entegrasyon, İstanbul: Siyasal Kitabevi.
- Kıratlı**, Osman Sabri (2016), “Avrupa Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası ve Üç Büyükler: Almanya, Fransa, İtalya”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, 11 (1): 207-224.
- Linter**, Valerio and Sonia **Mazey** (1992), **The European Community: Economic and Political Aspects**, UK: McGraw-Hill Book Company,.
- Ozankaya**, Özer (2004), “Kendi Kaleminden Bir Politika Sanatçısı General De Gaulle’ün Tarihsel Konuşmaları”, http://politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/47/1/28_ozer_ozankaya.pdf, s. 379-394.
- Örmeci**, Ozan (2018), “Fransa’nın Avrupa Birliği Politikası”, <http://politikaakademisi.org/2018/08/18/fransanın-avrupa-birliği-politikasi/>.
- Rein**, Hampus and Carl **Gustaf** (2017), “French Foreign and Security Policy Roles under François Holland: A Role Theory Foreign Policy Analysis”, pp.1-46.
- Rosamond**, Ben (2002), **Theories of European Integration**, Housmills: Macmillan.

Saygın, Didem ve Meliha Özlem **Ultan** (2016), “Ekonomi ve Siyaset Bağlamında İngiltere-Avrupa Birliği İlişkileri: Tarihsel Bir Analiz”, **Güvenlik Stratejileri**, 23: 71-102.

Teasdale, Anthony (2016), “The Fouchet Plan: De Gaulle’s Intergovernmental Design for Europe”, **LEQS Paper**.

Tezcan, Ercüment (1999), “Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 1 (54): 143-158.

Tezcan, Ercüment (2016), “Fransa-Avrupa Birliği İlişkileri”, [(eds.) Ercüment Tezcan ve İlhan Aras (2016), **Avrupa Birliği ve Üye Devletler**, Ankara: Detay Yayıncılık] içinde: 7-69.

Ultan, Mehlika Özlem (2013), “Avrupa Birliği’nde Federalizm-Konfederalizm Tartışması”, [(eds.) Hasret Çomak ve Caner Sancaktar (2013), **Uluslararası İlişkilerde Teorik Yaklaşımlar**, İstanbul: Beta] içinde: 159-170.

Uzunçayır, Cihan (2014), “Göçmen Karşıtlığından İslamofobiye Avrupa Aşırı Sağı”, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, 2 (2): 131-147.

Ülger, İrfan Kaya (2002), **Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme: Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu**, İstanbul: Gündoğan.

İnternet Kaynakları

European Defense Community Treaty, <http://aei.pitt.edu/5201/1/5201.pdf>, Erişim Tarihi: 23.04.2019.

<https://balkaneu.com/le-pen-in-sofia-eu-is-biggest-enemy-of-europe/>, (16 Kasım 2018), Erişim Tarihi: 13.05.2019.

https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en, Erişim Tarihi: 15.05.2019.

<https://uk.reuters.com/article/uk-france-tax/macron-fights-president-of-the-rich-tag-after-ending-wealth-tax-idUKKCN1C82DG>, (3 Aralık 2017), Erişim Tarihi: 20.05.2019.

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/avrupa-da-yukselen-asiri-sag-ve-populist-soylem/1113760>, (Nisan 2018), Erişim Tarihi: 18.05.2019.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransada-sari-yelekli-ler-yeniden-sokaklarda/1451646>, (13 Nisan 2019), Erişim Tarihi: 18.05.2019.

<https://www.bbc.com/news/world-europe-39839349>, (8 Mayıs 2017),
Erişim Tarihi: 14.05.2019.

<https://www.bbc.com/news/world-europe-46233560>, (17 Aralık 2018),
Erişim Tarihi: 14.05.2019 .

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38873865>, (5 Şubat 2017),
Erişim Tarihi: 17.05.2019.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/fr.html>,
Erişim Tarihi: 12.05.2019.

<https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats>, Erişim Tarihi:
17.04.2019.

https://www.lemonde.fr/europe/article/2014/05/08/francois-hollande-l-europe-que-je-veux_4413580_3214.html, (8 Mayıs 2014), Erişim Tarihi:
23.04.2019.

<https://www.neweurope.eu/article/january-22-at-aix-la-chapelle/>, (22 Ocak
2019), Erişim Tarihi: 25.04.2019.

<https://www.nytimes.com/2019/04/15/business/yellow-vests-movement-inequality.html>, (15 Nisan 2019), Erişim Tarihi: 5.05.2019.

<https://www.reuters.com/article/us-france-protests-poll/macrons-popularity-hits-new-low-amid-french-protests-poll-idUSKBN1O30MD>,
(4 Kasım 2018), Erişim Tarihi: 17.05.2019.

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/mar/04/europe-brexit-uk>, (4 Mart 2019), 17.05.2019.

<https://www.theguardian.com/world/2017/mar/15/marine-le-pen-nigel-farage-britain-france-leave-eu-front-national>, (15 Mart 2017), Erişim
Tarihi: 30.04.2019.

<https://www.theguardian.com/world/2018/jun/01/marine-le-pen-rebrands-front-national-in-push-for-support>, (1 Haziran 2018), 20.04.2019.

<https://www.theguardian.com/world/2018/nov/13/merkel-joins-macron-in-calling-for-a-real-true-european-army>, (13 Kasım 2018), Erişim Tarihi:
25.04.2019.

<https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2017/apr/23/french-presidential-election-results-2017-latest>, (24 Mayıs 2017), Erişim Tarihi:
25.04.2019.

<https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2017/may/07/french-presidential-election-results-latest>, (26 Mayıs 2017), Erişim Tarihi:
12.05.2019.

Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi

Mustafa Hatipler¹

Özet: Sosyal dışlanma kavramı 1980'li yıllarda gelişmiş ülkelerde kullanılmaya başlanmıştır. İçtimai, siyasi, kültürel ve iktisadi olumsuzlukların toplanması sonucunda sosyal dışlanma ortaya çıkmaktadır. Sosyal dışlanma; toplumun bir kesiminin işsizlik, yoksulluk, eğitimsizlik, yaşlılık, engellilik gibi nedenlerden dolayı sağlık, eğitim ve kültürel imkânlarından yararlanamamaları, üretim faaliyetlerinde bulunamamaları ve karar alma etkinliklerine katılamamaları olarak ifade edilebilir. Sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramının birbirinden farklı olup olmadığı hususunda görüş birliği yoktur. Bir görüşe göre sosyal dışlanma yoksulluğu barından çok geniş bir kavramken, diğer görüşlere göre yoksulluğun nedenini veya sonucunu oluşturmaktadır. Tüm bunların sonucunda sosyal dışlanma toplumsal alanda barış için de bir tehdit unsuru olmakla birlikte sosyal bölünme ve sosyal patlama gibi olumsuzluklara da sebep olmaktadır. Sosyal dışlanma ile mücadelede sosyal politikalar önem kazanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramlarını karşılaştırmalı olarak incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Dışlanma, Sosyal Dışlanmanın Boyutları, Yoksulluk.

1. Giriş

Literatür araştırmalarında sosyal dışlanma konusunun oldukça karışık ve bir o kadar da çok boyutlu olduğu görülmektedir. Klasik yoksulluk tartışmalarından ne kadar farklı olduğu ve kavramsallaştırma yapılırken yoksulluk, yoksunluk, eşişsizlik veya dezavantajlı olma sorunlarının, konunun neresinde yer alacağı karmaşıklığın odak noktasını oluşturmaktadır. Tüm karmaşıklığa karşın, olguyu ortaya çıkaran nedensel bağlar incelendiğinde, ekonomik yetersizlik, sosyal ilişkilerin bozulması, sosyal korumadan yoksunluk ve kurumsal ilişkilerden dışlanma gibi süreçler ile karşılaşılmaktadır. Sosyal dışlanmanın ortaya çıkmasında, bütün bu süreçlerin birbirini etkileyerek neden olduğu söylenebilir.

Teknolojide ve üretim faktörlerinde sürekli gelişmelerin yaşandığı günümüzde, artarak devam eden yoksulluk probleminin uzun dönemlerden beri süregeldiği görülmektedir. Özellikle azgelişmiş ülkeler, yoksulluk sorunuyla karşı karşıya kalmakta ve bu sorunun çözülmesi konusunda çözüm yolları aramaktadırlar. Genellikle yoksulluk, azgelişmiş ülkelerin sorunu olarak gösterilmiş olsa da, günümüzde, gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorun olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Yoksulluk, tüm dünyada olduğu gibi Avrupa'nın da sosyal birlik-teliğini olumsuz etkilemektedir. Özellikle neo-liberal politikaların etkisiyle daha da gtl olarak yaşanan eşişsizlik, güvencesizlik, adaletsizlik, dışlanmışlık ve ayrımcılık gibi sorunlar, sosyal dışlanmayı da derinden beslemektedir. Sosyal dışlanmanın iktisadi, nüfus yapısıyla ve kültürel değişimler tarafından desteklendiğini ve desteklenme sonucunda genel anlamda toplumsal barışın ve adaletin tamiri imkânsız derecede zedelendiğini söylemek mümkündür. Bütün bunlar yani sosyal dışlanma; bir yandan bireyin sosyal hayata katılamamasına, mevcut üretim süreçlerine dâhil olamamasına neden olurken, diğer yandan da kaçınılmaz bir Şekilde, toplumsal huzurun sarsılmasına, adalet mekanizmasının bozulmasına, toplumsal dengelerin alt-st

olmasına, birlikte yaşama kültürünün ortadan kalkmasına ve toplumsal gerginliklerin yaşanmasına neden olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerde de sosyal dışlanma ile ilgili sosyal politikaların oluşturulması önem arz etmektedir. Bu politikalarla, sosyal dışlanmanın azaltılması ve etkilerinin zayıflatılması hedeflenmektedir. Bu anlamda, sosyal politika çalışmaları da, büyük oranda, sosyal dışlanma ile mücadeleye doğru yönelmektedir.

Sosyal dışlanma kavramının yoksulluk kavramı ile benzer ve farklı yönleri tam anlamıyla belirlenemediğinden halen belirsizlik bulunmaktadır. Sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramları arasındaki farkın, yalnızca yeni bir adlandırmadan mı yoksa sosyal politikaya farklı bakış açıları kazandırdığından mı kaynaklandığı konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Bir görüşe göre sosyal dışlanma yoksulluğu barından çok geniş bir kavramdır ama diğer görüşlere göre yoksulluğun nede-nini veya sonucunu da oluşturmaktadır.

Sosyal dışlanma kavramının anlaşılması hem çok boyutlu dezavantajlılık konusunun ele alınmasında hem de sosyal politikaların oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır.

Dünyanın dört yanında yaşanan sosyal dışlanma olayının Türkiye’de de yaşanıyor olması son derece doğaldır. Türkiye’nin makro ve mikro düzeydeki ekonomik sorunları göz önüne alındığında sosyal dışlanmanın Avrupa Birliği (AB) ülkelerine göre daha ağır etkileri olduğunu söylemek mümkündür. Bununla beraber Türkiye’de sosyal dışlanma konusunun yeterince ele alındığını ve bu dışlanmayla mücadelede başarılı olduğunu söylemek fazla iyimserlik olacaktır. Türkiye’nin sosyal dışlanma sorununun öncelikle yoksulluk, gelir dağılımı eşitsizliği ve işsizlik noktasından ele alınması faydalı olacaktır.

Bu küçük çalışmada, kavramsal çerçeve içinde sosyal dışlanma ve yoksulluk ele alınacak, sosyal dışlanmanın nedenleri ve ölçülmesi incelenecektir. Daha sonra da sosyal dışlanma ile yoksulluk ilişkisi karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

2. Sosyal Dışlanma Kavramı

Karmaşık ve geniş boyutlu yapısı nedeniyle sosyal dışlanma kavramının tek ve üzerinde anlaşılmiş bir tanımı yoktur. Bireylerin ekonomik durumu ve gelir düzeyi, sosyal dışlanmanın tanımlanması ve tespiti için önemli faktörlerden biridir. Ancak, sosyal dışlanmayı tanımlamak için, ekonomik durum ve gelir düzeyi tek başına yeterli değildir. Sosyal dışlanmanın tanım ve tespiti için, ekonomik durumu ve gelir düzeyinin yanında, politik, kültürel ve sosyal durumların da değerlendirilmesi gereklidir.

Sosyal dışlanma kavramının anlaşılması farklı yaklaşımlarla ortaya konan tanımların bilinmesi önem arz etmektedir. Bu tanımlar, sosyal dışlanmanın hem farklı boyutlarını ortaya koymakta hem de ilgili olduğu alanları göstermektedir.

2.1. Sosyal Dışlanmanın Tanımı

Genel olarak sosyal dışlanma; toplumun bir kesiminin, işsizlik, yoksulluk, eğitimsizlik, yaşlılık, engellilik gibi sebepler nedeniyle sağlık, eğitim ve kültürel kaynaklardan faydalanamaması, üretme faaliyetlerinde bulunamaması, toplum dışına itilmesi, modern yaşamdan uzak tutulması ve karar alma etkinliklerine katılamaması olarak ifade edilebilir (Seyyar ve Genç, 2010: 645).

Sosyal dışlanmanın tek bir tanımı yoktur. Çünkü sosyal dışlanmanın kesin bir tanımı yoktur. Marshall'a (1999: 150) göre sosyal dışlanma; birey ya da hane düzeyinde kişilerin yaşam kaynaklarından ya da yaşadıkları toplumsal çevreden koparılmaları ve onlarla sosyal bağlar kurmaktan yoksun bırakılmaları sürecini ifade etmektedir. Walker ve Walker'a (1997: 8) göre ise sosyal dışlanma, kişilerin, toplumla bütünleşmesine neden olan toplumsal, siyasi, iktisadi ve içtimai haklara ulaşmalarının engellenmesidir. Bu anlamda Walker ve Walker (1997: 8) sosyal dışlanmayı; toplumsal bütünleşmeyi sağlayan toplumsal, siyasi, iktisadi ve içtimai haklardan, dezavantajlı kişi ve grupların fayda-

lanamaması ve bu haklardan men edilmesi olarak ifade etmektedir. Konu üzerinde çalışan önemli bir isim olan De Haan (2000: 26) ise; sosyal dışlanmayı “yoksunluk” ve “süreç içinde ilişki” olmak üzere iki parametre üzerinden ele almaktadır. De Haan’a (2000: 26) göre sosyal dışlanma bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur. Burada bireyler, “yoksun”lukta, bireyler aynı anda pek çok iktisadi, toplumsal ve siyasi haktan uzak tutulmakta, “ilişki ve süreç”te ise hayat boyunca bir türlü geliştiremediği bireysel ilişkiler nedeniyle toplum tarafından şu veya bu şekilde toplumdaki uzak kalmaktadır.

Sosyal dışlanma; sosyal bütünleşme ve toplumsal aidiyetin tam karşısı olan bir süreçtir. Bu süreçte, bireyler, temel gereksinimlerden yoksun kalmakta, toplumla olan bağları kopmakta, halka dair, siyasi, iktisadi ve içtimai vatandaşlık yurttaşlık haklarından tam olarak yararlanamamaktadır.

Geçgin’e (2009: 8-9) göre, sosyal dışlanma için üç farklı bakış açısıyla oluşturulmuş üç ayrı tanımlama yapılmaktadır. Birinci grubu oluşturanlar, sosyal dışlanmayı çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirmişlerdir. İkinci grubu oluşturanlar, sosyal dışlanmayı ağırlıklı olarak insan ilişkileri düzeyinde değerlendirmişlerdir. Kavramı; kişileri, grupları ve toplumu kapsamı açısından üç boyutta ele almışlardır. Dışlanmayı sosyal ilişkilerin azalması, toplumsal bağın zayıflaması ve karşılıklı ilişkilerin kopması aşamaları olarak değerlendirmişlerdir. Sosyal sermayenin gerçekleşmesi için, aidiyetin ve insanlar arasındaki bağlılığın önemli rol oynadığı konusundaki görüşün sonucu olarak, insanlar arasında dayanışmanın olmaması, güvensizlik gibi etkenlerin sosyal dışlanmaya neden olduğu ifade edilmektedir. Bu gruptakiler, bu doğrultuda sosyal sermaye olgusunu ileri sürmüşlerdir. Sosyal dışlanmayla ilgili tanımlamada üçüncü grubu oluşturanlar ise sosyal dışlanmayı toplumsal sistemler ve çevre faktörü ile değerlendirmişlerdir. Bu grup sosyal dışlanmanın, toplumsal düzen için gereken alt sistemlerin eksiklikleri nedeniyle oluştuğunu ifade ederek demokrasi ve hukuk, işgücü piyasası, sosyal refah düzeni, aile ve toplum düzeni olgularının

bu anlamda etken olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Sosyal dışlanmanın tanımlanmasıyla ilgili sorun yaşanmaktadır. Sosyal dışlanmanın tanımlanmasıyla ilgili sorunların ana nedenlerinden biri, sosyal dışlanmanın çok boyutlu ve belirsiz bir kavram olmasıdır. Konunun ekonomik boyutunu göz ardı etmek mümkün değildir. Ancak salt ekonomik bir mesele olarak ele almak da doğru değildir (Silver, 1994: 541). Beall ve Piron (2005: 8) ise, sosyal dışlanmayı geçim kaynaklarına, insani gelişime ve vatandaşlıkta eşitliğe erişimde karşılaşılan engellerle ilişkilendirerek, sosyal dışlanmayı ‘çok boyutlu’ ve ‘dinamik’ bir süreç olarak tanımlamaktadır. Schulte’ye (2002: 121) göre sosyal dışlanma; kişilerin vatandaşlık haklarını elde edememelerinden kaynaklanan bir durumdur.

Bunun yanında; sosyal dışlanmanın çok boyutlu ve dinamik bir süreç olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Sosyal dışlanma, emek piyasaları marjinalliği, yoksulluk ve sosyal izolasyon kavramları ile ilgili olarak çok yönlü ya da birden fazla dezavantajlılık durumunu işaret eden bir kavramdır (Beall ve Piron, 2005: 8).

Sosyal dışlanmanın tanımlanmasındaki zorlukların temel nedeni çeşitli ülkelerde yapılmış olan çalışmalardaki sonuçların sosyal dışlanmanın ortaya çıkış nedenlerini farklı olarak ortaya koymasıdır. Örnek vermek gerekirse; Almanya’da uzun dönemli yoksulluğun sosyal dışlanmaya etkisi ön plana çıkmakta iken, Portekiz’de düşük hayat standartlarının sosyal dışlanmayla ilişkisi, Norveç’te ise marjinalleşme öne çıkmaktadır (Barnes, 2002: 6).

Avrupa Topluluğu Komisyonu (1993), sosyal dışlanmayı şu şekilde tanımlamıştır: “Sosyal dışlanma çok yönlü ve değişken faktörlere vurgu yaparak insanların modern toplumun beraberinde getirdiği değişimden, uygulamalardan ve haklardan dışlanmalarını ifade eder. Yoksulluk bu duruma sebep olan en açık faktörlerden biridir. Bununla birlikte sosyal dışlanma aynı zamanda kişilerin barınma, eğitim, sağlık ve çeşitli hizmetlere ulaşmalarında ortaya çıkan yetersizliklere de işaret eder...”

Sosyal dışlanma ekonomik ve sosyal boyutlarının yanında siyasi haklar, vatandaşlık hakları, güç ilişkileriyle olan boyutuyla da gündeme gelmektedir. Bu nedenle sosyal dışlanma, kişilerin ve değişik grupların iktisadi, sosyal ve siyasi hayata katılmak istediklerinde, bu katılıma ve var olan haklarının kullanılmasına engel olan bir durum ya da süreçtir (Beall ve Piron, 2005: 9).

Sosyal dışlanmanın farklı tanımlarının yanı sıra, sosyal dışlanmayı aktif dışlanma ve pasif dışlanma şeklinde ikiye ayırmak da mümkündür. Aktif dışlanma; göçmenlere ve mültecilere gittikleri yerlerde elverişli ve kullanılabilir sosyal, ekonomik ve siyasi statülerinin verilmemesi durumudur. Pasif dışlanma ise; ortaya çıkan yoksunlukların dışlanmaya yol açmama durumudur. Ekonominin durgun olduğu dönemde ortaya çıkan yoksulluk ve buna bağlı olarak yaşanan toplum-dışında kalma pasif dışlanmaya örnek olarak gösterilebilir (Doğan, 2014: 127-157).

‘Eksik Yurttaşlık’ olarak da kabul edilen sosyal dışlanmanın tanımını unsurlarıyla yapılmaktadır. Bazılarına göre sosyal dışlanmanın dört unsuru bazılarına göre ise sosyal dışlanmanın üç unsuru vardır. Şahin (2009: 41-47), sosyal dışlanmanın görelilik, çok boyutluluk, dinamiklik ve sosyal ilişkiler olmak üzere dört unsuru olduğunu yazmaktadır. Sosyal dışlanmanın, zaman, yer ve toplum bakımından farklı bakış açılarına göre değişebileceğini görelilik unsuru ifade ederken çok boyutluluk unsuru olarak da sosyal dışlanmanın birçok nedenden ortaya çıkabildiğini ve çok farklı sosyal alanlarda ve süreçlerde kendini göstereceği gerçeğidir. Sosyal dışlanmanın dinamiklik unsuru, bireylerin hem mevcut durumlarından hem de geçmiş ve gelecekteki koşullarından etkilenmelerini içermektedir. Sosyal ilişkiler unsuru da bireylerin ve grupların davranışlarının dışlanma üzerinde büyük bir role sahip olmasıdır. Bu unsurun özü, sosyal dışlanmanın belli bir grup insan tarafından başka belli bir grup insana karşı yapılan bir davranış olması oluşturur.

Atkinson (1998: 9-24) ise, sosyal dışlanmanın; ‘görelilik’ (relativi-

ty), ‘özne’ (agency) ve ‘dinamikler’ (dynamics) olarak üç unsuru olduğunu yazmaktadır. Buradaki görelilik unsuru; belirli bir toplum kesiminden belirli bir zaman içinde ve belirli bir yerdeki dışlanmayı, özne unsuru; öznenin ya da öznelerin yapmış olduğu eylem ya da eylemleri, dinamikler unsuru da; kişilerin geleceğe yönelik beklentilerinin yüksek olmayışı ve çok az beklenti sahibi olması durumunu ifade etmektedir (Millar, 2003: 186).

Tanımlardaki çeşitliliğin bir nedeni, sosyal dışlanmanın ilgili olduğu alanlar olduğu gibi bir diğer nedeni de tarihsel süreç içindeki gelişimdir. Bu nedenle, sosyal dışlanmanın tarihsel süreci de incelenmelidir.

2.2. Sosyal Dışlanmanın Tarihsel Süreci

İlk olarak 1960’larda Fransa’da yoksullar için kullanılmaya başlanmış olan sosyal dışlanma, tarihin ilk dönemlerinden beri toplumların en büyük sorunlarından biridir. Sapancalı (2005: 13) kavramın 1960’larda Fransa’da ortaya çıktığını, politikacıların, gazetecilerin, akademisyenlerin, bürokratların yoksullardan ideolojik ve üstü kapalı olarak dışlanmış olarak söz ettiklerini yazmaktadır. Gökbayrak (2005: 2), kavramın ilk olarak Fransa Sosyal İşlerden Sorumlu Bakanı Rene Lenoir tarafından, kullanıldığını ve oradan da diğer Avrupa ülkelerine yayıldığını ifade etmektedir. Silver (1994), Lenoir’in sosyal dışlanma ile belirttiği toplum kesimi içinde; engellilerin, suçluların, sağlığı bozulmuş olanların, bakıma muhtaç yaşlıların, yalnız yaşayan annelerin, istismara uğramış çocukların, madde bağımlılarının, melankoliklerin, problemlili ailelerin, marjinal ve asosyal insanların ve diğer sosyal uyumsuzluk içindeki insanların yer aldığını ifade etmektedir.

Sosyal dışlanmanın en yoğun yaşandığı dönem 1980’li yıllar olmuştur. Bunda ekonomik kriz ve yeniden yapılanma süreçleri ve buna bağlı olarak sosyal refah devletinde yaşanan aksaklıklar etkili olmuştur. Bu dönemde sosyal dışlanmış olanların içine yukarıda sayılanların yanında işsizler de eklenmiştir (Çakır, 2002: 84).

Sosyal dışlanma, gerek etkenleri gerekse etkilenenleri bakımından sosyal politika ile doğrudan bir ilişkiye sahiptir. Sosyal dışlanma, sosyoloji ile birlikte, sosyal politikanın da temel konularından biridir. Sosyal dışlanma, sosyal politika alanının önemli çalışma konusudur.

2.3. Sosyal Dışlanma ve Sosyal Politika

Sosyal dışlanma toplumsal alanda barış için bir tehdit unsuru olmanın yanı sıra, sosyal bölünme ve sosyal patlama gibi olumsuzluklara da sebep olmaktadır. Sosyal dışlanma ile mücadelede sosyal politikalar önem kazanmaktadır. Ancak sosyal dışlanmaya sebep olan faktörlerin karmaşıklığı etkili bir sosyal politika geliştirilmesini zorlaştırmaktadır.

İnsanlık sorunu olarak kabul edilebilen sosyal dışlanma ile etkili çözüm yolları bulunmalı ve geliştirilmelidir. Bunun için en başta, sosyal dışlanmanın boyutları ele alınmalı ardından sosyal dışlanmaya neden olan etkenler irdelenmeli ve sosyal dışlanma göstergeleri ışığında çözüm yolları bulunmalıdır (Karataşoğlu ve İslamoğlu, 2016: 14). Sosyal dışlanmanın anlaşılması, tanım ve tarihsel süreç yeterli değildir. Bunlarla beraber sosyal dışlanmanın boyutlarının da ele alınması gerekmektedir.

2.4. Sosyal Dışlanmanın Boyutları

Çok boyutlu bir kavram olan sosyal dışlanma; yoksunluklara neden olan süreçlerle ve ilişkilerle ilgilidir. Bu anlamda insanların geçim kaynaklarından, çalışmaktan, gelirden, konut sahibi / kiracısı olmaktan, eğitim ve öğretim görme hakkından, refah devleti imkânlarından dışlanmış olabileme durumu söz konusudur.

İnsanların uzun dönemli işsiz kalmaları nedeniyle geçim kaynağından ve düzenli gelirden yoksun kalmalarıyla beraber sosyal hayata katılamamaları, temel ihtiyaçlardan yoksun olmaları, yaşanabilecek konut ve barınma imkânlarından yoksun olmaları, sağlık ve eğitim imkânlarına ulaşamamaları gibi durumlar sosyal dışlanmanın çok

boyutlu yanının bir göstergesidir.

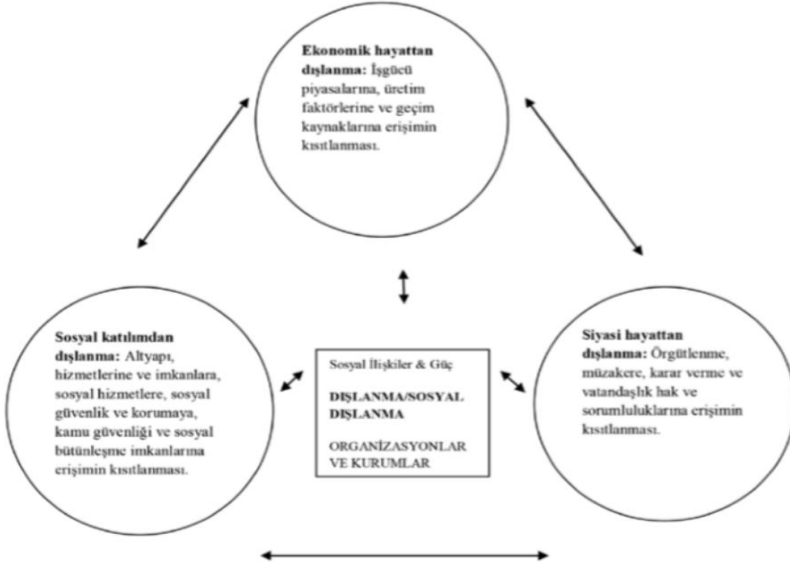
Sosyal dışlanma sürecinde kişilerin çalışma şartlarına, para kazanma faaliyetlerine ve eğitim- öğretim görme imkânlarına erişeme durumu vardır. Bu durumda dışlanmış kesimin sahip olduğu imkânlar olabildiğince kısıtlı olur ve bu kişiler karar alma süreçlerine katılımda da kısıtlanırlar (Adaman, 2013: 27-28).

Sosyal dışlanmanın boyutlarını ele almazdan önce; sosyal dışlanmanın küresel ve yerel etkenleri gerçeği de göz ardı edilemez. Sosyal dışlanmanın küresel etkenlerinde, küreselleşmeyle ilgili gelişmeler, yerel etkenlerinde de ulusal boyutta iktisadi yapıların ve refah sistemlerinin özelliklerinden, vatandaşlık haklarının uygulanamaması vb. gibi durumlar söz konusudur. Smith'e (2002: 1) göre, sosyal dışlanmanın küresel ve yerel etkenlerinde, küresel ve yerel düzeyde ortaya çıkan gelişmeler ve bunlara ek olarak bölgelerin kendilerine özgü yapıları, buralarda yaşayan insanların nüfus özellikleri ve yerel yönetimlerin sahip olduğu unsurlar öne çıkmaktadır.

Sosyal dışlanmanın küresel ve yerel etkenlerinde, yaşanan sürecin, yoksulluk, göç, ekonomik krizler, kişilerin sağlık ve engellilik durumları, kişilerin eğitim ve nitelik düzeyleri, içinde bulunulan ekonomik ve sosyal yapı, nüfus ve coğrafi özellikler, refah devletinin yapısı, işsizlik, eğreti ve güvencesiz istihdam vb. pek çok sebebin sosyal dışlanmaya neden olduğu görülmektedir.

Bütün bunlardan hareketle, küresel ve yerel etkenleri de göz önüne alarak, sosyal dışlanmanın boyutlarını; ekonomik, sosyal ve siyasal olmak üzere üç başlık altında ele almak mümkündür. Sosyal dışlanmanın bu üç (ekonomik, sosyal ve siyasal) boyutu, birbirinden bağımsız değildir. Sosyal dışlanmanın bu üç boyutu her ne kadar birbirinden bağımsız gibi gözükse de esas itibarıyla birbirine bağlı unsurlar içermektedir. Başka bir ifadeyle, sosyal dışlanmanın üç boyutunun, bir bütün olarak birbirini etkileyen unsurlar olduğu söylenebilir. Buradaki üç boyutun birbirine bağımlılığından maksat, üç boyutun herhangi birinin varlığının ve yokluğunun diğerleri ile ilişki içinde olmasıdır.

Şekil 2.1. Sosyal Dışlanmanın Üç Boyutu

Kaynak: Beall ve Piron, 2005: 9.

Sosyal dışlanmanın üç boyutu toplumsal anlamda da bir bütünü temsil etmektedir. Sosyal dışlanmanın üç (ekonomik, sosyal ve siyasi) boyutu, aynı zamanda sosyal dışlanmanın ne kadar derin bir konu olduğunun da göstergesidir. Bu durum yukarıdaki şekilde (2.1) açıkça görülmektedir. Aşağıda yer alan Şekil 1.'de sosyal dışlanmanın üç boyutunun birbirlerini nasıl etkilediği ve bir bütün olarak, kişilerin ekonomik hayattan dışlanmalarının yanında siyasi hayattan ve sosyal katılımdan da dışlandıkları ve topluma tam olarak katılmadıkları ortaya konmuştur.

Sosyal Dışlanmanın Ekonomik Boyutu: Sosyal dışlanmanın en net boyutu ekonomik hayattan dışlanma şeklinde tezahür eden ekonomik boyuttur. Bu boyutta işgücü piyasalarından dışlanma durumu vardır. Dolayısıyla bu durum; üretim faktörlerinden ve geçim kaynaklarından dışlanmayı da yaşıtmaktadır (Beall ve Piron, 2005: 9).

Sosyal dışlanmanın ekonomik boyutunda; toplumun bir kısmının iktisadi büyümeden ve refahtan pay alamaması durumu söz konusudur. Sapancalı (2005: 3), bu durumu, toplumun bir kesiminin toplumun sahip olduğu içtimai ve iktisadi imkânlardan uzak kalması olarak özetlemektedir. Rodgers (1995: 44) ise sosyal dışlanmanın ekonomik boyutunu: “Bilhassa yardım almadan sosyal haklardan yararlanmada güç yoksunluğu, kişinin kendine duyduğu saygının düşük olması, mükellefiyetlerini yerine getirme kapasitesinde yetersizlik ve bireylerin ve grupların içinde buldukları toplumun ve ekonomik yapının fayda ve imkânlarından yararlanamamaları” olarak ifade etmektedir.

Sosyal dışlanmanın ekonomik boyutunda, toplumda bazılarının elde edip ulaşabildiği diğer bir kesimin ise elde edemediği ve ulaşamadığı gelir, üretim ya da mal ve hizmetler gibi alanlar söz konusudur. Bu şekilde, aynı toplumda olmasına rağmen, bazıları, gelir ve geçim kaynakları, istihdam ve işgücü piyasalarından istifade edememekte ya da konut ve barınma gibi temel gereksinimlerini sağlama konusunda mahrum bırakılarak dışlanmaktadır.

Sosyal dışlanmanın ifade edilebilmesi için, tek başına sosyal dışlanmanın ekonomik boyutunun anlaşılması yeterli değildir. Bununla beraber sosyal dışlanmanın sosyal ve siyasal boyutlarının da bilinmesi gerekir.

Sosyal Dışlanmanın Sosyal Boyutu: Sosyal dışlanmanın sosyal boyutunda insanların toplumsal faaliyetlere katılamamaları durumu vardır. Sosyal faaliyetlerden dışlanan insanlar, yaşadıkları toplumda sosyal olarak dışlanmışlardır (Burchardt, Grand ve Piachaud, 2002: 1). Sosyal katılımdan yoksunluk olarak da özetlenebilecek olan sosyal dışlanmanın sosyal boyutunda; insanların sosyal güvenlik, sosyal korumaya, altyapı hizmetleri ve kamu güvenliği gibi alanlardan dışlanmaları durumu söz konusudur (Beall ve Piron, 2005: 9).

Sapancalı (2005: 3), sosyal dışlanmanın sosyal boyutunu toplumda yaşayan bir kesimin çeşitli sebeplerle toplumsal eylemlere katılımının eksikliği olarak tanımlamaktadır. Sapancalı’ya göre, burada ifade

edilen normal eylemler, üretim, tüketim, tasarruf yönlü olmakla birlikte siyasal ve sosyal yönlü de olabilir.

Sosyal dışlanmanın sosyal boyutunda, birey ya da grupların yaşadıkları topluma istedikleri düzeyde katılamamalarının sebepleri olarak; ırk, cinsiyet, etnik kimlik, kast sınıfı gibi sosyal kimlikler ya da yaşanan mekânlar ve yerler (üçra bölgeler, savaşın ve kargaşanın olduğu yerler vb.) sayılabilir (Beall ve Piron, 2005: 18-20).

Sosyal dışlanmanın sosyal boyutunda, sosyal dışlanmanın oluşumu, üç durumla ele alınmaktadır. İlk durumda; sağlık ve eğitim alanlarında kişilerin sosyal hizmetlere erişememe, ikinci durumda; kişilerin işgücü piyasalarına erişememeleri neticesinde, özellikle de kötü ve yetersiz istihdam koşullarında çalışma ve düşük ücret elde edilmesi gibi durumlar, üçüncü durumda da toplum içerisinde kişilerin sosyal katılımlarının olmaması neticesinde sosyal katılımı ilgili imkân ve fırsatları elde edememe ve bu fırsatlardan uzaklaşma şeklinde yaşanmaktadır (Bhalla ve Lapeyre, 1997: 419).

Sosyal dışlanmanın sosyal boyutunda, insan ve toplum ilişkileri bakımından yaşanan diğer bir durum ise bireylerin toplumsal ilişkilerinde karşılaştıkları engellerdir. Giddens (2008: 402); sosyal dışlanmayı engelleme biçimleri olarak tanımlarken: “Sosyal dışlanma, bireylerin, toplumun geneliyle tam olarak bütünleşmesinin engellenme biçimlerini göstermektedir” şeklinde bir ifade kullanmaktadır.

Sosyal dışlanmanın çok somut olarak ifade edilmeyen üçüncü boyutu siyasal boyutudur. Sosyal dışlanmanın siyasal boyutu, siyasal katılımın, bireyin toplum içinde sesi- sedası olmak bakımından ayrı bir öneme sahiptir

Sosyal Dışlanmanın Siyasal Boyutu: Sosyal dışlanmanın üçüncü boyutu, insanların siyasi hayattan dışlanmalarıdır. Bunun en çarpıcı örneği, insanların karşılaştıkları engeller ya da düşünceleri nedeniyle bir araya gelip örgütlenmelerine, karar verme mekanizmalarına ve vatandaşlık haklarına erişememeleridir (Beall ve Piron, 2005: 9). Siyasal dışlanmanın siyasal boyutunda, temel hakların tanınmasından

yoksunluk veya bu hakların tanındığı yerlerde, bu hakların gerçekleşmesi için siyasi ve kanuni sistemlere ulaşmada yoksunluk söz konusudur (Burchardt, Grand ve Piachaud, 2002: 3). Başka bir ifadeyle, sosyal dışlanmanın siyasal boyutunu kişilerin, vatandaşlık haklarından mahrumiyet olarak ifade etmek mümkündür (Bhalla ve Lapeyre, 1997: 420). Söz konusu vatandaşlık haklarının Marshall'ın (2006: 6-7) belirttiği; medeni haklar, siyasal haklar ve sosyal haklar olduğu unutulmamalıdır.

Sosyal dışlanmanın siyasi boyutunu oluşturan, kişilerin yerel ve ulusal boyutta karar verme süreçlerine dâhil ol(a)mamalarıdır (Burchardt, Grand ve Piachaud, 2002: 31). Bu noktada, kişilerin siyasi süreçlerdeki faaliyetlerden soyutlanması ve vatandaşlık haklarından yoksunluk ya da bu hakların kısıtlı kullanılması durumu yaşanmaktadır.

Sosyal dışlanmanın tanımlanmasının ve üç boyutunun yanı sıra, sosyal dışlanmayla ilgili yaklaşımlarda ortaya konmuştur. Bu yaklaşımlar, sosyal dışlanmanın modellenmesi bakımından önemlidir.

2.5. Sosyal Dışlanmayla İlgili Yaklaşımlar

Sosyal dışlanmayla ilgili farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu yaklaşımlarda en fazla bilineni Ruth Levitas ve Hilary Silver'in yaklaşımlarıdır. Levitas (2005: 26) sosyal dışlanmayı yeniden dağıtımcı, sosyal bütünleşmeci ve ahlaki sınıf altı söylemi olarak isimlendirdiği üç farklı modelle analiz etmiş ve bu modellerde yoksulluk ve yurttaşlık haklarında oluşan erozyona, işgücü piyasalarına ve son olarak da ahlaki ve kültürel sebeplere yoğunlaşarak sosyal dışlanmanın oluşumunu açıklamaya çalışmıştır. Silver (1994: 540) ise sosyal dışlanmayla ilgili yaklaşımını; dayanışma, uzmanlaşma ve monopol olarak adlandırdığı üç paradigmayla analiz etmiştir.

2.6. Sosyal Dışlanmaya Neden Olan Etkenler

Sosyal dışlanmanın çok boyutlu bir süreç olduğu defalarca ifade edilmiştir. Bu çok boyutun içinde sosyal politikanın nedeni olan et-

kenler olarak; ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, coğrafi birçok etken sayılabilir (Sapançalı, 2003: 58). Sosyal dışlanmaya neden olan etkenleri genel olarak, göç, gelir dağılımı adaletsizliği, işsizlik, sosyal koruma yetersizliği, küreselleşme, etnisite, inanç vb. başlıkları altında ele almak mümkündür.

Göç: Sosyal dışlanmanın en önemli nedenlerinden biri göçlerdir. Göçün her türlü sosyal dışlanmanın nedenlerinden biridir (Sürüel, 2008: 67). Göç beraberinde yaşanan sosyo- ekonomik sorunlar işsizliğe neden olmaktadır (Mutluer, 2003: 12). Bir yandan işsizlik diğer yandan eğitim ve donanım eksikliği, göç edenlerin göç ettikleri yerde sosyal dışlanma yaşamalarını kolaylaştırmaktadır (Casas ve Latta, 2004: 60). Bunun yanında göç edenlerin göç ettikleri yerde dil sorunu ile birlikte kültürel ve sosyal farklılaşmalar yaşamaları onları yalnızlaştırmaktadır (Gönüllü, 1996: 101).

Göçün sosyal dışlanmaya neden olan etkenlerinden bir diğeri de göç edenlerin göç ettikleri yerde / ülkede kamuoyu ve medya tarafından imaj olarak olumsuzlaştırılmalarıdır. Bu olumsuz imaj ise, göç edenin, sosyal olarak dışlanma ve yalnızlaştırılma nedenidir. Ayrıca göç edenlerin, göç ettikleri yere göre düşük vasıflı olmaları ve gittikleri yerin / ülkenin dil ve kültürüne yabancı olmaları, gittikleri yerde / ülkede yaşayanlarla sosyo-kültürel entegrasyonu zorlaştırmaktadır. Bu durum çoğunlukla ya entegrasyon yerine asimilasyon doğurmakta ya da farklı kimlik krizlerine neden olmaktadır. Bu durum ise sosyal dışlanmanın bir başka nedeni olarak kabul edilebilir (Engin, 2010: 362).

Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksulluk: Gelir dağılımı adaletsizliği yoksulluğun en temel nedenlerinden biridir. Bu durum aynı zamanda sosyal dışlanmanın da temel etkenlerindedir. Geçimini sağlayacak kadar bir gelirden yoksun olma hali olarak yoksulluk; sosyal dışlanmanın nedeni olduğu kadar sonucudur da. Sosyal dışlanmanın refah düzeyi ve fert başına düşen gelir ile ilişkili olduğu, toplumda gelir ve refah düzeyinde belirgin olarak ortaya çıkan olumsuz farklılığın görüldüğü kesimlerin sermaye birikim sürecinin dışın-

da kaldığı görülmektedir (Şahin, 2009: 15).

Sosyal dışlanmanın, gelir dağılımı adaletsizliği ile yakından ilgili olduğu unutulmamalıdır. Bireylerin elde ettikleri gelir aynı zamanda sosyal bütünleşmenin de önemli faktörlerinden biridir. Bu noktada yoksulluk ve eşitsizliğin sosyal dışlanmanın temel sebeplerinden olduğu gözden ırak tutulmamalıdır (Çakır, 2002: 92). Bu konu detaylı olarak çalışmanın 3. bölümünde ele alınmıştır.

İşsizlik: Sosyal dışlanma, istihdam ve işgücü piyasasıyla yakından ilişkilidir. Bu ilişkide, sosyal dışlanmayı belirleyen faktör; bireyin işgücü piyasasında, istihdama katılıp katılmaması ve istihdama katılma biçimidir. Sosyal dışlanmanın işgücü piyasaları ile olan ilişkisini; iş dünyasından yani çalışmaktan dışlanmak ve işgücü piyasası içerisinde ortaya çıkan sorunlar nedeniyle yaşanan dışlanma olmak üzere iki boyutta ele almak mümkündür. Sosyal dışlanma, bu boyutların birincisinde, sosyal dışlanma, uzun süreli işsizler ordusu tarafından yaşanırken ikincisinin de ise sağlam olmayan, güvencesiz işlerde çalışanlar tarafından yaşanmaktadır.

İşsizlik; çok boyutlu olan sosyal dışlanmanın her boyutunda mevcuttur. İşsizlikte sosyal dışlanma; bireyin işsizlik nedeniyle emek piyasasına katılamamasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum işsizlik ve bunun sonucunda yoksulluk olarak sosyal dışlanma içinde yer almaktadır (Sapançalı, 2003: 137-138).

Sosyal Koruma Yetersizliği: Genel olarak, sosyal koruma sistemlerinin, bireylerin karşılaşılabilecekleri sosyal risklere karşı güvence ve muhtaç bireylerin toplum içinde bir yer edinmelerini sağlamak amacı güttükleri bilinmektedir. Buradaki maksat; maddi yönden muhtaç duruma düşmüş bireylerin sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmasının önüne geçilmesidir.

Sosyal koruma sistemlerinin yetersizliği ya da bireylerin bazılarının sosyal koruma sistemlerinden yeterince yararlanamaması sosyal dışlanmaya neden olan etkenlerden biridir. Bu durum çoğunlukla işsizlik, gelirsizlik, sağlıksız barınma koşulları, suça teşvik eden ortam ve kötü

sağlık koşulları ile desteklenerek sosyal dışlanmanın içinden çıkılmaz hali oluşturmaktadır. Sosyal koruma sistemlerini, işsizliğin neden olduğu sosyal dışlanmanın panzehiri olarak görmek mümkündür. Nitekim Heikkinen (2000), sosyal korumanın yüksek olduğu Kuzey Avrupa ülkelerinde işsizliğin zarar verici etkisinin daha az olduğunu ifade etmektedir. Aynı doğrultuda Şahin (2009: 67- 68) de, sosyal koruma sisteminin yeterli düzeyde olmadığı ülkelerde, bir geliri olmayanların, emek sunumuna imkân verilmeyenlerin, sosyal güvenlik sistemine katkı sağlamadıkları için sosyal korumadan uzak kaldığını ve bu durumun sosyal dışlanmaya neden olduğunu yazmaktadır.

Küreselleşme ve Neo-liberal Politikalar: Küreselleşme ve ona bağlı olarak gelişen neo-liberal politikalar, daha çok gelişmekte olan ülkelerde, ücretlerin düşürülmesine, çalışma standartlarının geriletilmesine, işgücü piyasasının enformelleşmesine neden olduğu için sosyal dışlanmanın etkenlerinden biridir. Bunun yanında küreselleşme ve ona bağlı olarak gelişen neo-liberal politikalar, ülkeler arasında ve ülke içinde, gelir dağılımında adaletsizlik ve eşitsizlik meydana getirerek sosyal dışlanmaya neden olmaktadır (Sapancalı, 2003: 64-66).

Küreselleşme ve ona bağlı olarak gelişen neo-liberal politikalar, daha çok küreselleşmenin kaybedenlerinin sosyal dışlanma yaşamasına neden olmuştur. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde küresel piyasalarla eklemlenme gerekçesi işgücü piyasalarını kuralsızlaştırmıştır. Bu durumda da sosyal dışlanmanın nedeni olmuştur.

Sosyal dışlanmanın etkenleri, sosyal dışlanmanın hazırlanması bakımından ne kadar önemli ise, sosyal politikanın oluşumu, gösterge ve ölçülmesi de sosyal politikanın sonuçları bakımından o kadar önemlidir.

Bütün bunlara ilave olarak, sosyal dışlanmaya yol açan nedenler olarak, toplumsal anlamda ırk, renk ve cinsiyet farklılığının da yazılması gerekir. Kadın- erkek eşitsizliğinden etnik yapı farklılığına kadar uzanan bu durum sosyal dışlanmanın bir diğer nedenidir. Bunun en çarpıcı örneği, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Afrika kö-

kenli olanların yıllarca ikinci sınıf insan muamelesi görmesi, bazı Balkan ülkelerinde, azınlık olarak adlandırılan kesimlerin yok kabul edilmesi verilebilir.

2.7. Sosyal Dışlanmanın Oluşumu, Gösterge ve Ölçülmesi

Sosyal dışlanmanın oluşumunda yaşanan değişkenler ve sosyal dışlanmanın engellenmesine yönelik geliştirilen sosyal politikalar, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Her ülke kendine göre oluşan sosyal dışlanmanın biçimine yönelik bir içerme politikası geliştirmek durumundadır. Örneğin sosyal dışlanma; Fransa'da toplumsal ilişkilerin bitmesinden kaynaklanan bir sorun olarak kabul edilirken İngiltere'de gelir dağılımındaki adaletsizliğin sonucunda ortaya çıkan bir sorun olarak kabul edilmektedir (Tartanoğlu; 2010: 4).

Sosyal dışlanmayı tek bir ölçüt ile ölçmek ve tespit etmek mümkün değildir. Bu nedenle her toplum farklı sosyal dışlanma sistemleri geliştirmeye çabalamaktadır (Sapançalı, 2003: 55). Sosyal dışlanmanın ölçülmesi matematiksel bir işlemden öte ölçüm sonunda ortaya çıkan veriler vasıtasıyla, sosyal dışlanmanın seyrinin takip edilmesi ve sosyal dışlanma ile mücadele için gereklidir. Bununla beraber, sosyal dışlanmanın çok boyutlu yapısı olması, kavramın tek bir ölçüt veya gösterge üzerinden izlenmesi ve ölçülmesini imkânsız hale getirmektedir.

Sapançalı'ya (2003: 56) göre; sosyal dışlanma ölçümünde, biri doğrudan doğruya sosyal dışlanmanın boyutlarını ölçmeye yönelik diğeri de sosyal dışlanmanın temel nedenlerinin genişliğinin ölçülmesine yönelik olmak üzere iki farklı yaklaşım uygulanmaktadır. Doğrudan doğruya sosyal dışlanmanın boyutlarını ölçmeye yönelik olan ölçüm yöntemi yaklaşımında, uygun bir sosyal dışlanma tanımının yapılması, ölçütlerinin belirlenmesi, dışlanma konusunda anketlerin düzenlenmesi ve uygulanması ve bunların değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu ise uygulama bakımından oldukça zordur. Diğer ölçüm yöntemi yaklaşımında ise yoksulluk, işsizlik, hastalık, evsizlik

oranları ve diğer dezavantajlar ve ayrımcılığa ilişkin veriler ele alınmakta, her ülkede veya bölgede mevcut olan dışlanma sorunu ölçümlenebilmektedir. Teknik olarak ele alındığında ikinci ölçüm yönteminin daha avantajlı olduğunu söylemek mümkündür (Kalkınma Bakanlığı / SODES, 2013: 77).

Tablo 2.1. Sosyal Dışlanma İçin Sosyal İçermenin İlgili Alanları ve Sosyal Göstergeleri

Sosyal İçermenin İlgili Alanları	Sosyal Göstergeleri
Sosyal Güvenlik Sistemine Dâhil Olma	Sosyal Güvenlik Hizmetlerine erişimin ve demografik değişkenler yoluyla belirginleşen düşük gelirin dağılımı
Emek Piyasasına Dahil Olma	Tam ve yarı zamanlı işlere / mesleklere erişimde demografik değişkenler yoluyla beliren ayrımcılığın dağılımı
Konut ve Mülkiyete Dâhil Olma	Komşuluk / semt ilişkilerine erişimin, barınmanın ve evsizlik oranlarının dağılımı
Sağlık Hizmetlerinin Kapsamına Dâhil Olma	Sağlık Hizmetlerine erişimin ve ölüm oranlarının dağılımı
Eğitim Sistemi ve Eğitim Hizmetlerine Dâhil Olma	Eğitsel ve Kültürel hizmetlere erişimin ve buralarda demografik değişkenler yoluyla ortaya çıkan ayrımcılığın dağılımı
Siyasal Sisteme Dâhil Olma	Oy verme hakkı
Sosyal Yaşama Dâhil Olma	Boş vakitlerini değerlendirmenin, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve komşuluk hizmetlerine erişimin dağılımı
Sahip Olunan Statünün Düzeyi	Fırsat eşitliğine yönelik ve ayrımcılığa karşı kanunlar ile sosyal aktiviteye erişimin dağılımı

Gelişmiş ülkelerde, bilim insanları tarafından, sosyal dışlanmayı ölçmeye yönelik farklı sistemler geliştirilmiştir. Bu sistemler arasında en göze çarpanı olan Berman ve Phillips'in (2000: 329-350) çalışmasına göre sosyal dışlanma, sosyal içermenin karşıtı konumdur. Yukarıda yer alan Tablo 2.1'de gösterilen sosyal içermenin özgün belirtileri ile sosyal dışlanmanın ölçülmesi mümkündür. Bir anlamda "olmayan ergi" metoduyla bu doğrultuda sosyal içirme, sekiz farklı boyuttan oluşmaktadır. Her boyutun sosyal yönü yansıtan kendine has belirtileri vardır. Tablo 2.1'de bulunan sekiz boyutun yardımıyla sosyal dışlanma olgusu açıklık kazanmaktadır. Sosyal içirme göstergelerinin karşılığı olan sosyal boyutlarla birlikte toplumdaki bireylerin dışlanma oranları, aidiyet duygusu düzeyleri ortaya çıkmaktadır (Berman ve Phillips, 2000: 329-350).

Sosyal dışlanmanın ölçülmesinde bir diğer önemli yaklaşım Saunders (2003: 11) tarafından ortaya çıkarılmıştır. Bu yaklaşıma göre sosyal dışlanma; yoksulluk ve satın alma gücü paritesi kavramları bakımından incelenmektedir. Aynı zamanda bu yaklaşımın üç önemli göstergesi; sosyal etkileşimden yoksun olma, ev / aile ile ilgili mahrumiyet ve yüksek oranda tüketim sorunlarıdır (Saunders, 2003: 11).

Sosyal dışlanmanın ölçülmesiyle ilgili olarak yapılan ölçüm çalışmalarından en detaylı analizlerden oluşanı, AB-Sosyal Koruma Komitesi tarafından yapılmıştır. Komite, yaptığı çalışmayla, sosyal dışlanma alanında önemli ve ayrıntılı göstergeler ortaya koymuş, geniş ve kapsamlı göstergeler oluşturmuştur (EUSPC: European Union Social Protection Committee, 2001: 3).

2.8. Sosyal Dışlanmanın Sonuçları

Sen (2000: 1-48), sosyal dışlanmayı; eşitsizlik ve görece yoksulluk, iş piyasasından dışlanma, kredi piyasasından dışlama ve cinsiyet ağırlıklı dışlanma ve eşitsizlik olmak üzere sınıflandırmaktadır.

Atkinson ve Davoudi (2003: 428-429) ise, sosyal dışlanmanın sistemsel bozulmaya bağlı olduğunu ve bu sistemlerde bir bozulma

meydana geldiğinde sosyal dışlanmanın oluştuğunu yazmaktadır. Aşağıda yer alan Tablo 2.2’de, Atkinson ve Davoudi’nin (2003: 428-429) sistemleri ve alt sistemleri gösterilmiştir. Tablo 2.2’ye göre; sosyal sistemler aile, işgücü piyasası, toplum gibi alt sistemlerden; ekonomik sistem ücret sosyal güvenlik, mal ve birikimlerden oluşmaktadır. Yasal sistem, eğitim, sağlık, siyasi haklar, adalet ve bürokrasi gibi alt sistemlerden oluşan kurumsal sistemler, bölgesel sistemler ve sembolik sistemlerde sosyal dışlanma açısından önemlidir. Tüm bu sistemlerde meydana gelebilecek bir bozulma bireyi sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Tablo 2.2. Sosyal Dışlanmanın Meydana Gelebileceği Sistem ve Alt Sistemler

Sistemler	Alt sistemler
Sosyal	Aile, işgücü piyasası, çevre, toplum, cemiyet
Ekonomik	Kaynaklar (ücret, sosyal güvenlik, birikim, mallar), mal ve hizmet piyasaları
Kurumsal	Yasal sistem, eğitim, sağlık, siyasi haklar, adalet, bürokrasi
Bölgesel	Demografik (göç), erişebilirlik (ulaşım ve iletişim), toplum (mahrum bırakılmış bölgeler)
Sembolik	Kimlik, sosyal görünürlük, kendine olan saygı, temel yetenekler, ilgi ve motivasyonlar, umutlar

Kaynak: Atkinson ve Davoudi, 2003: 428-429.

İşsizlik, yoksulluk, kayıt dışı çalışma, sosyal güvenceden yoksunluk gibi sebeplerden kaynaklanan sosyal dışlanma, kişilerin ihtiyacı olan mal ve hizmetlere erişememesiyle sonuçlanmaktadır. Bu durum zaman içinde bireyin tüketim mekanizmaları dışında kalmasına ve bu nedenle depresyona girmesine neden olmaktadır. İfade özgürlüğü, siyasi katılım, sendikal haklar gibi alanlarda yetersiz ve kısıtlayıcı düzenlemelerin sonucunda yaşanan sosyal dışlanma, bireyin kendisini

ilgilendiren alanlarda karar alma mekanizmasında olmamasına neden olmaktadır. Sosyal dışlanmanın bu yanı, toplumsal bölünmüşlüğü ortaya çıkarmaktadır. Farklı kültür, gelenek ve göreneklerin yerine getirilememesi, dini inançların yaşanma özgürlüğünün kısıtlanması şeklinde yaşanan sosyal dışlanma da, toplumsal barışı tehlikeye sokmakta ve kutuplaşmaya, gettolaşmaya neden olmaktadır.

Sonuç olarak; sosyal dışlanma, bireysel düzeyde yabancılaşma, kendini güçsüz ve güvensiz hissetme ve sosyal işlevselliğin bozulması ile sonuçlanmaktadır. Yoksul ve göçmenlerde yaşanan sosyal dışlanma ise, toplumsal ayrılmaya, yabancı düşmanlığı ve sosyal krizlere neden olmaktadır.

3. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk kavramıyla ilgili farklı görüşlere rağmen kavram ve türleri bakımından benzer özellikler göze çarpmaktadır. Yoksul kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında; yeterli seviyede geliri olmayan ya da rahat bir yaşam için gereken imkânlardan yoksun kişi olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk kavramının tanımı ise yaşam için gerekli koşullara sahip olamama durumu anlamına gelmektedir. Yaşamı devam ettirmek için gerekli koşullar ait olunan topluma, çevreye bağlı olarak farklılık göstereceğinden gözlemlenen ve olması gereken durumun karşılaştırılması gerekmektedir. Yoksulluk toplum, aile, ahlak ve kültür boyutumuzu olumsuz yönde etkileyen toplumsal bir risk faktörüdür (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 61).

3.1. Yoksulluğun Tanımı

Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre yoksulluk; yoksul olma durumu, yoksuzluk, sefillik, sefalet, olarak tanımlanırken, yoksulluğun öznesi olan yoksul kelimesi de hayatını sürdürmekte aciz kalan kimse, toplum, ülke, fukara, olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlük, 2008: 2188). Bu anlamda yoksulluğun ekonomik açıdan tanımlandığı açıktır. Bununla beraber; yoksulluğu sosyolojik olarak da tanımlamak mümkün-

dür. Marshall (1999: 825), yoksulluğu, daha çok iktisadi kaynak ve imkânlardan, az da olsa kültürel kaynak ve imkânlardan mahrum kalınan bir durum olarak ifade etmektedir. Marshall (1999: 825) devamında: “Yoksulluğun mutlak ve görelî tanımlarını birbirinden ayırmak oldukça yaygın bir eğilimdir. Mutlak olarak tanımlanmış yoksulluk, bireyin geçimini sağlayabilmek için ihtiyaç duyduğu kaynaklardan yoksun kaldığı bir duruma işaret eder. Sıklıkla sosyologların -özellikle ileri sanayi ülkelerindeki yoksulluğu incelerken- benimsedikleri görelî tanımlar ise, bireyin ya da grubun, toplumun diğer üyelerine kıyasla sahip oldukları kaynakları (başka bir deyişle, onların görelî yaşam standartlarını) gösterir” şeklinde tanımlamıştır.

Mutlak yoksulluk, parasal bir değerle ve mutlak yoksulluk sınırı ifadesiyle açıklanır. Mutlak yoksulluk sınırı; ülkeler, bölgeler, toplumlar arasında farklı seviyelerde olmakla birlikte, Dünya Bankası’na göre yoksulluk sınırı, günlük 3,1 ABD doları (USD)’dır (günlük 1,9 USD altı açlık sınırındır). Görelî yoksulluk olarak da toplumda yaşayan insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine rağmen kişisel kaynaklarının yetersiz kalması ve bu nedenle yaşadıkları toplumun refah düzeyinin altında kalması ve topluma katılmalarının kısıtlanmış olmasıdır (Emin, 2016:2). Mutlak yoksulluk kavramı ile sadece gıda yoksulluğu ön plana çıkmaktadır. Görelî yoksulluk kişi başına düşen ortalama gelir ve alt sınıfın geliriyle ilgilidir (Dansuk, 1997: 36). Genel olarak yoksulluğu beslenmeden giyime, eğitimden sağlığa kadar bütün alanlarda ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan yetmezlik ve yetersizlik olarak tanımlamak mümkündür (Hatipler ve Aytacı, 2011: 6).

Yoksulluk, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim gibi asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçlardan oluşan kaliteli bir yaşam standardına sahip olmak için yeterli gelir düzeyine sahip ol(a)mayan bireylerin durumu olarak da tanımlanabilir (Maxwell, 1999). Yoksulluğun tarihsel süreci de yoksulluğun anlaşılması bakımından önemlidir. Bu süreç, yoksulluğun tanımının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

3.2.Yoksulluğun Tarihsel Süreci

XVIII. ve XIX. yüzyılda sanayileşmeden kaynaklanan kapitalizmin yaygınlaşması nedeniyle önemli kuramcılar yoksulluk problemine daha fazla yönelmişlerdir. XVIII. yüzyılın ortalarında kapitalist çerçevede gelişen Sanayi Devrimi ile bir yandan işgücünün verimliliği yükselip, kitle üretimine geçiş sağlanarak büyük gelişimler yaşansa da beraberinde nüfus artışını, kentleşmeyi, hızla sanayileşen toplumlarda artan rekabeti getirerek yoksulluk olgusunu önemli bir toplumsal problem olarak meydana getirmiştir. Yoksulluğu tanımlarken dikkat edilmesi gereken husus; yoksulluğun sadece ekonomik boyutta mı yoksa bunun yanında sosyal ve siyasal faktörlerinde mi göz önünde bulundurularak tanımlanması gerekliliğidir. Sen'in (2000: 15) yaklaşımına göre yoksulluğu tanımlamak için önemli olan kıstaslar; bireylerin maddi ve manevi varlıkları, toplumdaki fırsatlar ve bireylerin yaşam kalitelerinden duydukları memnuniyettir. Bununla birlikte yoksulluk olgusu ekonomik boyuttan ziyade kültürel ve öznel boyutlarıyla ifade edilmektedir.

Teknolojide ve üretim faktörlerinde önemli gelişmelerin yaşandığı günümüzde halen devam eden yoksulluk probleminin uzun dönemlerden beri önemi artarak süregelmiştir. Özellikle azgelişmiş ülkeler yoksulluk problemiyle karşı karşıya kalmakta ve bu problemin çözülmesi hususunda çözüm yolları aramaktadır. Yoksulluk esas itibarıyla bir azgelişmişlik problemi değildir. Günümüzde gelişmiş ülkeler için de büyük bir sorundur. 1980 ve 1990'lı yıllarda dikkate değer bir artış izleyen yoksulluk kavramı, Avrupa'nın sosyal birlikteliğini olumsuz etkileyen seviyelere ulaşmıştır (Öztürk ve Çetin, 2009: 2664).

3.3. Yoksulluğun Göstergeleri

Yoksulluk, bugün küresel bir sorun haline gelmiştir. Yoksulluğun çeşitli parametrelere dayalı farklı tanımları ve sınıflamaları yapılmaktadır. Yoksulluğun süresine göre, geçici ve kronik olmak üzere tasnifi

yapılmıştır. En yaygın kullanılan sınıflama ise Drewnowski (1977: 183-208) tarafından yapılmış olan mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk ve öznel yoksulluk şeklindeki sınıflamadır. Mutlak yoksulluk, ihtiyaçların karşılanması için yeterli kabul edilen standartların altında olma, görelî yoksulluk, bireyin kendi yansıttığı ihtiyaçlarını giderebilme bakımından grubun diğer üyeleri ile karşılaştırılması durumunda yetersiz kalması durumunu ifade ederken; öznel yoksulluk ise kişinin kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar kaynağa sahip olması konusundaki düşünceye göre yoksul olup ve olmadığına ilişkin ortaya koyduğu durumunu ifade etmektedir (Drewnowski, 1977: 183-208).

Dünya Bankası, yoksulluğu mutlak yoksulluk olarak ve bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı üzerinden hesap etmektedir. Buna göre; günlük geliri, 2400 k/cal besini almaya yetmeyen insanlar “mutlak yoksul” olarak tanımlanmıştır. Az gelişmiş ülkeler için yoksulluk sınırı kişi başına 1 USD, Latin Amerika ve Karayipler için 2 USD, Türkiye'nin de dahil olduğu Doğu Avrupa ülkeleri için 4 USD, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14,40 USD olarak belirlenmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2000: 6).

Sen (2000: 15), yapabilirlik yaklaşımı ile yoksulluk ve kalkınma yaklaşımlarına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Sen'in yapabilirlik yaklaşımının temelinde insanların ne yapabilecekleri veya ne olabileceklerine yapılan vurgu vardır. Sen'in yapabilirlik yaklaşımına göre; yoksulluk sadece gelirden yoksunluk anlamı taşımamakta; bazı hak ve değerlere, hizmetlere erişim yeterliliğinin olmaması da yoksulluğu doğurmaktadır (Sen, 2000: 15).

4. Karşılaştırmalı Olarak Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi

Yoksulluk kavramı, yalnızca iktisadi imkân ve kaynaklardan yararlanamama boyutuyla kalmaz ve yoksullar dışlanmayı tüm sosyal bileşenler çerçevesinde yaşamaktadırlar. Yoksulluk ile dışlanma arasındaki bu yakın ilişki nedeniyle, yoksullukla ilgili en dinamik olgulardan birisi “sosyal dışlanma” kavramıdır. Geniş boyutta sosyal dış-

lanma değerlendirildiğinde; kişilerin veya ailelerin kaynaklardan ya da toplumsal sosyal ilişkilerden yoksun olmaları aşamalarını kapsayan bir kavramdır (Aksan, 2012: 13).

Sosyal dışlanma ile yoksulluk arasındaki ilişkiye baktığımızda gelişmekte olan ülkelerde bu bağın kuvvetli olduğu görülmektedir. Yoksulluk; az gelişmişlikle ilgili olarak barınma, beslenme, eğitim, sağlık gibi hizmetlere erişememe sonucunda bireylerin istihdam imkânlarından yararlanamamasına neden olurken, diğer eşitsizliklerle beraber etkisini arttırmaktadır. Yoksulluk; karar alım sürecinde dışlanmaya, bireylerin iş hayatına ve kültürel etkinliklere uzak kalmalarına, vatandaşlık haklarının gerçekleşmesinde kısıtlanmalara sebep olmaktadır. Sosyal dışlanma bu doğrultuda yoksulluğun etkisini kuvvetlendirerek sürekliliğine neden olmaktadır (Geçgin, 2009: 9).

4.1. Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi

Sosyal dışlanma kavramının günümüzde yoksulluk kavramı ile benzer, farklı ve değişik yönleri tam anlamıyla belirlenemediğinden halen belirsizlik barındırmaktadır. Sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramları arasındaki bağlantı incelendiğinde aradaki farkın yalnızca yeni bir adlandırma olması mı yoksa sosyal politikaya farklı bakış açıları mı kazandırdığı hususunda görüş birliği oluşturulamamıştır. Bir görüşe göre sosyal dışlanma yoksulluğu barındıran çok geniş bir kavramken, diğer görüşlere göre yoksulluğun nedenini veya sonucunu oluşturmaktadır. Atkinson'a (1998: 9-24) göre sosyal dışlanmayı sosyal ilişkiler ve dinamiklik faktörü çok yönlü dezavantajlılığın daha ötesinde etkilemektedir.

Yoksulluk; sanayileşmeyle birlikte işçi sınıfının zenginlerce sömürülmesiyle ilgili bir kavram olarak karşımıza çıkar ve zenginlik olgusunun tam tersidir. Sosyal dışlanma ise post modern süreçte karşımıza çıkan, orta tabakadan ayrılan, bütünleşmenin karşıtı bir kavramdır. Yoksulluk olgusu 1970'lere kadar gelişen süreçte karşılaşılan toplumsal kavramları karşılamakta yetkinken, 1990'larda bu yetkinliğini

yitirmiştir. Dışlanma olgusunun kullanımı bu dönemde daha uygun görülmüştür. Gelişen küreselleşme ve teknolojik yenilikler düzenine uyum sağlayamayan bazı toplumsal kesimler dışlanabilmektedir (Şahin, 2010: 74).

Sosyal dışlanmayla ilgili olarak ana vurgu, sosyal dışlanmanın ekonomik boyutu üzerine yapılmakla birlikte konunun politik, sosyal, kültürel boyutu gözden ırak tutulmamalıdır. Bu durumda da önümüze yoksulluk çıkmaktadır. Sosyal dışlanmanın temelinde yoksulluk sorunu vardır, ancak yoksulluğa göre, sosyal dışlanma çok boyutlu ve dinamik bir süreçtir. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse sosyal dışlanmanın biricik nedeni yoksulluk değildir. Kaldı ki yoksulluk sosyal dışlanmaya nedene olduğu gibi sosyal dışlanma da yoksulluğa neden olabilmektedir. Dolayısıyla sosyal dışlanmayla yoksulluk arasında girift bir ilişkiden söz etmek mümkündür.

Konuyla ilgili olarak Larsson ve Hallerod (2008: 15), sosyal dışlanma yoksulluğun tam olarak aynı olmadığını, birbirleriyle sebep-sonuç ilişkisiyle iç içe geçmiş olduklarını, sosyal dışlanmanın daha geniş bir kavram olup yoksulluğu da içine aldığı belirtmektedir. Keza De Haan (2000: 26) da: “Toplumsal, siyasal, haklar, kültürel farklılıklar, dinsel seçimler, sosyal ilişkiler gibi sıralanabilen pek çok faktör, sosyal dışlanmanın ilgi alanında yer alırken, yoksulluğun faktörleri genel olarak; mal, hizmetler ve varlıklara erişimi kapsamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere sosyal dışlanma yoksulluğu kapsayan bir kümedir ifadesini kullanmaktadır. Bu bakış açılarından hareketle, sosyal dışlanmanın çok yönlü, çok boyutlu ve dinamik bir kavram olduğunu; yoksulluğun ise bu çok yönlülüğün ve çok boyutluluğun bünyesinde yer alan en baskın kavramlarından biri olduğunu ifade etmek mümkündür.

4.2. Sosyal Dışlanma ve Yoksulluğun Karşılaştırması

Yoksulluk ve sosyal dışlanma olguları incelendiğinde görüleceği üzere, sosyal dışlanma yoksulluğa sebep olabildiği gibi yoksulluk da

sosyal dışlanmaya yol açabilmektedir. Yoksulluk sınırının altında olan bireylerin birtakım destek sistemleri sayesinde emek piyasasına ve fiziksel kaynaklara erişimde sorunla karşılaşmadan rahat bir yaşam sürdürmeleri olasılık dâhilindedir.

Yoksul olan bireylerin de kuvvetli sosyal ağlarla toplumsal aidiyet duyguları gelişebilir. Yaşanan refah sorunları yoksulluğa neden olmaktadır. Fakat yoksullukla refah sorunlarının neden-sonuç ilişkisi anlamında bağlantısının kurulması oldukça güçtür. Çünkü tüm refah sorunları yoksulluğun nedeni olmadığı gibi refah sorunlarının yoksulluk sonucunda meydana gelmemektedir. Kısacası sosyal dışlanmanın kaynağını sadece yoksulluk olarak ifade etmek doğru değildir.

Sosyal dışlanmanın yoksulluğu kapsayan çok boyutlu bir anlamı vardır. Çok boyutlu tanımlanmasının nedeni, dışlanmış bireylerin her zaman yoksul olmamalarıdır. Bireyler yoksul olmasalar da toplumdan dışlanmış durumda olabilirler. Sosyal dışlanmanın en dikkat çekici noktası çok boyutlu sorunların aynı zamanda hissedilmesidir. Tüm bu çok boyutlu sosyal sorunların içinde yoksulluk yer alabilir ya da almayabilir. Yoksulluk sınırının üstünde olan bireyler dahi ekonomik ölçütler dışındaki kıstaslar doğrultusunda yoksul veya dezavantajlı sayılabilirler. Bu nedenle yoksulluk her zaman sosyal dışlanma sebebi sayılmamaktadır.

Yoksulluk yalnızca ekonomik temelli bir problem olmaktan çıkarak; sosyal, siyasal, sağlık ve kültürel temeller de göz önünde bulundurularak incelenmeye başlamıştır. Bu noktada, yoksulluğun yaşanılan toplumda belirlenen asgari yaşam seviyesine erişilip erişilemediğine yoğunlaşan göreceli yoksulluk olgusu ile sosyal dışlanma olgusu daha yakından bağlantılıdır. Çünkü sosyal dışlanma bireylerin diğer bireylerle ve toplumla olan sosyal ilişkilerin azalması veya kopması anlamına gelmektedir (Şahin, 2010: 75).

Sosyal dışlanmanın tehdidi açısından önemli olan kişilerin yoksulluk sınırının mutlak, göreceli ya da kişisel karşılaştırmalarla ölçülmesi değil, yaşadığı toplumdaki temel gereksinimlerinin giderilip gideri-

lememesidir. Yoksulluğun ölçülmesi hususunda kentsel ve kırsal bölge ayrımı olarak ülke sınırları içinde bir farklılığın olması olası gözükmektedir. Kentsel ve kırsal bölgelerde temel gereksinimlerde çok farklılık olmasa da, gereksinimleri karşılama sisteminde ve özellikle kırsal bölgelerde yardımlaşma olgusunun ön planda olması, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun sosyal dışlanma boyutuna ulaşip ulaşmamasında önemli bir değişkendir.

Yoksulluk incelemelerinde insani yoksulluk değişkenleri olan sağlık, beslenme, içme suyu, eğitim gibi insani gereksinimler değerlendirildiğinde sosyal dışlanma olgusu daha net anlaşılmaktadır. İnsani yoksulluk; insanca yaşama kriterlerine erişememek anlamına gelir ve yetersiz beslenme, sağlıklı içme suyundan mahrum kalma, sağlık ve eğitim imkânlarından faydalanamama, okuma-yazma bilememe, evsizlik, işsiz kalma, geleceğe karşı kaygılı olma, güçsüzlük gibi kavramları ifade etmektedir. Yoksulluk nedeniyle bireyler toplumsal hayata dâhil olamayarak, düzenli ve huzurlu bir yaşamdan mahrum kalmaktadırlar (Çakır, 2002: 93).

Tablo 4.1. Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Ayrımı

Sosyal Dışlanma'da Var Olan	Yoksulluk'ta Var Olan
Toplumda Katılımda Kısıtlılık	Maddi Kaynaklardan Uzaklık
İlişkisel Durumlar	Dağıtımsal Durum
Süreçlerle İlgili Durum	Sonuçlarla İlgili Durum
Vatandaşlık Haklarında Sınırlama	Ekonomik Haklardan mahrumiyet
Dışarıdan İçeriye Doğru	Aşağıdan Yukarıya Doğru
Çok-Yönlü Boyutluluk Hali	Tek-Zeminli Boyutluluk Hali
Ölçümün Zorluğu Durumu	Kolay Ölçülebilir Olma

Kaynak: Kenyon, Lyons ve Rafferty, 2002: 208.

Sosyal eşitsizlik ve adaletsizlik, sosyal dışlanma ve yoksulluk olgularının temelinde yer almaktadır. Yoksulluk olgusu, düşük gelir temelli ele alındığında sosyal dışlanmayla arasındaki farklılık daha net anlaşılmaktadır. Fakat yoksulluk daha geniş bakış açısıyla toplumsal yeterliliklerden yoksun kalma çerçevesinde değerlendirildiğinde sosyal dışlanmışlık yoksulluğun bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 2010: 77). Sosyal dışlanma olgusu süreçlerle ve sosyal bağlarla alakalıdır. Sosyal dışlanmanın ölçülebilmesi yoksulluk ve yoksulluk incelemeleriyle benzerlik göstermektedir. Sosyal dışlanmanın esas ayırıcı noktası, dinamik bir süreç olması ve sosyal bağları içermesinden kaynaklanmaktadır (Şahin, 2010: 77).

Sosyal dışlanma eşitsizlik ve kutuplaşmaya da sebep olmaktadır. Sosyal dışlanma olgusunun odak noktasında topluma dâhil olamama kavramı ön plandayken, yoksulluk olgusunun odağında gelir yetersizliği ön plandadır. Yoksulluk incelemelerinde dışlanma olgusunun katkısına bakıldığında, ilgiyi sosyal bağlar, kişisel durumlar, topluma dâhil olma gibi kavramlara yöneltmesi öne çıkmaktadır. Sosyal dışlanma ve yoksulluk arasındaki farka baktığımızda merkez aldıkları noktalar söylenebilir. Yoksulluk gelire alakalı noktalar üzerine yoğunlaşırken, sosyal dışlanma ise yoksunluğa neden olan süreç içerisindeki sosyal bağları merkez alır. Sosyal dışlanmanın yoksulluktan önemli bir farkı daha sosyal dışlanmanın çok boyutlu ve dinamik bir yapıda olmasıdır (Şahin, 2010: 78). Bu durum aşağıda yer alan Tablo 4.2’de gösterilmiştir.

Yoksulluk tartışmaları sınıf ve bölünmüşlikle alakalı iken sosyal dışlanma sınıfların sosyo-kültürel ilişkilerini ele almaktadır. Bu doğrultuda sosyal dışlanma kişilerin topluma olan aidiyet duygularının azalmasını ve toplumda yer edinmemelerini içermektedir (Şahin, 2010: 78). Sosyal dışlanma ile yoksulluk ilişkisi uzun zamandır tartışılan bir konudur. Bazıları yoksulluğun sosyal dışlanmayı içine aldığını ileri sürerken bazıları da yoksulluk ve sosyal dışlanmanın benzer kavramlar olduğunu ve birbirinden farklı olmadığını yazmaktadır.

Tablo 3.2. Kavramsal Olarak Sosyal Dışlanma ve Yoksulluğun Mukayesesi

Yoksulluk		Sosyal Dışlanma
Temel Varsayım	- Eşitsizliğin bir çeşidi olarak düşük gelir	- Topluma katılım ve bütünleşme oranı düşüklüğü
Referans Noktası	- Eşitlik/Eşitsizlik - Kaynak Dağıtımı - Minimum Gelir	- Topluma aidiyet - Sosyal katılım/bütünleşme - Sosyal haklar
Nitelikler	- Tek Boyutlu - Durum - Yapısal etkenlerle ilgilenir	- Çok boyutluluk - Kümülatif nitelik / süreç - Yapısal etkenler ve bireysel algılama ile ilgilenir
Sosyal Eşitsizlik Boyutu	- Dikey - Dağıtık	- Kutuplaşmışlık (iç/dış) - Dağıtık ve katılımsal
Göstergeler	- Gelir	- Ekonomik, sosyal, politik ve kültürel boyutlarla ilgili çeşitli göstergeler

Kaynak: Böhnke, 2001: 11.

Atkinson'a (1998: 9-24) göre, sosyal dışlanma yoksullukla aynı şeydir. Abrahamson (1995: 119-136), Atkinson'dan farklı olarak, kavramların tarihsel sürecine bakmakta ve sosyal dışlanma ve yoksulluğun aynı olmadığını beyanla, sosyal dışlanmanın post modern bir olgu ve bütünleşmenin tam tersi olduğunu yazmaktadır.

Abrahamson (1995:119-136) gibi sosyal dışlanma ile yoksulluğun farklı olduğunu düşünenlere göre, sosyal dışlanma çok boyutlu iken yoksulluk tek boyutludur, yoksulluk sadece yoksunluğu ifade ederken sosyal dışlanma yoksunluğun pek çok yönünü kapsamaktadır. Sosyal dışlanma, mevcut sosyo-ekonomik koşullara göre değişkenlik göstererek dinamik bir yapıya sahip olmasına karşın yoksulluk statiktir (Tireli, 2009: 43).

Sosyal dışlanmayı, hem yoksulluğun nedeni hem de sonucu olarak görmek mümkündür. Sosyal dışlanmanın yoksulluktan farkı, sadece ekonomik göstergelerle ölçülemeyecek bir durum olmasıdır.

Genel olarak yoksulluk ve sosyal dışlanma birbirinden bağımsız olmadığı söylenebilir. Özellikle sosyal dışlanma ile göreceli yoksulluk birbirine çok yakındır. Göreceli yoksulluk kapsamındaki kişilerin toplumda sosyal dışlanmışlık yaşama ihtimali oldukça yüksektir.

Silver'e (1995: 74-75) göre: Uzun süreli işsizler, istikrarsız ve vasıfsız işlerde ya da güvencesiz işlerde çalışanlar, düşük gelirli ve yoksullar, vasıfsız, okuma yazma bilmeyen ve okuldan erken ayrılanlar, fiziksel ve zihinsel hastalar ve engelliler, madde bağımlıları, mahkûmlar ve suçlular, yeterli eğitime ya da iş tecrübesine sahip olmayan gençler, çocuk işçiler, kadınlar, yabancılar, göçmenler ve mülteciler, azınlıklar, vatandaşlık hakkını kaybedenler, sosyal yardım alanlar, ihtiyaçları olduğu halde sosyal yardım alamayanlar, kötü yerlerde yaşayanlar, tüketim düzeyleri düşük olanlar, aşağıya doğru mobiliteye sahip olanlar, sosyal dışlanma riski taşıyan kesimi oluşturmaktadır. Aslında bu kesim aynı zamanda yoksulluk riski de taşıyan kesimdir. Dolayısıyla yoksulluğu sosyal dışlanmanın içinde kabul etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Genel olarak yoksulluğun, kişileri toplumsal kaynaklardan maddi ve manevi olarak yoksun bırakmak olduğu ve bu durumun da sosyal dışlanma kaynağı olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Ayrıca, yoksulluğa yol açan pek çok neden, faktör ve unsurun sosyal dışlanmaya da zemin hazırladığı ortadadır. Bu noktada, yoksulluğu sosyal dışlanma dairesi içinde düşünerek, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın her halde birlikte olduğunu söylemek mümkündür.

Örneğin, yoksulluğun en önemli sebeplerinden biri olarak görülen gelir eşitsizliği aynı zamanda sosyal dışlanmayı da etkilemektedir. Nitekim yoksulluğun neden olduğu sorunlardan biri olan gecekondulaşma da gettolaşma da aynı zamanda sosyal dışlanmanın bir göstergesidir.

5. Sonuç

Sosyal dışlanma günümüzde sosyal politika alanındaki en önemli kavramlardan biridir. Sosyal dışlanmayı önemli kılan husus sosyal dışlanmanın toplumla bütünleşemeyen bireyleri ifade etmek için kullanılmasıdır. Sosyal dışlanma, bireylerin kendilerini yaşadıkları toplumun bir parçası olmaktan uzak görmesi, aidiyet hissini kaybetmesi ve toplumla olan bağlarının kopması demektir. Bu durum sadece maddi imkânlarla ilgili ya da ilişkili değil, sosyal ilişkilerle ilgilidir.

Sosyal dışlanma, uzun zamandır, gelişmiş ya da gelişmemiş olsun bütün ülkelerin ortak sorunudur. Üretim süreçlerine katılamamak, aidiyet hissini hissedememek ve toplum hayatında var olmayı temin edici imkânlara sahip olamamak olarak özetlenebilecek olan sosyal dışlanma, güçlü bir sosyal politika ile mücadele edilebilecek bir olgudur.

Sosyal dışlanma ve yoksulluğun özünü eşitsizlik ve adaletsizlik oluşturmaktadır. Yoksulluk kavramı incelendiğinde, gelir düşüklüğü esaslı olarak ele alındığında sosyal dışlanmayla arasındaki fark daha net anlaşılmaktadır. Yoksulluk daha geniş bakış açısıyla değerlendirildiğinde; toplumsal imkânlardan yoksun kalma çerçevesinde sosyal dışlanmışlık yoksulluğun bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal dışlanma kavramı süreçlerle ve sosyal ilişkilerle alakalıdır. Sosyal dışlanmanın ölçülebilmesi yoksunluk ve yoksulluk incelemeleriyle benzerlik göstermektedir. Sosyal dışlanmanın esas ayırıcı noktası dinamik bir süreç olması ve sosyal ilişkileri içermesinden kaynaklanmaktadır.

Sosyal dışlanma olgusunun merkezinde, topluma dahil olamama kavramı öne çıkmaktayken, yoksulluk olgusunun merkezinde gelir yetersizliği ön plandadır. Bu doğrultuda sosyal dışlanma ve yoksulluk arasındaki farkın merkez aldıkları noktalardan kaynaklandığı söylenebilir. Yoksulluk gelire alakalı noktalar üzerine yoğunlaşırken, sosyal dışlanma ise yoksunluğa neden olan süreç içerisindeki sosyal ilişkiler üzerine yoğunlaşmaktadır. Sosyal dışlanmanın yok-

sulluktan önemli bir farkı da sosyal dışlanmanın çok boyutlu ve dinamik bir yapı süreci barındırmasıdır.

Genel bir yaklaşımla da olsa yoksulluğun sosyal dışlanmanın içinde olduğunu söylemek mümkündür. Her sosyal dışlanma yoksulluk kaynaklı olmadığı gibi, her yoksullukta sosyal dışlanma kaynaklı değildir. Bu girift durumun nedeni, sosyal dışlanmanın hem yoksulluktan daha geniş bir kavram olması hem de çok boyutluluğu ve kesin çizgilere sahip olmamasıdır. Sonuç olarak hem yoksullukla hem de sosyal dışlanma ile mücadele edilmelidir. Özellikle sosyal dışlanma riski bulunan engelliler, yaşlılar, kadınlar ve işsizler gibi birey ve grupları ulusal ve uluslar arası bir sosyal koruma altına alınmalıdır. Tüm bunların sonucunda sosyal dışlanma; toplumsal alanda barış için de bir tehdit unsuru oluşturmakla birlikte sosyal bölünme ve sosyal patlama gibi olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Sosyal dışlanma ile mücadelede sosyal politikalar önem kazanmaktadır. Ancak sosyal dışlanmaya sebep olan faktörlerin karmaşık yapısı etkili bir sosyal politika geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Uygun çözüm yollarının geliştirilebilmesi için sosyal dışlanma sebepleri arasında olan gelir düzeyindeki yetersizlik gibi sosyal dışlanmanın çok boyutluluğunun gerekleri incelenmelidir. Bunun yanında dikkat edilmesi gereken bir diğer unsur da, sosyal dışlanmanın oluşumunda yaşanan değişkenlerin ve sosyal dışlanmanın engellenmesine yönelik geliştirilen sosyal politikaların ülkeden ülkeye farklılık göstermesidir. Söz konusu ülkede oluşan sosyal dışlanmanın boyutuna yönelik bir içme politikası geliştirmek gerekmektedir.

Sosyal dışlanmanın boyutları yoksulluğu da içine alacak şekilde oldukça geniştir. Yoksulluğun neden olduğu ve yaşandığı pek çok şey, sonuç olarak, sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Ancak sosyal dışlanma yoksulluktan daha kapsamlıdır ve yoksulluktan daha büyük bir sorundur. Bu küçük çalışmada, sosyal dışlanma ile yoksulluğun karşılaştırılmasının yapılmasının sebebi, birçok çalışma ve uygulamada - ölçülebilirlik kolaylığı nedeniyle olsa gerek- ağırlık verilen taraf yok-

sulluk olmaktadır. Oysa sosyal dışlanmayı anlamadan, sosyal dışlanmayı ortadan kaldırmadan yapılacak yoksulluğu azaltıcı ya da ortadan kaldırıcı faaliyetlerin hepsi eksik ve yetersiz olacaktır. Bu küçük çalışmanın amacı, sosyal dışlanmanın yoksulluk olmadığını, yoksulluğu da içine alan toplumsal bir sorun olduğunu ve bu sorunun ortadan kaldırılmasının bir insanlık görevi olduğunu beyan sadedindedir.

Abstract: The concept of social exclusion began to be used in developed countries in the 1980's. As a result of the accumulation of social, political, cultural and economic negativities, social exclusion is emerging. Social exclusion can be defined as the inability of a segment of society to benefit from health, education and cultural opportunities due to the reasons such as unemployment, poverty, lack of education, old age, to participate in production activities and to attend in decision-making activities. There is no consensus on whether the concepts of social exclusion and poverty differ from each other. According to one view, while social exclusion is a very broad concept that includes poverty, to others; it forms the cause or consequence of poverty. As a result of all this, social exclusion is not only a threat to peace in the social environment but also it causes the negativities such as social disruption and social explosion. Social policies in struggle with social exclusion gain importance. The aim of this study is to examine the concepts of social exclusion and poverty comparatively.

Keywords: Social Exclusion, Dimensions of Social Exclusion, Poverty.

Kaynakça

- Abrahamson, P.** (1995), "Social Exclusion in Europe: Old Wine in New Bottles",
Družboslovne razprave, letnik 11, številka 19/20, str. 119-136.

- Adaman, F.** (2006), “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf”, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2018.
- Aksan, G.** (2012), “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.9-19.
- Arpacioğlu, Ö. ve M. Yıldırım** (2011), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, s.60-76.
- Atkinson, A. B.** (1998), “Social Exclusion: Poverty and Unemployment”, *in* (eds.) A. B. Atkinson and John Hills (1998), **Exclusion, Employment and Opportunity**, London: London School of Economics, CASE Paper, Centre for Analysis of Social Exclusion.
- Atkinson, R. and S. Davoudi** (2003), “The Concept of Social Exclusion in the European Union: Context, Development and Possibilities”, **Journal of Common Market Studies**, 48 (3): 427-448.
- Barnes, M.** (2002), “Social Exclusion and the Life Course”, Poverty and Social Exclusion in the Europe”, *in* (eds) Matt Barnes and Christopher Heady (2002), Cheltenham: Edwar Elgar.
- Beall, J. and I. H. Piron** (2005), **DFID Social Exclusion Review**, London, The London School of Economics and Political Science.
- Berman, Y. and D. Phillips** (2000), “Indicators of Social Quality and Social Exclusion at National and Community Level”, **Social Indicators Research** (June 2000), 50 (3): 329-350.
- Bhalla, A. and F. Lapeyre** (1997), “Social Exclusion: Towards an Analytical and Operational Framework”, **Development and Change**, Volume 28.
- Böhnke, P.** (2001), **Nothing Left to Lose: Poverty and Social Exclusion in Comparison: Empirical Evidences on Germany**, Berlin: Social Science Research Center.
- Burchardt, T., J. L. Grand and D. Piachaud** (2002), **Understanding Social Exclusion**, New York: Oxford University Press.
- Casas, P.R. and M. Latta** (2004), **Working Poor in the European Union, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions**, Dublin.

- Commission of the European Communities (1993), Background Report: Social Exclusion-Poverty and Other Social Problems in the European Community**, ISEC/B11/93. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Çakır, Ö. (2002), “Sosyal Dışlanma”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.83-104.
- Dansuk, E. (1997), Türkiye’de Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi (DPT Uzmanlık Tezi)**, Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Ücretler ve Gelirler Dairesi Başkanlığı.
- De Haan, A. (2000), “Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation”, Studies in Social and Political Thought**, 2 (2).
- Devlet Planlama Teşkilatı (2000), Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Doğan, İ. (2014), “Sosyal Dışlanmanın Anlaşılması: Muğlâklık ve Çok Boyutluluk”, Sosyal Siyaset Konferansları**
<http://dergipark.gov.tr/iusskd>
- Drewnowski, J. (1977), “Poverty: It’s Meaning and Measurement”, Development and Change**, 8 (2): 183-208.
- Emin, E. (2016), Küresel Adaletsizlik Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu**, İstanbul: İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Engin, Y. (2010), Sendikacılık - Sivil Toplum ve Yeni Duruşlar**, Ankara: Öz İplik-İş Sendikası Eğitim Yayınları.
- EUSPC: European Union Social Protection Committee (2001), Report on Indications in the Field of Poverty and Social Exclusion**, Brussels.
- Geçgin, E. (2009), “Ankara - Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**.
- Giddens, A. (2008), Sosyoloji (Çeviri: Cemal Güzel)**, İstanbul: Kırmızı Yayınlar.
- Gökbayrak, Ş. (2005), “AB’nin Sosyal Politika Koruma Sorunsalı Olarak Sosyal İçerme Politikaları” Çalışma Ortamı Dergisi**, Sayı 80.
- Gönüllü, M.(1996), “Dış Göç”, PA. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 1.
- Hatıplı, M. ve A. Aytaç (2011), Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün yapısı ve Yoksullukla Mücadele**, İstanbul: Kriter Yayınları.

- Heikkinen, M.** (2000), “Social Networks of the Marginal Young: A Study of Young People’s Social Exclusion in Finland”, **Journal Of Youth Studies**, 3 (4)..
- Kalkınma Bakanlığı** (2013), **SODES Tanıtım Kitabı**,
www.sodes.gov.tr/DocObjects, Erişim tarihi: 10.5.2018.
- Karataşoğlu, S. ve E. İslamoğlu** (2016), “Gelir Seviyesi ile Sosyal Dışlanma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, **Çalışma İlişkileri Dergisi**.
- Kenyon, S., G. Lyons and J. Rafferty** (2002), “Transport and Social Exclusion: Investigating the Possibility of Promoting Inclusion through Virtual Mobility”, **Journal of Transport Geography**, Number 10.
- Larsson, D. and B. Hallerod** (2008), “Poverty, Welfare Problems and Social Exclusion”, **International Journal of Social Welfare**, Volume17.
- Levitas, R.** (2005), **The Inclusive Society? Social Exclusion and New Labour**, Great Britain: Palgrave Macmillan.
- Maxwells, S.** (1999), **The Meaning and Measurement of Poverty**, Odi Poverty Briefing.
- Marshall, G.** (1999), **Sosyoloji Sözlüğü** (Çeviri: O. Akınhay ve D. Kömürçü), İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marshall, T. H.** (2006), **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar** (Çeviri: Ayhan Kaya), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Millar, J.** (2003), “Gender, Poverty and Social Exclusion”, **Social Policy and Society** (July 2003), 2 (3).
- Mutluer, M** (2003), **Uluslararası Göçler ve Türkiye**, İstanbul: Çantay Kitabevi
- Öztürk, M. ve B. I. Çetin** (2009), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar”, **Journal of Yasar University**.
- Rodgers, G.** (1995), “What’s Special About a ‘Social Exclusion Approach’”, **Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses**, in (eds.) Gerry Rodgers, Charles Gore, Jose B. Figueiredo (1995), Geneva: International Institute for Labor Studies,.
- Sapancalı, F.** (2003), **Sosyal Dışlanma**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Sapancalı, F.** (2005): “Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri”, **Çalışma ve Toplum**, 2005-03.
- Saunders, P.** (2003), “Can Social Exclusion Provide New Framework For

Measuring Poverty”, Sydney: *SPRC Discussion*, Paper No 127.

- Schulte, B.** (2002), “A European Definition of Poverty: The Fight against Poverty and Social Exclusion in the Member States of the European Union”, in (eds.) Peter Townsend and David Gordon (2002), **World Poverty: New Policies to Defeat an Old Enemy**, United Kingdom: The Policy Press.
- Sen, A.** (2000), “Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny”, **Social Development Papers**, Number 1, Office of Environment and Social Development, Asian Development Bank, June 2000, pp. 1-48.
- Seyyar, A. ve Y. Genç** (2010), **Sosyal Hizmet Terimleri**: Ansiklopedik Sosyal Pedagojik Çalışma Sözlüğü, Adapazarı: Sakarya Kitabevi.
- Silver, H.** (1994), “Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms”, **International Labor Review**, 133 (5/6).
- Silver, H.** (1995), “Reconceptualizing Social Disadvantage: Three Paradigms of Social Exclusion”, in (eds.) Gerry Rodgers, Charles Gore and Jose B. Figueiredo (1995), **Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses**, **International Institute for Labor Studies**, Geneva.
- Smith, J. P.** (2002), **Policy Responses to Social Exclusion**, Great Britain: Open University Press.
- Sürüel, T.** (2008), **Göç ve Sosyal Dışlanma İlişkisinin Sosyal Politika Açısından Analizi: İstanbul-Sultanbeyli Örneği** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, T.** (2009), **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi** (Uzmanlık Tezi), Ankara: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Şahin, T.** (2010), “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi”, **Yardım ve Dayanışma Dergisi**, s.71-80.
- Tartanoğlu, Ş.** (2010), “Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**.
- TDK** (2012), **Türkçe Sözlük**, Ankara: TDK Yayınları.
- Tireli, M.** (2009), Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz (Uzmanlık Tezi), Ankara: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Walker, A. and C. Walker** (1997), **Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990s**, London: CPAG Ltd.

Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Eğilimi Üzerine Etkisi: Sakarya Üniversitesi Örneği

Zeynep Sözcan¹
Tuncay Yılmaz²

Özet: Bu çalışma kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında örneklemini Sakarya Üniversitesi'nin sosyal bilimler eğitimi veren İşletme ve İktisat Bölümü son sınıf öğrencileri ile teknik bilimler eğitimi veren Makine, Endüstri ve Bilgisayar Mühendisliği Bölümü son sınıf öğrencilerinden 362 kişinin oluşturduğu bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Uygulama sonrası elde edilen veriler SPSS 24.0 programı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucu kişiliğin dışa dönüklük, öz disiplin ve deneyime açıklık boyutları ile girişimcilik eğilimi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunurken, duygusal dengesizlik boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Kişiliğin yumuşak başlılık boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında ise istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca kişilik özellikleri ve girişimcilik eğiliminin demografik değişkenlere göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kişilik, Kişilik Özellikleri, Girişimcilik, Girişimcilik Eğilimi.

Tarihsel kökeni çok eski zamanlara dayanan girişimciliğin önemi, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçilmesiyle birlikte giderek ar-

1. Öğretim Görevlisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Çaycuma MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, İnsan Kaynakları Yönetimi Programı.

2. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi.

tış göstermiştir. Küreselleşmenin ekonomi üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, ülkelerin değişen ve gelişen dünya düzenine ayak uydurabilmeleri ve bu düzen içerisinde gelişmiş ülke sınıfında yer alabilmeleri ancak girişimcilik faaliyetleri ile mümkün olabilmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

Kişilik, “bireyin davranış ve deneyimleri altında yatan temel nedenler” olarak tanımlanmaktadır (Cloninger, 2013: 2). Kişilik kavramının kökeni, Latince’de maske anlamına gelen ‘persona’ kelimesine dayanmaktadır (Hergenhahn ve Olson, 2010: 1). Roma tiyatrosunda oyuncular, temsil ettikleri özelliklere uygun maskeler kullanarak kendi rollerini bu maskeler vasıtasıyla canlandırmaktaydı (Zel, 2001: 21). O dönemde maskenin arkasında yer alanın gerçek kişiliğini değil canlandırdığı rolü temsil eden bu kavram, zamanla kişinin gerçek hayatta sergilediği duygu, düşünce ve davranışlarının bütünü anlatmak için kullanılmaya başlanmıştır (Aslan, 2008: 8).

Girişimcilik kavramı, Fransızca “bir şey yapmak, üstlenmek” anlamlarına gelen ‘entreprendre’ kelimesinden türemiştir. Kavramı ilk kez kullanan kişi Fransız ekonomist Richard Cantillon’dur. Cantillon bu kavramı, kâr elde etmek amacıyla işi organize eden ve tüm riskleri üstlenen kimseyi tanımlamak için kullanmıştır (Havinal, 2009: 96). Cantillon’dan sonra Jean Baptiste Say, kavramı geliştirerek girişimcinin risk üstlenme kadar üretim girdilerini yönetme kabiliyetine de sahip olması gerektiğini vurgulamıştır (Şen, 2015: 42). Joseph A. Schumpeter ise girişimciliğin yenilikçi ve dinamik olma özelliği üzerinde durarak ekonomik kalkınmada insan kaynaklarının temel yapı taşlarından biri olarak tanımlamıştır (Başar ve diğerleri, 2016: 4).

Girişimci dar anlamda “risk alan ve yeni bir şey başlatan birey” olarak tanımlanabileceği gibi (Hisrich ve Peters, 2002: 7) geniş anlamda, zaman, çaba, para ya da beceriler yoluyla fırsatları ele geçirerek işlenebilir ve pazarlanabilir fikirlere dönüştürüp değer yaratan ve bu fikirleri uygulamak için rekabetçi pazarın risklerini üstlenen yeni-

likçi kişidir denilebilir (Kuratko, 2009: 23).

Günümüze değin birçok farklı alanın araştırma konusu olan girişimciliğin önemi, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçilmesiyle birlikte daha da artmıştır. Toplumu oluşturan bireyler, hayatlarını devam ettirebilmeleri için çeşitli ürün ve hizmetlere ihtiyaç duyarlar. Bu ürün ve hizmetlerin üretilmesi, üretim faktörlerinin bir araya getirilmesiyle mümkün olmaktadır. Doğal kaynaklar, emek ve sermaye üçlüsünden oluşan bu üretim faktörlerini bir araya getirip uyumlu bir biçimde üretime yönelten ve aynı zamanda dördüncü ve en önemli üretim faktörü olarak kabul edilen kişi “girişimci”dir (Marangoz, 2016: 3).

Ülkelerin refah artışının en temel göstergelerinden biri ekonomik büyümedir (Akpınar, 2009: 16). Bir toplumun kalkınması ve gelişmesi; ekonomik büyümeye katkıda bulunabilecek ve değişen koşullara uyum sağlayabilme yetisine sahip girişimciler yetiştirebilmesine bağlıdır (Durukan, 2006: 29). Yapılan araştırmalar G-7 ülkelerinde girişimcilik düzeyi ile yıllık ekonomik büyüme ve kalkınma arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır (Güney, 2015: 70). Bu nedenle hükümetler, hem yerel hem de ulusal ölçekte girişimcilere büyük bir önem vermektedir (Fidan ve Yılmaz, 2006: 1).

Girişimcilik Eğilimi ve Etkileyen Faktörler

Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre eğilim, bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelme anlamına gelmektedir (www.tdk.gov.tr). Girişimcilik eğilimi ise, “kişinin yeni bir girişimde bulunma yönündeki yatkınlığı” olarak tanımlanmaktadır (Ulama, 2016: 742). Diğer bir deyişle bireylerin kendi işini yapma konusundaki istek ve kararlılığını ifade etmektedir (Börü, 2006: 22). Çocukluktan başlayarak yetişkinlik döneminin sonuna kadar bireyin gelişmesini etkileyen unsurların tümü girişimcilikte de etkilidir (Özdemir, 2015: 43).

Literatür incelendiğinde bireylerin girişimcilik eğilimine etki eden çeşitli faktörlerin bulunduğu görülmektedir. Bu faktörler genel olarak dört başlık altında toplanmaktadır: aile yapısı, eğitim, toplumsal kül-

tür ve kişilik özellikleri (Sarıtaş ve Duran, 2017: 150).

Aile: Her biri farklı yapıda ve farklı değer yargısına sahip olan aile, çocuğun istek ve yeteneklerinin yönlendirilmesinde en fazla etkisi olan kurumdur (Börü, 2006: 14). Ailenin olaylara bakış açısı ve topluma karşı tutumu, bireylerin “girişimci kişilik” özellikleriyle yakından ilişkilidir (Alaybeyoğlu Küçük, 2014: 56). Aile, girişimcilik için uygun bir zihinsel arka plan oluşturarak kişilerin girişimciliğe bakış açılarının şekillenmesinde önemli bir rol üstlenir (Karakaş, 2012: 71).

Eğitim: 21nci yüzyılda çoğu beceri ve uzmanlık türleri örgün eğitim ve öğretim yoluyla keşfedilir, kazanılır, yetiştirilir veya meşrulaştırılır (Mayer ve diğerleri, 2014: 218). Girişimcilik eğiliminin oluşmasında ve girişimcilerin yetiştirilmesinde de eğitimin katkısı azımsanamayacak kadar çoktur (Sarıtaş ve Duran, 2017: 151). Eğitim sistemleri bireylerin girişimcilik vasıflarının köreltilmesinde ve sistem içerisinde pasif bir insan olmasında etkili olabileceği gibi, bağımsız hareket edebilme yetilerinin, yaratıcılıklarının, kendi kendilerine isabetli karar verme kabiliyetlerinin ve içsel kontrollerin gelişmesini sağlayabilme gücüne de sahiptir (Özdemir ve Mazgal, 2012: 93).

Toplumsal Kültür: Bir işletme kurma düşüncesi bireyin içinde bulunduğu toplumsal kültürden, etki altında olduğu alt kültürlerden ve yetiştiricilerinden (aile, öğretmen vb.) gelen etkilere bağlıdır (Sarıtaş ve Duran, 2017: 151). “Bir yenilik başlatma, risk üstlenme” gibi eylemler girişimcilik olgusunun temel unsurlarını oluşturmakta ve bu gibi eylemler bazı kültürlerde gayet doğal karşılanıp desteklenirken, bazı kültürlerde ise henüz yer edinmemiş popüler olmayan niteliktedir (Özdemir ve Mazgal, 2012: 93).

Kişilik Özellikleri: Girişimcilik daha çok bireysel bir kararla başlanılan bir olgu olduğundan girişimcilik araştırmalarının merkezinde, girişimcinin kişisel özellikleri vardır (Littunen 2000: 295; akt. Karakaş, 2012: 57). McKenna, kişisel özellikleri itibarıyla girişimcilerin bir kısım mizaç, tutum, kabiliyet, üslup vs. açısından diğer insanlara göre ayırıcı bir yapıya sahip olduklarını belirtir (Aytaç, 2006: 143).

Luca ve Simo (2016: 173), genelinde mevcut olan bu özellikleri, inisiyatif almak, proaktif olmak, risk almak veya riski tolere etmek ve bireyin kendi kişiliğinin bir çeşit uzantısı olarak kabul edilen bireysel hedefleri gerçekleştirmek olarak ifade etmiştir.

Kişilik Özellikleri ile Girişimcilik Eğilimi Arasındaki İlişki

Girişimcilik ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, girişimcilik eğiliminin ortaya çıkmasında birçok faktörün etkili olduğu görülmektedir. Bu faktörler literatürde aile, eğitim, toplumsal kültür ve kişilik özellikleri olmak üzere dört başlık altında toplanmaktadır.

Kişilik özellikleri girişimciliğin gelişmesi ve girişimcilik eğiliminin oluşmasında son derece önemli bir faktördür. Özellikle son yıllarda ‘girişimci kişiliği’ üzerine yapılan çalışmaların sayısındaki artış bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Kişilik özelliklerine uygun, doğru bir kariyer tercihi yapmak için geçerlilik düzeyi yüksek kariyer testleri yaptırmak rasyonel bir yaklaşım olacaktır. Bu bağlamda elde edilecek sonuçların, sahip olunan kişilik tipi için mantıksal bir kariyer seti sunması beklenebilir (Yılmaz, Kefeli ve Tüysüz, 2015: 838).

Ekonominin yapıtaşları olan girişimcilerin kişilik yapıları son yıllarda tartışma konusu haline gelmiştir. Girişimci kimdir, nasıl düşünür, hangi davranışları sergiler gibi sorular araştırmacıların gündemini oluşturmaktadır. Ülkelerin geleceğin girişimcilerinin yetiştirilmesi konusunda sarf ettiği politik ve sosyo-ekonomik çabalar göz önünde bulundurulduğunda, girişimcilerin kişilik özelliklerinin belirlenmesinin ne derece öneme sahip olduğu daha iyi anlaşılmaktadır (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015: 81).

2. Literatür Taraması

Alan yazını incelendiğinde kişilik özellikleri ve girişimcilik eğilimi üzerine yapılan çalışmalarda araştırmacılar şu bulgulara ulaşmışlardır.

Kavşur (2015) üniversite öğrencileri üzerine yaptığı çalışmada, ki-

şilik özelliklerinden dışadönüklük, özdisiplin, duygusal dengesizlik ve deneyime açıklık boyutlarının girişimcilik eğilimi üzerinde anlamlı yordayıcı etkisinin bulunduğunu, yumuşak başlılık boyutunun ise girişimcilik eğilimi üzerinde anlamlı yordayıcı etkisinin bulunmadığını tespit etmiştir.

Girişimcilik eğiliminin cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin alan yazını incelendiğinde Kourilsky ve Walstad (1998) tarafından yaklaşık 1000 Amerikalı gencin üzerinde yapılan çalışmada, erkeklerin girişimcilik niyetlerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Doğaner ve Altunoğlu, 2010: 106). Buna karşın Taysı ve Canbaz (2014), önlisans öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada, cinsiyet değişkeninin girişimcilik eğilimini farklılaştırmadığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Girişimcilik eğiliminin girişimcilik eğitime göre farklılık gösterip göstermediğine dair literatürdeki çalışmalara bakıldığında Balaban ve Özdemir (2008), Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri üzerine yapmış oldukları çalışmada, alınan girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimini pozitif yönde etkilediğini, ancak tek başına yeterli olmayacağını ifade etmişlerdir. Bunun yanında Aksel ve Bağcı (2016) bir kamu üniversitesinin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin farklı bölümlerinden 240 öğrenci üzerinde yapmış oldukları çalışmada, üniversite öğrencilerinin aldıkları girişimcilik eğitiminin onların girişimcilik eğilimlerini farklılaştırmadığı sonucuna varmışlardır.

3. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimleri üzerine etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda girişimcilik eğiliminin şekillenmesinde, üniversite öğrencilerinin beş faktörlü kişilik özelliklerinin etkisini ortaya çıkarmak üzere bir araştırma sorusu belirlenmiş ve bu soru çerçevesinde çalışma yürütülmüştür. Çalışma, “kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimine etkisi nedir” sorusuna cevap ara-

maktadır. Ayrıca çalışma kapsamında katılımcıların demografik özellikleri ve bu özelliklerin girişimcilik eğilimi üzerindeki etkilerinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Veri toplama aracı olarak anket tekniği tercih edilmiştir. Araştırmanın evrenini; Türkiye’deki üniversitelerin tüm son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Örnekleme ise 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde öğrenim gören ve önce amaçsal sonra da kolayda örnekleme yoluyla seçilen Sakarya Üniversitesi’nin teknik bilimler eğitimi veren Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği Bölümü, Endüstri Mühendisliği Bölümü, Bilgisayar ve Bilişim Bilimleri Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümlerinden 180 son sınıf öğrencisi ile sosyal bilimler eğitimi veren İşletme Fakültesi İşletme Bölümü ve Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümlerinden 182 son sınıf öğrencisi olmak üzere toplam 362 öğrenci oluşturmaktadır.

İlk adımda araştırma kapsamının belirlenmesi için Sakarya Üniversitesi’nin Mühendislik Fakültesi, İşletme Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi’nin üçüncü ve dördüncü sınıflarında öğrenim gören üniversite öğrencilerine bir ön anket uygulanmıştır. Ankette öğrencilere mezun olduktan sonraki beş yıl içerisinde kendi işlerini kurmak isteyip istemediklerine dair bir soru yöneltilmiş, cinsiyet ve okudukları bölümleri de yazmaları istenmiştir. Uygulanan anket sonrası elde edilen veriler değerlendirilmiş ve ön ankette sorulan bu soruya “evet” şeklinde cevap verenlerin içinde en yüksek orana sahip İşletme Fakültesi’nden İşletme Bölümü öğrencileri, Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden İktisat Bölümü öğrencileri ile Mühendislik Fakültesi’nden Makine Mühendisliği ve Endüstri Mühendisliği Bölümü öğrencileri olduğu tespit edilmiştir. Mühendislik Fakültesi’nden iki bölümün de örnekleme dâhil edilme nedeni katılımcıların ön anketteki soruya verdikleri cevapların oranının birbirine oldukça yakın olmasıdır. Bilgisayar ve Bilişim Bilimleri Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü’nün araştırma kapsamına dâhil edilmesinin nedeni ise girişimcilerin mesleklere göre dağılımı ile

ilgili yapılan çalışmalar sonucu en yüksek orana sahip meslek olarak yer almış olmasıdır (Büyükyıldırım, 2015).

Kullanılan anket formu demografik özellikler, kişilik özellikleri ve girişimcilik eğilimi sorularının yer aldığı üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik özelliklerinin tespitine yönelik sorular yer almaktadır. Bu sorular hazırlanırken Bozkurt'un (2006) *Girişimcilik Eğiliminde Kişilik Özelliklerinin Önemi* adlı çalışmasından yararlanılmıştır. İkinci bölümde kişilik özelliklerini belirlemek üzere John, Donahue ve Kentle (1991) tarafından geliştirilen, geçerlilik ve güvenilirlik analizleri daha önceden yapılmış Beş Faktör Kişilik Envanteri (BFKE) kullanılmıştır. BFKE ölçeğinin Türkçeye çevrilmesinde ölçeğin İngilizce halinin bulunduğu John ve Srivastava'nın (1999) çalışmasından ayrıca ölçeğin Türkçe çevirisinin bulunduğu Gümüş (2009)'ün çalışmasından faydalanılmıştır. Üçüncü bölümde ise girişimcilik eğilimini ölçmek üzere Yılmaz ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilen "Üniversite Öğrencileri Girişimcilik Ölçeği" kullanılmıştır.

Çalışmada BFKE'nin tercih edilmesinin sebebi ölçeğin, bütün kişilik özelliklerini bir arada toplayan ve bu özellikleri ayrıntılı bir şekilde açıklayan bir model olma özelliği taşımasıdır (Merdan, 2013: 142). Modelde girişimcilik ile doğrudan ilişkili olan beş faktör bulunmaktadır: dışadönüklük - içedönüklük, yumuşak başlılık - düşmanlık, duygusal denge - dengesizlik, özdenetim - sorumluluk ve deneyime açıklık (Ulama, 2016: 743).

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen uygulama sonrası elde edilen veriler, SPSS 24.0 programı kullanılarak çeşitli istatistiksel analizlere tabi tutulmuştur. Verilerin analizinde frekans, regresyon, pearson korelasyon, bağımsız örneklem T-testi ve one-way ANOVA uygulanmıştır. Yapılan analizler, araştırma sorusu ve hipotezler çerçevesinde değerlendirilerek bulgu ve yorumlar ile sunulmuştur.

Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

H1: Kişilik özellikleri girişimcilik eğilimini etkilemektedir.

H1a: Kişilik özelliklerinden dışadönüklük girişimcilik eğilimini

pozitif yönde etkilemektedir.

H1b: Kişilik özelliklerinden yumuşak başlılık girişimcilik eğilimini pozitif yönde etkilemektedir.

H1c: Kişilik özelliklerinden özdisiplin girişimcilik eğilimini pozitif yönde etkilemektedir.

H1d: Kişilik özelliklerinden duygusal dengesizlik girişimcilik eğilimini negatif yönde etkilemektedir.

H1e: Kişilik özelliklerinden deneyime açıklık girişimcilik eğilimini pozitif yönde etkilemektedir.

Araştırma sorusu ise şudur: *Katılımcıların kişilik özellikleri ve girişimcilik eğilimleri demografik özelliklerine göre farklılaşıyor mu?*

4. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın bu kısmında, araştırma kapsamında kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizine, değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiklere ve elde edilen verilerin analizlerine yer verilmiştir.

Araştırmaya Ait Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizleri

Tablo 1’de görüldüğü gibi BFKE boyutlarından dışadönüklük boyutu, 0,856 değeri ile yüksek derecede güvenilirliği ifade eden bir aralıkta değer almıştır. Ölçeğin diğer boyutlarında ise güvenilirlik değerleri, yumuşak başlılık boyutunda 0,671; özdisiplin boyutunda 0,733; duygusal dengesizlik boyutunda 0,735; deneyime açıklık boyutunda 0,749 olarak ölçülmüş ve oldukça güvenilir olarak nitelendirilen bir aralıkta değer almışlardır. BFKE ölçeğinin 44 ifadesinin de tabii tutulmasıyla yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ise ölçeğin 0,757 değeri ile oldukça güvenilir olarak nitelendirilen bir aralıkta değer aldığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında kullanılan girişimcilik eğilimi ölçeğinin yapılan güvenilirlik analizi sonucu Cronbach Alpha katsayısı 0,927 bulunmuş ve ölçek, bu değer ile yüksek derecede güvenilirliği ifade eden bir aralıkta yer almıştır (bkz. Tablo 2).

Tablo 1. BFKE Güvenilirlik Analizi Değerleri

Ölçek Boyutları	N	İfade Sayısı	Boyut Kapsamındaki İfadeler	Cronbach Alpha Katsayısı
Dışadönüklük	362	8	1, 6, 11, 16, 21, 26, 31, 36	0,856
Yumuşak Başlılık	362	9	2, 7, 12, 17, 22, 27, 32, 37, 42	0,671
Özdisiplin	362	9	3, 8, 13, 18, 23, 28, 33, 38, 43	0,733
Duygusal Dengesizlik	362	8	4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 39	0,735
Deneyime Açıklık	362	10	5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 41, 44	0,749
Tüm Boyutlar	362	44	Tüm İfadeler	0,757

Tablo 2. Girişimcilik Ölçeği Güvenilirlik Analizi Değerleri

Ölçek	N	İfade Sayısı	Cronbach Alpha Katsayısı
Girişimcilik	362	36	0,927

Araştırmaya Ait Ölçeklerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Katılımcıların BFKE sorularına vermiş oldukları cevaplara göre ölçeğin beş boyutuna katılımın ortalama ve standart sapma değerleri şöyledir: dışadönüklük boyutu 3,50 ve 0,767, yumuşak başlılık boyutu 3,78 ve 0,531, özdisiplin boyutu 3,53 ve 0,583, deneyime açıklık boyutu 3,68 ve 0,554 (bkz. Tablo 3). Katılımın en az gerçekleştiği boyut 3,04 ortalama ve 0,654 standart sapma ile duygusal dengesizlik boyutu olmuştur. Katılımcıların girişimcilik ölçeği sorularına vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde, ölçeğin 36 ifadesine katılımın ortalaması 3,76

ve standart sapma değeri 0,469 bulunmuştur. Ayrıca ölçeği geliştiren araştırmacıların (Yılmaz ve Sünbül, 2009) hazırlamış olduğu özel puan aralığı kapsamında katılımcıların girişimcilik eğilimi ölçeği ortalamaları 135,64 bulunmuştur. Bu puan ile katılımcılar yüksek düzeyde girişimcilik eğilimini ifade eden bir aralıkta değer almıştır.

Tablo 3. Kullanılan Ölçeklerin Aritmetik Ortalaması ve Standart Sapma Değerleri

	N	İfade Sayısı	Ortalama	Standart Sapma
Dışadönüklük	362	8	3,50	0,767
Yumuşak Başlılık	362	9	3,78	0,531
Özdisiplin	362	9	3,53	0,583
Duygusal Dengesizlik	362	8	3,04	0,654
Deneyime Açıklık	362	10	3,68	0,554
Girişimcilik	362	36	3,76	0,469

Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında yapılan anket uygulamasına katılan son sınıf öğrencilerinin okudukları bölüm bazındaki dağılıma bakıldığında yüzde 30.1'inin (109 kişi) işletme, yüzde 20.2'sinin (73 kişi) iktisat, yüzde 21.8'inin (79 kişi) bilgisayar mühendisliği, yüzde 16.3'ünün (59 kişi) endüstri mühendisliği ve yüzde 11.6'sının (42 kişi) makine mühendisliği öğrencisi olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 4).

Katılımcıların yüzde 42.0'lık bölümünü kadınlar (152 kişi) oluştururken yüzde 58.0'lık (210 kişi) oran ile erkekler çoğunluktadır. Yaşlara göre dağılıma bakıldığında 22 yaşındakilerin yüzde 38.1'lik (138 kişi) oranla katılımcıların çoğunluğunu oluşturduğu, kardeş sayıları oranı incelendiğinde yüzde 43.1 ile (156 kişi) kendileri hariç 1 kardeş

sahip olanların grubun önemli kısmını oluşturduğu, kardeşler arasındaki yaş sırası dağılımına bakıldığında en yüksek oran olan yüzde 42,3'lük (153 kişi) kesimin yaşça en küçük olduğu, medeni durumlarına bakıldığında bekâr olanların yüzde 98,9'luk (358 kişi) bir oranla grubun çoğunluğunu oluşturduğu görülmektedir (bkz. Tablo 4).

Tablo 4. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları (n=362)

Değişkenler	Gruplar	Frekans (n)	Yüzde (%)
Okuduğunuz Bölüm	İşletme	109	30,1
	İktisat	73	20,2
	Bilgisayar Mühendisliği	79	21,8
	Endüstri Mühendisliği	59	16,3
	Makine Mühendisliği	42	11,6
Cinsiyetiniz	Erkek	210	58,0
	Kadın	152	42,0
Yaşınız	21	48	13,3
	22	138	38,1
	23	98	27,1
	24	47	13,0
	25+	31	8,6
Kardeş sayınız (kendiniz hariç)	Yok	14	3,9
	1	156	43,1
	2	122	33,7
	3	45	12,4
	4	18	5,0
	5 ve yukarısı	7	1,9
Sizin yaş sıranız	Yaşça en küçük	153	42,3
	Orta	66	18,2
	Yaşça en büyük	125	34,5
	Diğer	18	5,0
Medeni durumunuz	Evli	4	1,1
	Bekâr	358	98,9

Ailenizle birlikte yaşadığınız yer	Köy	14	3,9
	Kasaba	8	2,2
	İlçe	109	30,1
	İl	231	63,8
Çalışma durumunuz	Tam gün çalışıyor	19	5,2
	Yarım gün çalışıyor	47	13,0
	Çalışmıyor	277	76,5
	Diğer	19	5,2
Daha önce bir işte çalışmış iseniz bu işte çalışma süreniz	Çalışmadım	91	25,1
	6 aydan az	143	39,5
	6 ay-1 yıl	63	17,4
	1-3 yıl	43	11,9
	4-6 yıl	16	4,4
Hayatınızda küçük de olsa bir girişimci faaliyette buldunuz mu?	Hayır	271	74,9
	Evet	91	25,1
Girişimcilik ile ilgili herhangi bir eğitim ya da ders aldınız mı?	Hayır	42	11,6
	Evet	320	88,4
Babanız çalışıyorsa aşağıdaki hangi sektörlerde çalışıyor?	Çalışmıyor	56	15,5
	Kendine ait işyerinde çalışıyor	117	32,3
	Kamu sektöründe çalışıyor	69	19,1
	Özel sektörde çalışıyor	120	33,1
Anneniz çalışıyorsa aşağıdaki hangi sektörlerde çalışıyor?	Çalışmıyor	293	80,9
	Kendine ait işyerinde çalışıyor	9	2,5
	Kamu sektöründe çalışıyor	24	6,6
	Özel sektörde çalışıyor	36	9,9
İleride kendi işinizi kurmayı istiyor musunuz?	İstemiyorum	28	7,7
	Az istiyorum	28	7,7
	Kararsızım	85	23,5
	İstiyorum	122	33,7

	Çok istiyorum	99	27,3
İleride kendi işinizi kurmaya karar vererseniz öncelikle hangi fon kaynağından yararlanmayı düşünürsünüz?	Kişisel birikimlerimi kullanırım	119	32,9
	Aile ve akrabalarımaya başvururum	75	20,7
	Ticari kredilerden yararlanırım	99	27,3
	Bir veya birkaç ortakla çalışırım	69	19,1
İleride kendi işinizi kurmak istemiyorsanız aşağıdaki sektörlerden hangisinde çalışmayı tercih edersiniz?	Özel sektörde herhangi bir işte	51	14,1
	Kamu sektöründe herhangi bir işte	27	7,5
	Özel sektörde prestijli bir işte	187	51,7
	Kamu sektöründe prestijli bir işte	97	26,8
Yakın çevrenizde (anne, baba, kardeş, amca, dayı, hala, teyze) girişimci olan var mı?	Hayır	214	59,1
	Evet	148	40,9
Bu kişiyi örnek/rol model alırmıydınız?	Hayır	186	51,4
	Evet	119	32,9

“Ailenizle birlikte yaşadığınız yer” sorusuna verilen cevaplar arasında en yüksek payı yüzde 63.8 (231 kişi) ile “il” seçeneğinin oluşturduğu, katılımcıların çalışma durumları ile ilgili dağılım incelendiğinde yüzde 76.5’lik (277 kişi) oran ile çalışmayanların grubun çoğunluğunu oluşturduğu, “daha önce bir işte çalışmış iseniz bu işte çalışma süreniz” sorusuna verilen cevaplar arasında en yüksek payı yüzde 39.5 (143 kişi) ile “6 aydan az” seçeneğinin oluşturduğu, giri-

şimcilik faaliyetinde bulunma durumları ile ilgili dağılıma bakıldığında yüzde 74.9 ile (271 kişi) girişimcilik faaliyetinde bulunanların grubun çoğunluğunu oluşturduğu, girişimcilik ile ilgili herhangi bir eğitim ya da ders alma durumları hakkındaki dağılım incelendiğinde, yüzde 88.4 ile (320 kişi) eğitim ya da ders alanların grubun önemli kısmını oluşturduğu belirlenmiştir (bkz. Tablo 4).

Katılımcıların babalarının çalıştığı sektör ile ilgili dağılıma bakıldığında en yüksek pay olan yüzde 33.1 (120 kişi) ile özel sektörde çalışanların grubun çoğunluğunu oluşturduğu, annelerinin çalıştığı sektör ile ilgili dağılım incelendiğinde en yüksek payı yüzde 80.9 (293 kişi) ile “çalışmıyor” seçeneğinin oluşturduğu, ileride kendi işlerini kurma istekleri ile ilgili sorunun dağılımına bakıldığında grubun çoğunluğunu oluşturan yüzde 33.7’lik (122 kişi) kesimin soruya “istiyorum” şeklinde cevap verdikleri, ileride kendi işlerini kurmaya karar vermeleri durumunda öncelikle hangi fon kaynağından yararlanacaklarına dair dağılım incelendiğinde, en yüksek payı yüzde 32.9 (119 kişi) ile kişisel birikimlerini kullanacakların oluşturduğu, ileride kendi işini kurmak istemeyenlerin hangi sektörde çalışmayı tercih edecekleri ile ilgili dağılıma bakıldığında yüzde 51.7 (187 kişi) ile özel sektörde prestijli bir işte çalışmak isteyenlerin grubun çoğunluğunu oluşturduğu görülmektedir (bkz. Tablo 4).

Katılımcıların “yakın çevrenizde (anne, baba, kardeş, amca, dayı, hala, teyze) girişimci olan var mı” sorusuna verdikleri cevapların dağılımı incelendiğinde, grubun çoğunluğunu oluşturan yüzde 59.1’lik (214 kişi) kesimin soruyu “hayır” şeklinde yanıtladığı, “bu kişiyi örnek / rol model alırdınız mıydınız” sorusuna verilen cevaplara bakıldığında sorunun cevaplanma oranının yüzde 84.3 (305 kişi) olduğu ve katılım oranı dâhilindeki dağılıma göre ise yüzde 51.4 ile (186 kişi) grubun önemli kısmını oluşturanların “hayır” şeklinde cevap verdiği görülmektedir (bkz. Tablo 4).

Bu soruların yanında katılımcılara dört adet açık uçlu soru yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen cevapların dağılımı aşağıdaki gibidir:

Katılımcıların “bir girişimci olsaydınız kimi örnek/ rol model alırdınız” sorusuna vermiş oldukları cevapların dağılımı incelendiğinde, sorunun cevaplanma oranı yüzde 43.4 (157 kişi) olarak ölçülmüştür. Katılım kapsamındaki dağılıma bakıldığında ise en yüksek cevaplar sırasıyla yüzde 14.9 (54 kişi) ile Elon Musk, yüzde 4.7 (17 kişi) ile Steve Jobs, yüzde 3.0 (11 kişi) ile Acun Ilıcalı ve yüzde 2.5 (9 kişi) ile Nusret ve aynı orana sahip Sakıp Sabancı’dır.

Araştırmaya katılan katılımcıların “girişimci olmak sizin için ne anlam ifade ediyor” sorusuna vermiş oldukları cevaplar ile ilgili dağılıma bakıldığında, sorunun cevaplanma oranının yüzde 61.0 (221 kişi) olduğu; verilen cevaplar dâhilindeki dağılım incelendiğinde ise en yüksek orana sahip olan yüzde 12.4’lük (45 kişi) kesimin girişimci olmayı “risk almak” olarak anlamlandırdığı, yüzde 10.2’sinin (37 kişi) “yenilikçi - farklı olmak”, yüzde 8.0’ının (29 kişi) “kendi işinin sahibi olmak”, yüzde 6.6’sının (24 kişi) ise “yaratıcı olmak - fırsat yaratmak” olarak anlamlandırdığı görülmektedir.

Katılımcıların “girişimci olmak / kendi işimi kurmak isterim çünkü...” sorusuna vermiş oldukları cevapların dağılımı incelendiğinde görünen şudur: Sorunun cevaplanma oranı yüzde 53.3’dür (193 kişi). Cevap verenlerin yüzde 18.0’i (65 kişi) “kendi işimin patronu olmak istiyorum”, yüzde 12,4’ü (45 kişi) “emir altında, başkalarına bağımlı olarak çalışmak istemiyorum”, yüzde 9,4’ü (34 kişi) “yüksek kazanç elde etmek istiyorum”, yüzde 7,2’si (26 kişi) “yetkinliklerime güveniyorum”, yüzde 5,0’i (18 kişi) “hayallerimi gerçekleştirmek istiyorum” ve yüzde 1,4’ü (5 kişi) “rahat yaşamak istiyorum” demiştir.

Araştırmaya katılanların “girişimci olmak / kendi işimi kurmak istemem çünkü...” sorusuna verdikleri cevapların dağılımına bakıldığında, sorunun cevaplanma oranının yüzde 24.9 (90 kişi) olduğu, verilen cevaplar dâhilindeki dağılım incelendiğinde katılımcıların yüzde 13.5’inin (49 kişi) “risk almak istemem”, yüzde 7.2’sinin (26 kişi) “çok fazla sorumluluk gerektiriyor”, yüzde 3.6’sının (13 kişi) “farklı sektörde çalışmak istiyorum” ve yüzde 0.6’sının (2 kişi) ise “çalışma

saatleri düzensiz” şeklinde cevap verdiği görülmektedir.

Bu soruların yanıtlanma oranının düşük olmasının nedeni soruların açık uçlu sorulmuş olması olabilir. Ayrıca son iki soru birbirinin zıddı olduğundan “girişimci olmak / kendi işimi kurmak isterim çünkü...” sorusuna cevap verenler “girişimci olmak / kendi işimi kurmak istemem çünkü...” sorusuna cevap vermemiş ya da bunun tam tersi durum söz konusu olmuş olabilir.

Tablo 5. Değişkenler Arası Korelasyon Analizi Sonuçları

BOYUTLAR	1	2	3	4	5
1. Dışadönüklük	1				
2. Yumuşak Başlılık	0,183**	1			
3. Özdisiplin	0,278**	0,299**	1		
4. Duygusal Dengesizlik	-0,371**	-0,136**	-0,218**	1	
5. Deneyime Açıklık	0,457**	0,95	0,148**	-0,130*	1
Girişimcilik	0,542**	0,105*	0,387**	-0,357**	0,411**

Değişkenler Arası Korelasyon Analizine İlişkin Veriler

Yukarıdaki tablo (5) incelendiğinde BFKE boyutlarından dışadönüklük, özdisiplin ve deneyime açıklık boyutları ile üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin var olduğu görülmektedir ($r=0,542$, $r=0,387$, $r=0,411$; $p<0,01$).

BFKE boyutlarından yumuşak başlılık boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında 0,105 düzeyinde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r=0,105$, $p<0,05$). Duygusal dengesizlik boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında ise -0,357 düzeyinde negatif yönlü bir ilişki

vardır ($r=-0,357$, $p<0,01$). Duygusal dengesizlik kişilik özelliği bas-kın bireyler endişeli, depresif ve güvensiz olmakla birlikte tutarsız davranışlar sergilerler. Girişimcilik ise kararlı, kendine güvenen, stresle başa çıkabilen bir yapıda olmayı gerektirir. Bu nedenle arala-rındaki ilişkinin negatif yönlü olması beklenir.

Tablo 6. Değişkenler Arası Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	Standart Hata	Beta	t	p
(Sabit)	2,295	0,238		9,643	0,000
Dışadönüklük	0,202	0,030	0,330	6,626	0,000
Yumuşak Başlılık	-0,064	0,038	-0,072	-1,690	0,092
Özdisiplin	0,202	0,036	0,251	5,679	0,000
Duygusal Dengesizlik	-0,116	0,032	-0,162	-3,665	0,000
Deneyime Açıklık	0,176	0,039	0,209	4,560	0,000
Bağımlı Değişken: Girişimcilik Eğilimi					
R=0,642		R2=0,412	F=49,885	p=0,000	

Değişkenler Arası Regresyon Analizine İlişkin Veriler

Tablo 6'ya bakıldığında regresyon analizinde kurulan modelin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir ($F=49,885$; $p=0,000$). BFKE alt boyutlarından dışadönüklük, özdisiplin, duygusal dengesizlik ve deneyime açıklık boyutlarının girişimcilik eğilimi üzerinde anlamlı yordayıcı etkisi bulunurken; yumuşak başlılık boyutunun girişimcilik eğilimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır ($p=0,092$, $p>0,05$).

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene olan etkisini gösteren regresyon katsayısı olan R değeri 0,642 bulunmuştur. BFKE alt boyutlarından dışadönüklük, özdisiplin, duygusal dengesizlik ve deneyime açıklık boyutlarının girişimcilik eğilimi üzerindeki değişimini

açıklayan R2 değeri ise 0,412 olarak ölçülmüştür.

Tablo 6’da görüldüğü gibi modelin β katsayısı dışadönüklük boyutu için 0,330, özdisiplin boyutu için 0,251, duygusal dengesizlik boyutu için -0,162 ve deneyime açıklık boyutu için 0,209 olarak hesaplanmıştır. Boyutların β katsayıları değerlendirildiğinde dışadönüklük, özdisiplin ve deneyime açıklık boyutları girişimcilik eğilimini pozitif yönde etkilerken; duygusal dengesizlik boyutunun girişimcilik eğilimini negatif yönde etkilediği görülmektedir.

Tablo 7. Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılık Analizi (n=362)

	Cinsiyet	N	Ortalama	S. Sapma	t	p
Dışadönüklük	Erkek	210	3,46	0,739	-1,169	0,243
	Kadın	152	3,56	0,804		
Yumuşak Başlılık	Erkek	210	3,65	0,512	-5,592	0,000
	Kadın	152	3,95	0,508		
Özdisiplin	Erkek	210	3,47	0,558	-2,556	0,011
	Kadın	152	3,63	0,605		
Duygusal Dengesizlik	Erkek	210	3,00	0,642	-1,404	0,161
	Kadın	152	3,10	0,668		
Deneyime Açıklık	Erkek	210	3,67	0,529	-0,260	0,795
	Kadın	152	3,69	0,595		
Girişimcilik	Erkek	210	3,82	0,449	2,704	0,007
	Kadın	152	3,69	0,486		

Farklılık Analizleri

Yapılan t-testine göre BFKE boyutlarından yumuşak başlılık, özdisiplin boyutları ve girişimcilik eğilimi skorlarına bakıldığında erkek katılımcılar ile kadın katılımcılar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p=0,000$; $p=0,011$; $p=0,007$; $p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde yumuşak başlılık ve özdisiplin boyutları için

kadın katılımcıların erkek katılımcılara nazaran daha yumuşak başlı, daha uyumlu ve daha sorumluluk sahibi kişilik yapısına sahip oldukları söylenebilirken, girişimcilik eğilimi skorlarında ise erkek katılımcıların girişimcilik eğilimlerinin kadın katılımcılara göre daha yüksek olduğu söylenebilir. BFKE boyutlarından dışadönüklük, duygusal dengesizlik ve deneyime açıklık boyutlarında ise bu iki grup arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p=0,243$; $p=0,161$; $p=0,795$; $p>0,05$).

Tablo 8. Teknik ve Sosyal Bilimler Öğrenimine Yönelik Farklılık Analizi (n=362)

	Program	N	Ort.	S.Sapm a	t	p
Dışadönüklük	Teknik	180	3,35	0,775	3,719	0,000
	Sosyal	182	3,65	0,731		
Yumuşak Başlılık	Teknik	180	3,68	0,542	3,306	0,001
	Sosyal	182	3,87	0,505		
Öz disiplin	Teknik	180	3,40	0,574	4,491	0,000
	Sosyal	182	3,67	0,562		
Duygusal Dengesizlik	Teknik	180	3,03	0,622	0,343	0,732
	Sosyal	182	3,06	0,685		
Deneyime Açıklık	Teknik	180	3,71	0,542	-	0,353
	Sosyal	182	3,65	0,572		
Girişimcilik	Teknik	180	3,71	0,486	1,944	0,053
	Sosyal	182	3,81	0,448		

Yapılan t testi sonucu elde edilen p değerine göre teknik bilimler eğitimi alan öğrenciler ile sosyal bilimler eğitimi alan öğrencilerin dışadönüklük, yumuşak başlılık ve özdisiplin boyutu skorları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p=0,000$; $p=0,001$; $p=0,000$; $p<0,05$). Yani sosyal bilimler öğrenimi gören öğrencilerin dışadönüklük, yumuşak başlılık ve özdisiplin kişi-

lik özellikleri teknik bilimler öğrenimi gören öğrencilerden daha yüksektir. BFKE boyutlarından duygusal dengesizlik, deneyime açıklık boyutları ve girişimcilik eğilimi skorlarına bakıldığında ise bu iki grup arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p=0,732$; $p=0,353$; $p=0,053$; $p>0,05$).

Tablo 9'a bakıldığında, katılımcıların girişimcilik faaliyetinde bulunma durumları ile girişimcilik eğilimleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p=0,000$; $p<0,05$). Buna göre geçmişte herhangi bir girişimcilik faaliyetinde bulunan katılımcıların girişimcilik eğilimlerinin faaliyette bulunmayan katılımcılara göre yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 9. Girişimcilik Faaliyetinde Bulunma Durumuna İlişkin Farklılık Analizi (n=362)

	Girişimcilik Faaliyeti	N	Ort.	S.Sapma	t	p
Girişimcilik	Hayır	271	3,71	0,463	-4,053	0,000
	Evet	91	3,93	0,448		

Tablo 10. Girişimcilik Eğitimi Alma Durumuna Göre Farklılık Analizi (n=362)

	Girişimcilik Eğitimi	N	Ort.	S.Sapma	t	p
Girişimcilik	Hayır	42	3,72	0,568	-0,620	0,536
	Evet	320	3,77	0,455		

Yukarıdaki tabloda (10) görüldüğü gibi, yapılan t-testi sonucu elde edilen p değerine göre katılımcıların girişimcilik eğitimi alma du-

rumları ile girişimcilik eğilimleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p=0,536$; $p>0,05$).

Tablo 11. Anne ve Baba Mesleğine İlişkin Farklılık Analizi (n=362)

	Annenin Mesleği	N	Ort.	S.Sapma	F	p
Girişimcilik	Çalışmıyor	293	3,74	0,477	2,135	0,095
	Kendine ait işyerinde	9	3,92	0,401		
	Kamu sektöründe	24	3,96	0,327		
	Özel sektörde	36	3,80	0,474		
	Babanın Mesleği	N	Ort.	S.Sapma	F	p
Girişimcilik	Çalışmıyor	56	3,76	0,401	1,009	0,389
	Kendine ait işyerinde	117	3,75	0,506		
	Kamu sektöründe	69	3,70	0,501		
	Özel sektörde	120	3,82	0,441		

Katılımcıların anne ve babalarının mesleği ile girişimcilik eğilimleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. ($p=0,095$; $p=0,389$; $p>0,05$). Buna göre katılımcıların anne ve babalarının mesleklerinin onların girişimcilik eğilimi üzerinde herhangi bir fark oluşturmadığı söylenebilir (bkz. Tablo 11).

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma ile kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimi üzerine etkisinin incelemesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Sakarya Üniversitesi'nin teknik bilimler eğitimi veren Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği Bölümü, Endüstri Mühendisliği Bölümü ve Bilgi-

sayar ve Bilişim Bilimleri Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü ile sosyal bilimler eğitimi veren İşletme Fakültesi İşletme Bölümü ve Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü son sınıf öğrencilerine yüz yüze anket yöntemi uygulanmıştır.

Araştırmanın son sınıf öğrencilerine uygulanmasının sebebi girişimcilik dersinin üniversite bünyesinde son eğitim-öğretim yılında okutuluyor olması ve son sınıf öğrencilerinin iş hayatına atılma noktasında birer potansiyel girişimci niteliğine sahip olmalarıdır.

Kişilik özelliklerinden dışadönüklük boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Dışadönük bireyler enerji dolu, aktif, cesur, başkalarıyla birlikte olmayı seven bireyler olarak tanımlanmaktadır. Girişimci bireyler ise yaptıkları işler doğrultusunda çalışanları, müşterileri ve varsa ortaklarıyla iyi ilişkiler geliştirmek zorundadır. Bu nedenle kişiliğin dışadönüklük boyutu ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olması beklenir. Bu çalışmada da yapılan analizler sonucu BFKE boyutlarından dışadönüklük ile girişimcilik eğilimi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ve bu boyutun girişimcilik eğilimini pozitif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Kişilik özelliklerinden yumuşak başlılık boyutunun girişimcilik eğilimi ile arasındaki ilişki literatürde iki şekilde ele alınmıştır. Girişimci bireyler bir yandan arkadaş canlısı, yardımsever, sabırlı kişiler olabilirken diğer yandan otoriter, sert, baskıcı kişiler olarak da nitelendirilebilmektedir ve bu nedenden dolayı yumuşak başlılık boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında net bir ilişkinin var olması beklenemeyebilir (Karaca, 2015: 165). Bu çalışmada da yapılan korelasyon analizi sonucu kişilik özelliklerinden yumuşak başlılık boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında pozitif yönlü çok zayıf bir ilişki tespit edilmiş, fakat bu boyutun girişimcilik eğilimi üzerinde anlamlı bir yordayıcı etkisinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Kişilik özelliklerinden öz disiplin boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Öz disiplin skorları

yüksek bireyler sorumluluk sahibi, düzenli ve sistematik bir biçimde çalışan, başarılı kimselerdir. Girişimci bireyler de yaptıkları işlerin onlara yüklediği sorumluluğun farkında olarak hareket ederler ve başarıya odaklanmışlardır. Bu nedenle kişiliğin öz disiplin boyutu ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olması beklenir. Yapılan bu çalışmada da BFKE boyutlarından öz disiplin boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ve bu boyutun girişimcilik eğilimini pozitif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Literatüre göre kişilik özelliklerinden duygusal dengesizlik boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Duygusal dengesizliği yüksek bireyler agresif bir yapıya sahiptir, ruh halleri çok çabuk değişir ve tutarsız davranışlar sergilerler. Girişimciler ise stres altında çalışabilen, belirsizliğe karşı tolerans gösterebilen ve yaptıkları işte kararlı kişilerdir. Bu nedenle kişiliğin duygusal dengesizlik boyutu ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişkinin negatif yönlü olması beklenir. Yapılan bu çalışmada da üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerinden duygusal dengesizlik boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ve bu boyutun girişimcilik eğilimini negatif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Literatüre göre kişilik özelliklerinden deneyime açıklık boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Deneyime açık bireyler, yeni bir şeyler denemekten korkmayan, gelişime açık, yaratıcı ve yenilikçi kimselerdir. Girişimci bireyler de çevresindeki fırsatları sezen, risk alarak yeni işlere girişen, yeni fikirler üreten, değişime açık kişilerdir. Bu nedenle kişiliğin deneyime açıklık boyutu ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olması beklenir. Yapılan bu çalışmada da kişiliğin deneyime açıklık boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ve boyutun girişimcilik eğilimini pozitif yönde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Girişimcilik eğiliminin cinsiyet değişkinine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Erkek öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin kadın öğrencilere göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların yüksek düzeyde girişimcilik eğilimine sahip olduğu tespit edilirken, bunun teknik bilimler öğrencileri ile sosyal bilimler öğrencileri arasında herhangi bir farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır. Kişilik özelliklerine bakıldığında sosyal bilimler eğitimi alan öğrencilerin BFKE boyutlarından dışadönüklük, yumuşak başlılık ve öz disiplin boyutları skorlarının teknik bilimler eğitimi alan öğrencilerden daha yüksek olduğu ortaya çıkarken duygusal dengesizlik ve deneyime açıklık boyutları için bu iki grup arasında herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Girişimcilik eğiliminin katılımcıların geçmişte bir girişimcilik faaliyetinde bulunma durumlarına göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Buna göre herhangi bir girişimcilik faaliyetinde bulunmuş katılımcıların girişimcilik eğilimleri, girişimcilik faaliyetinde bulunmamış katılımcılara göre daha yüksektir. Ayrıca girişimcilik eğiliminin alınan girişimcilik eğitime göre farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun nedeni üniversitelerde verilen girişimcilik eğitiminin uzaktan eğitim şeklinde veriliyor olması olabilir.

Literatürde ifade edilen düşünceler göz önüne alındığında girişimcilik eğiliminin eğitim, kişilik özellikleri ve toplumsal kültür dışında aile yapısından da etkilendiği görülmektedir. Bu bilgiler ışığında ailenin mesleki durumunun girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan analizlere göre girişimcilik eğiliminin ailenin mesleki durumuna göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimi üzerine etkisine ilişkin elde edilen bulgulara dayanılarak şu öneriler ileri sürülebilir:

Üniversitelere Öneriler:

Üniversitelerde o bölümden mezun olmuş genç girişimcilerle üç veya dördüncü sınıftan öğrencilerin bir araya geldiği etkinlikler düzenlenmelidir.

Üniversite bünyesinde başarılı girişimciler ile öğrenciler sık sık bir araya getirilmelidir.

Girişimciliğin bir kariyer olarak görülmesi sağlanmalıdır.

Üniversite kapsamında verilen girişimcilik eğitiminin içeriği zenginleştirilmelidir.

Üniversite bünyesinde öğrencilerin son sınıfta gördükleri girişimcilik eğitimi zorunlu olmakla birlikte, verilen eğitim uzaktan eğitim şeklindedir. Bu eğitimin örgün eğitim biçiminde verilmesi sağlanabilir.

Üniversitelerde girişimcilik eğitimlerini veren öğretim üyelerinin girişimcilik hakkındaki yetkinlikleri değerlendirilmeli ve bu konuda gerçekten bilgi sahibi olan öğretim üyelerinin dersi vermesi sağlanmalıdır.

Üniversitelerde girişimcilik eğitimlerinin yüksek lisans ya da doktoralı girişimciler tarafından verilmesi veya verilen girişimcilik eğitimlerinin bu özelliklere sahip kişiler tarafından desteklenmesi sağlanmalıdır.

Gelecekteki çalışmalar için öneriler:

Kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlayan bu çalışma, Sakarya Üniversitesi'nin teknik bilimler eğitimi veren Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği Bölümü, Endüstri Mühendisliği Bölümü, Bilgisayar ve Bilişim Bilimleri Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümleri ile sosyal bilimler eğitimi veren İşletme Fakültesi İşletme Bölümü ve Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü öğrencileri ile sınırlıdır. Araştırma, farklı üniversitelerdeki farklı bölümlere uygulanabilir.

Abstract: This study aims to reveal the effects of personality traits on entrepreneurship tendency. Within the scope of this aim, conducted a questionnaire consisting of 362 students from the Department of Mechanical, Industrial and Computer Engineering, which educate to technical education in Sakarya University and

the students of the Department of Business and Economics, which educate to social sciences in Sakarya University. Data obtained after application analyzed with SPSS 24.0 program. As a result of analyzes conducted to determine the relationship between personality traits and entrepreneurship tendency, while there is a positive and significant relationship found personality extroversion, self-discipline and openness to experience between entrepreneurship tendency, a negative and significant relationship detected between emotional imbalance dimension and entrepreneurial tendency. There was no statistically significant relationship between the softness of personality and entrepreneurial tendency. In addition, personality traits and entrepreneurship tendency differ according to demographic variables.

Keywords: Personality, Personality Traits, Entrepreneurship, Entrepreneurship Tendency

Kaynakça

- Akpınar, S.** (2009), **Girişimciliğin Temel Bilgileri**, Kocaeli: Umuttepe Yayınları
- Aksel, İ. ve Z. Bağcı** (2016), “Girişimcilik Eğilimi; Bir Kamu üniversitesinin İİBF’inde Öğrenim Gören Son Sınıf Öğrencilerinde Bir Araştırma”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 5 (7): 2120-2133.
- Alaybeyoğlu Küçük, K.** (2014), **Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Davranışına Etkisi: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Örneği** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslan, S.** (2008), “Kişilik, Huy ve Psikopatoloji”, **Reviews, Cases and Hypotheses in Psychiatry**, 2 (1-2): 1-18
- Aytaç, Ö.** (2006), “Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 15: 139-160.
- Balaban, Ö. ve Y. Özdemir** (2008), “Girişimcilik Eğitiminin Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisi: Sakarya Üniversitesi İİBF Örneği”, **Girişim-**

cilik ve Kalkınma Dergisi, 3 (2): 133-147.

Başar, M. ve diğerleri (2016), **Girişimcilik Eğitim Metodolojisi Oluşturma: İlköğretim Öğretmenlerine Yönelik Bir Araştırma**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Bozkurt, Ö. (2006), “Girişimcilik Eğiliminde Kişilik Özelliklerinin Önemi”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 1 (2): 93-111.

Börü, D. (2006), **Girişimcilik Eğilimi: Marmara Üniversitesi İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Büyükyıldırım, Ü. (2015), “Girişimcilerin Mesleklere Göre Dağılımı”, <https://www.umityildirim.com/girisimcilerin-mesleklere-gore-dagilimi> (Erişim Tarihi: 16.02.2018)

Cloninger, S. (2013), **Theories of Personality Understanding Persons**, New Jersey: Pearson.

Doğaner, M. ve A. E. Altunoğlu (2010), “Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri”, **Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, 2 (2): 103-110.

Durukan, T. (2006), “Dünden Bugüne Girişimcilik ve 21. Yüzyılda Girişimciliğin Önemi”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 1 (2): 25-37.

Fidan, Fatma ve Tuncay Yılmaz (2006), “Kadın Girişimciliğine Alternatif Bakış: Serüven mi Macera mı”, **Doğu Akdeniz Üniversitesi 2. Uluslararası Kadın Araştırmaları Konferansı**, Kuzey Kıbrıs.

Gümüş, Ö. D. (2009), **Kültür, Değerler, Kişilik ve Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürler Arası Bir Karşılaştırma, Türkiye-ABD** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güney, S. (2015), **Girişimcilik: Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular**, Ankara: Siyasal Kitabevi (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4ncü Baskı).

Havinal, V. (2009), **Management and Entrepreneurship**, New Delhi: New Age International.

Hergenhahn, B. R. and M. H. Olson (2010), **An Introduction to Theories of Personality**, New Jersey: Pearson Education International

Hisrich, R. D. and M. P. Peters (2002), **Entrepreneurship**, McGraw-Hill

Irwin (5th Edition).

John, O. P. and S. Srivastava (1999), The Big-Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Theoretical Perspectives, University of California at Berkeley, <http://pages.uoregon.edu/sanjay/pubs/bigfive.pdf> (Erişim Tarihi: 19.02.2018)

Karaca, M. (2015), Girişimciliği Belirleyen Kişilik Özellikleri (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karakaş, F. A. (2012), İşletme ve Mühendislik Bölümü Öğrencilerinin Girişimcilik Eğiliminin Karşılaştırılması: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kavşur, Z. (2015), Sağlık Yönetimi Lisans Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kuratko, D. F. (2009), Introduction to Entrepreneurship, South-Western, Cengage Learning (9th Edition).

Luca, M. R. and A. M. Simo (2016), “Entrepreneurial Traits and Work Satisfaction”, Bulletin of the Transylvania University of Brasov, Series VII, Social Sciences, Special Issue, 9 (58): 173-180.

Marangoz, M. (2016), Girişimcilikte Güncel Konular ve Uygulamalar, İstanbul: Beta Yayınları

Mayer, I., R. and others (2014), “Game-Based Entrepreneurship Education: Identifying Enterprising Personality, Motivation and Intentions Amongst Engineering Students”, Journal of Entrepreneurship Education, 17 (2): 217-245.

Merdan, E. (2013), “Beş Faktör Kişilik Kuramı ile İş Değerleri İlişkisinin İncelenmesi: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, Ocak 2013, 7: 140-159.

Özdemir, L. (2015), “Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Sosyo-Demografik Özellikler Açısından Değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20 (1): 41-65.

Özdemir, Y. ve S. Mazgal (2012), “Bir Kariyer Tercihi Olarak Girişimci-

likte Dışsal Faktörlerin Etkisi: Sakarya Örneği”, **Girişimcilik ve Kalınma Dergisi**, 7 (1): 87-102.

Özdevecioğlu, M. ve M. Karaca (2015), **Girişimcilik, Girişimci Kişilik: Kavram ve Uygulama**, Konya: Eğitim Yayınevi.

Sarıtaş, A. ve G. Duran (2017), “Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5 (1): 147-165.

Şen, Z. (2015), “Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi”, (eds.) M. Paksoy ve A. Özgöz (2015), **Girişimcilik**, İstanbul, Lisans Yayıncılık, *içinde* s.39-53

Taysı, K. ve S. Canbaz (2014), “Önlisans Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerini ve Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, **Electronic Journal of Vocational Colleges**, 4 (1): 59-67

Türk Dil Kurumu (2018), www.tdk.gov.tr.

Ulama, Ş. (2016), “Turizm Lisans Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma: Sakarya Üniversitesi Örneği”, **International Conference on Eurasian Economies**: 741-751.

Yılmaz, E. ve A. M. Sünbül (2009), “Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeğinin Geliştirilmesi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21: 195-203.

Yılmaz, T., H. Kefeli ve T. Tüysüz (2015), “Kişilik Özelliklerinin İş ve Karriyer Tercihleri Üzerine Etkisi, Sakarya Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Önlisans Programı Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması”, **2nd International Congress of Tourism and Management Researches**, Kuşadası, s.837-852

Zel, U. (2001), **Kişilik ve Liderlik: Evrensel Boyutlarıyla Yönetmel Açından Araştırmalar, Teoriler ve Yorumlar**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Rotalama Yerleştirme Problemine Sezgisel Yaklaşım

Vildan Amil¹

Ünsal Ozan Kahraman²

Özet: Çok boyutlu bir optimizasyon problemi olan rotalama ve yerleştirme, belirli bir araç-rota matrisi üzerinden yerleşkeleri önceden belirlenmiş olan tesislerden hangilerinin ulaşım ve üretim maliyeti toplamını minimize etmek için açılıp açılmayacağı ve aynı anda açılanlar arasında hangi rotaların kullanılacağına dair geometri problemini gündeme getirir. Bu probleme Daskin ve Perl'in modeli üzerine kurulu bir denklemler seti ile heuristic bir çözümler yöntemi olan Parçacık Sürü Algoritması (PSO) ile çözümler aranmıştır. Çalışmanın orijinalliğini aldığı ve üzerine kurulu olduğu birincil köşe taşı, yerleştirme ve rotalama problemini cebirsel ve deterministik mecrada ele almak ve buna dair kurguyu vermektir.

Anahtar Kelimeler: Parçacık Sürü Algoritması (PSO), Rotalama Yerleştirme problemleri (LRP), Optimizasyon, Sezgisel Yöntemler.

1. Giriş

Bruns (1998) yerleştirme rotalama problemlerini (LRP) “rota planlaması dikkate alınarak yerleşke optimizasyonu” olarak tanımlamıştır. Tanımlama hiyerarşik bir bakış açısına dayanmaktadır; belirli bir

1. Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

2. Dr. Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi, SBF, İktisat Bölümü.

araç-rota matrisi üzerinden yerleşkeleri önceden belirlenmiş olan tesislerden hangilerinin ulaşım ve üretim maliyeti toplamını minimize etmek için açılıp açılmayacağı ve aynı anda açılanlar arasında hangi rotaların kullanılacağına dair geometri problemini gündeme getirir. Bu geometrik bulmaca, dokusu gereği ezbere dayanan bir formül seti çözümü içeremez; bunun yerine dinamik, grift ve çok açılı bir yordam benimsenmesi gerektiği ortadadır [Nagy and Salhi, 2007].

Bu çalışmasının orijinalliğini aldığı ve üzerine kurulu olduğu birincil köşe taşı, yerleştirme rotalama problemini cebirsel ve deterministik mecrada ele almak ve buna dair kurguyu vermektir. Bu amaçla Daskin ve Perl'in modeli üzerine kurulu bir denklemler seti kurgulanmıştır. Bu model birbiriyle ilişkili 3 temel karardan oluşmuştur: tesisin nereye konumlandırılacağı, müşterilerin tesislere nasıl tahsil edileceği ve müşterilere hizmet vermek için araçların nasıl rotalama olacağıdır. Modelde çok fazla kararın bir arada olması problemin çözme becerisini arttırmaktadır. Bu kararlar şunları içermektedir [Marikanis, 2009: 1920]: Yerleştirilecek kaç tesis olacak? Tesisler nerede olacak? Hangi müşteriler nerede olacak? Hangi rotalara hangi müşteriler atanacak? Müşteriler hangi rotada hangi sırada olacak?

Daha derin bir bakış açısıyla, deterministik bir çözüm ile heuristic bir çözümü ilişkilendirmek amaçlanmıştır. “Rotalama ve aynı anda yerleştirme” problemine canlıların toplumsallaşmalarında yaptıklarından öykünen ve bir dizi iterasyon üzerine kurulu metaheuristic bir yaklaşım sezgisi olan parçacık sürü algoritması kullanılarak çözüm aranmıştır.

2. Literatür Araştırması

Literatür incelendiğinde rotalama yerleştirme problemleri; kesin çözüm yöntemleri ve sezgisel çözüm yöntemleri ile yapılmış çalışmalara rastlanmaktadır. Kesin yöntemler genellikle matematiksel programlama temellidir. Oluşturulan modellerde; her bir turda tek bir tesis olması, tesislerin rotalara bağlanmaması ve değişkenlerin tamsa-

yılı veya binary değişken olması kısıtları bulunmaktadır. Literatürde kullanılan kesin çözüm yöntemleri aşığıdaki gibidir [Dadgostari ve diğerleri, 2009: 399]: Direk Ağaç Algoritması, Dinamik Programlama, Tamsayılı Programlama, Doğrusal Olmayan Programlama.

Laporte ve Ark (1986) kapasite kısıtlı LRP probleminde kesin çözüm yöntemlerinden tamsayılı programlama ile çözüm bulmuştur. Laporte ve Ark (1988) çok depolu araç rotalama ve rotalama yerleş-tirme problemleri için modifiye edilmiş dal ve sınır metodu kullanılmıştır. Zogratos ve Ark (1989) tehlikeli atıkların geri dönüşümü ve taşınmasında araç kapasite kısıtı olan, fabrika kapasitesi olmayan karışık tamsayılı matematiksel model ile çözüm aramıştır. Laporte ve Ark (1989) dinamik rotalama yerleştirme problemlerinde fabrika ve araç kapasite kısıtı olmayan tamsayılı programlama yöntemi kullanmıştır. Averbakh ve Ark (1995) fabrika ve araç kapasite kısıtsız modelinde polinomal algoritması kullanmıştır. Berger ve Ark (2007) mesafe kısıtı ile rotalama yerleştirme problemleri fabrika ve araç kapasite kısıtsız modeli dal ve fiyat çözüm yöntemi kullanmıştır. Akca ve Ark (2009) araç ve fabrika kapasite kısıtlı modelinde dal fiyat algoritması kullanmıştır. Belengure ve Ark (2011) kapasite ve araç kapasitesi kısıtlı yerleştirme rotalama problemlerinde dal ve kesme modelini kullanmıştır. [Ponboom, 2015: 30].

LRP’de problemdeki değişken sayısı arttıkça kesin çözüm yöntemleriyle çözüme ulaşmak zorlaşmaktadır. Bu nedenle birçok sezgisel çözüm yöntemleri kullanılmaktadır: Tabu araması, karınca kolonisi algoritması, parçacık sürü algoritması, genetik algoritma, literatürde sıkça karşılaşılan algoritmalarındandır. Fank ve Ark (2005) rotalama yerleştirme modeli için 2 aşamalı çözüm yöntemi kullanmıştır. Dağıtım ve tesislerin yerleş-tirmesi için tabu araması; rotalama için ise karınca kolonisi algoritması kullanmıştır. Li ve Ark (2006) yerleş-tirme dağıtım ve rotalama için genetik algoritma kullanılmıştır. Bouhafs ve Ark (2008) karınca kolonisi ve tabu araması metahuristik yöntemlerini kullanmıştır. Tabu aramasını yerleş-tirme ve dağıtımda;

rotalama ise karınca kolonisi kullanmıştır. Yong (2008) 20 müşteri ve potansiyel 4 tesis yeri için rotalama ve yerleştirmede genetik algoritma yöntemini kullanmıştır. Wang (2013) lineer olmayan çok amaçlı matematiksel modelin büyük boyutlu problemlerde tabu arama yöntemi kullanmıştır. Yu ve Lin (2014) benzetimli tavlama yöntemi ile kapasite kısıtlı rotalama yerleştirme problemini 318 müşteri ve potansiyel 4 tesis için kullanmıştır. Asgarian ve Ark (2017) lojistik problemlerinin bir konusu olan atık toplama sorunu için rotalama yerleştirme modelini metaheuristik yöntemler kullanmıştır. Baskın olmayan sıralama genetik algoritması ve çok amaçlı parçacık sürü algoritması kullanmıştır. Kusakunniran ve Ark (2018) genetik algoritma ve değişken komşuluk arama yöntemi ile çözüm aramıştır. Performansı iyileştirmek için Genetik Algoritmadan sonra değişken komşuluk arama yöntemi kullanılmıştır. Peng ve ark (2018)'de kapasite kısıtlı rotalama yerleştirme problemi çalışmasından 3 algoritma kullanmıştır. Standart parçacık sürü algoritması, standart parçacık sürü algoritması ve kümeleme, standart PSO, kümeleme ve lokal arama yöntemlerini kullanmıştır.

3. Matematiksel Model

Problemin matematiksel modellemesinde Perl ve Daskin (1985) modeli temel alınmıştır. Problemden amaç olarak; hangi tesisin açılacağı ve müşteriler arasında dağılım nasıl yapılacağı toplam maliyeti en küçüklemeye çalışarak bulunmaya çalışılır [Akpınar, 2015: 25].

Kümeler:

I: müşteriler kümesi

J: Aday tesisler kümesi

P: tüm noktalar kümesi (I∪J)

k: Araçlar kümesi

Parametreler:

$f_j = j \in J$ fabrikanın kuruluş maliyeti

$d_{ij} = i \in P$ ile $j \in P$ arasındaki mesafe

$v_j = j \in J$ fabrikasında üretimin birim maliyeti

$h_i = i \in I$ müşterisinin talep miktarı

$t_j = j \in J$ aday fabrikanın üretim kısıtı

$r_k = k$. aracın kapasitesi

$l_k = k$. aracın birim mesafede harcadığı yakıt maliyeti

$w_j = j$. Tesisin üretimi

Karar değişkenleri:

$$Z_{ijk} = \begin{cases} 1, & i. \text{ müşteri } j. \text{ tesisten } k \text{ rotası ile alır.} \\ 0, & i. \text{ müşteri } j. \text{ tesisten } k \text{ rotası ile almaz.} \end{cases}$$

$$Y_{ij} = \begin{cases} 1, & i. \text{ müşteri } j. \text{ tesisten hizmet alır.} \\ 0, & i. \text{ müşteri } j. \text{ tesisten hizmet almaz.} \end{cases}$$

$$X_j = \begin{cases} 1, & j. \text{ tesisten açılır.} \\ 0, & j. \text{ tesisten açılmaz.} \end{cases}$$

Model:

$$\min \quad \sum_{j \in J} f_j X_j + \sum_{j \in J} v_j \cdot (\sum_{i \in I} h_i Y_{ij}) + \sum_{k \in K} l_k (\sum_{j \in P} \sum_{i \in P} d_{ij} Z_{ijk}) \dots \dots \dots (1)$$

$$\sum_{k \in K} \sum_{j \in P} Z_{ijk} = 1; \quad \forall i \in I \dots \dots \dots (2)$$

$$\sum_{i \in I} h_i \sum_{j \in P} Z_{ijk} \leq r_k; \quad \forall k \in K \dots \dots \dots (3)$$

$$\sum_{i \in V} \sum_{j \in V} \sum_{k \in K} Z_{ijk} \geq 1; \quad \forall V \subset P \text{ öyle ki } J \subset V \dots \dots \dots (4)$$

$$\sum_{j \in P} Z_{ijk} - \sum_{j \in P} Z_{ijh} = 0; \quad \forall i \in P, \forall k \in K \dots \dots \dots (5)$$

$$\sum_{j \in J} \sum_{i \in I} Z_{ijk} \leq 1; \quad \forall k \in K \dots \dots \dots (6)$$

$$\sum_{m \in P} Z_{imk} + \sum_{h \in P} Z_{jhk} - Y_{ij} \leq 1; \quad \forall j \in J; \forall i \in I; \forall k \in K \dots \dots (7)$$

$$\sum_{j \in J} w_j - \sum_{i \in I} h_i \sum_{j \in J} Y_{ij} = 0 \dots \dots \dots (8)$$

$$w_j - t_j X_j \leq 0 \dots \dots \dots (9)$$

$$X_j \in \{0,1\}; \quad \forall j \in J \dots \dots \dots (10)$$

$$Y_{ij} \in \{0,1\}; \quad \forall i \in I, \forall j \in J \dots \dots \dots (11)$$

$$Z_{ijk} \in \{0,1\}; \quad \forall i \in P, \forall j \in P, \forall k \in K \dots \dots \dots (12)$$

$$w_j \geq 0; \quad \forall j \in J \dots \dots \dots (13)$$

Matematiksel modeli şöyle açıklayabiliriz: Amaç fonksiyonunda her birim tesisteki toplam üretim maliyeti ve ulaştırma maliyetinden

oluşan toplam maliyet en küçüklemeye çalışılacaktır.

Problemin kısıtları ise şu şekilde açıklanabilir: 2 numaralı eşitsizlikte her müşteri bir rotadan hizmet alır, 3 numaralı eşitsizlikte her bir araç rotası hesaplanırken araç kapasitesi aşılamaz. 3 numaralı eşitsizlikte her rota mutlaka bir tesisten geçmelidir, sadece müşterilerden oluşan bir rota olması engellenmiştir. 5 numaralı eşitsizlikte her araç geldiği noktaya dönmelidir, 6 numaralı eşitsizlikte bir rota sadece bir tesisten geçmelidir. 7 numaralı eşitsizlikte bir rota i. müşterisi ve j tesisinden geçiyorsa i müşterisi j. tesisinden hizmet alır. 8 numaralı eşitlikte bir tesis, bu tesisini kullanan müşterilerin talebi kadar üretim yapar. 9 numaralı eşitsizlikte tesis üretim kapasitesi kısıtını aşamaz. 10,11 ve 12 kısıtlar binary kısıtlarıdır. 13 numaralı eşitsizlikte tesislerin üretim kapasitesi 0'dan büyük olmalıdır.

Modele katkı: Daskin modelinde tesis kapasitesinin sınırsız olduğu varsayılmıştır bu modelde her bir tesis için üretim kapasite kısıtı eklenmiştir. Müşteri taleplerinin tesis kapasitesinin aşmaması kısıtı dâhil edilmiştir.

4. Kullanılan Sezgisel Çözüm Yöntemi

Parçacık Sürü Optimizasyonu (PSO) 1995 yılında Russel Eberhant ve James Kennedy tarafından önerilmiş kuş ve/veya balık sürülerinin sosyal davranışından esinlenen popülasyon temelli optimizasyon yöntemidir. İlk kez sürekli lineer olmayan fonksiyonları optimize etmek için kullanılmıştır [Goldbarg, 2008; Chandrasekaran ve diğerleri, 2009: 402].

$$V_{ij}^{t+1} = w.V_{ij}^t + c_1.r_1.(P_{ij} - x_{ij}) + c_2.r_2.(G_{gbest} - x_{ij}) \quad \dots\dots\dots (14)$$

$$X_{ij}^{t+1} = X_{ij}^t + V_{ij}^{t+1} \quad \dots\dots\dots (15)$$

Formülasyon (14)'de, t. iterasyonda i. parçacığın (t+1). iterasyondaki hız vektörü bulunmuş olur. (15)' de ise V_{ij}^t hız vektörüne i. parçacığın t. zamanındaki konumu eklenerek (t+1). iterasyondaki konumu bulunmuş olur. Algoritmadaki r_1 ve r_2 para-

metresi $[0,1]$ aralığında düzgün dağılıma ait rasgele sayılardır. c_1 ve c_2 öğrenme katsayısıdır ve $[0,2]$ arasında değer alır.

Bu modelde kesikli Parçacık Sürü Optimizasyonu ve TSP yöntemi ile birlikte çözüm bulmuştur. Aşağıdaki varsayımlar kullanılmıştır [Helwig ve diğerleri, 2011]

$$w = 0,$$

$$P_{ij} = G_{gbest} \text{ her parçacık için,}$$

r_1 ve r_2 parametresi $[0,1]$ aralığında düzgün dağılıma ait rasgele sayılardır.

$$c_1 = c_2$$

(14) ve (15) numaralı denklemler eşitliklerinden aşağıdaki denklem elde edilir.

$$X_{ij}^{t+1} = x_{ij}^t + c_1 \cdot (G_{gbest} - X_{ij}^t) + c_2 \cdot (G_{gbest} - X_{ij}^t) \quad \dots \dots \dots (16)$$

PSO hareket denklemleri aşağıdaki gibi kullanılır:

$$d_{loc} = x_{ij}^t + r_1 \cdot c_1 \cdot (P_{ij} - x_{ij}^t) \quad \dots \dots \dots (17)$$

$$d_{glob} = x_{ij}^t + r_2 \cdot c_2 \cdot (G_{gbest} - x_{ij}^t) \quad \dots \dots \dots (18)$$

$$v_{rand} = r_{rand} \cdot c_{rand} \cdot (p_{rand} - x_{ij}^t) \quad \dots \dots \dots (19)$$

$$X_{ij}^{t+1} = d_{glob} + \frac{1}{2} (d_{loc} - d_{glob}) + v_{rand} \quad \dots \dots \dots (20)$$

5. Uygulama

İstanbul Anadolu yakasında faaliyet gösteren bir catering firması sanayi bölgesindeki farklı kapasitede talepleri olan 20 müşterine daha iyi hizmet verebilmek ve maliyet optimizasyonu yapabilmek adına hem rotalama hem de lokasyon anlamında iyileştirme yapmak istiyor. Alternatif 4 iş yeri bulunmaktadır.

Problemi çözerken Matlab R2014a kullanılarak ayrıık PSO'da çözüm aranmıştır. PSO algoritmasında kullanılan parametreler için literatürde önerilen değer aralıkları kullanılarak çözüme aranmıştır.

Çözümlerin kodlanması permütasyon PSO kodlama ile yapılmıştır.

Başlangıç hızı ve pozisyonu rassal olarak verilmiştir.

$c_1=c_2=0,2$ değeri verilmiştir.

$r_1=r_2=[0,1]$ arasında rassal üretilmiştir.

$w=0$ olarak tanımlanmıştır.

Parçacık sayısı 40 olarak problem çözülmüştür.

Programı sonlandırma kriteri olan iterasyon sayısı 50 olarak belirlenmiştir. (20 iterasyonda değer değişmeyecek ise durdurma komutu da dâhil edilmiştir.)

Müşteri ve tesis ile ilgili veriler aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. Müşterilerin koordinatları ve talepleri

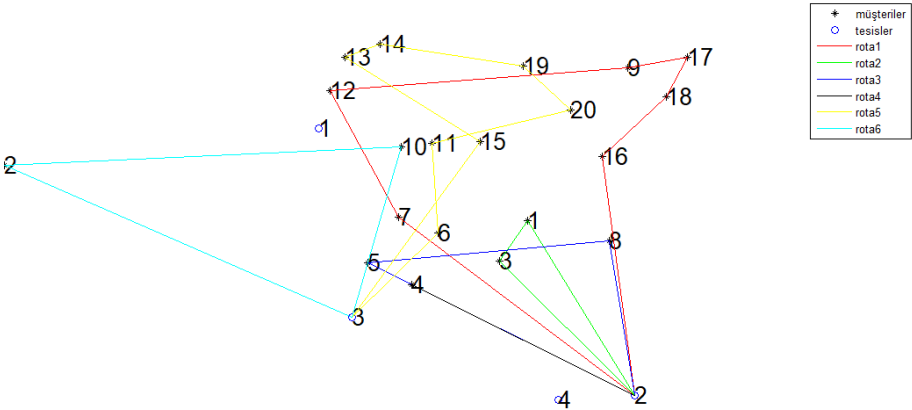
Müşteri No	X- koordinatı	Y- koordinatı	Talep
1	40.865374	29.423732	335
2	40.845632	29.435284	450
3	40.864301	29.415251	250
4	40.861006	29.410466	150
5	40.859351	29.415015	200
6	40.861980	29.421109	150
7	40.860487	29.424456	175
8	40.868422	29.419435	450
9	40.869120	29.4554	220
10	40.860591	29.439118	175
11	40.861743	29.439783	80
12	40.857913	29.450684	86
13	40.858497	29.457636	90
14	40.859812	29.460383	100
15	40.863576	29.440206	85
16	40.868169	29.436966	60
17	40.871381	29.457737	45
18	40.870586	29.449412	70
19	40.865183	29.455849	35
20	40.866968	29.446730	70

Tablo 2. Tesislere ait koordinat ve diğer detaylar

Tesis No	X- koordinatı	Y- koordinatı	Kuruluş Maliyeti	Değişken Maliyet	Tesis Kapasitesi
1	40.857491	29.442953	250.000	5,75	1.000
2	40.869398	29.387437	240.000	5,7	2.500
3	40.858732	29.403722	210.000	5,7	2.500
4	40.866522	29.386470	235.000	5,75	2.000

Araçların kapasitesi sabit ve 670 kişiye yemek taşıyabilecek kapasitededir. Birim yol maliyeti ise 5,75 TL olarak kabul edilmiştir.

Tesis kapasitesi ve araç kapasitesi göz önüne alınarak, açılacak tesislere müşteriler atanıp optimum sayıda araçla yerleştirme-rotalama yapılmıştır. Matlab R2014a da çözüme göre 2 ve 3 numaralı tesisler açılmıştır. 6 araçla rotalama yapılmıştır.

Rotalar;

3-2-10-3

3-15-13-14-19-20-11-6-3

2-5-8-2

2-3-1-2

2-7-12-9-17-18-16-2

2-4-2

Potansiyel 4 tesisten 2 tanesi açılmıştır ve 6 araçla rotama yapılmıştır, minimum maliyet 468.676,1795 olarak hesap edilmiştir.

5. Sonuç

Bu çalışmada 4 alternatif tesis yeri bulunan ve 20 müşteri olan catering firması için rotalama yerleştirme problemine çözüm aranmıştır. Perl ve Daskin'in modelinde alternatif tesisler arasından optimum sayıda tesis açılmış olup, tesis maliyeti ve lojistik maliyetini de kapsayacak müşteriler tesislere dağıtılarak, minimum maliyet oluşturacak şekilde araç rotası oluşturmuştur. Gezgın satıcı modeli kullanılarak Parçacık Sürü Algoritması kullanılmıştır.

Bu kapsamda bu çalışmada ele alınmaya çalışılan daha üst motivasyon, yeterince detaylı ve girift ortaya konduğunda deterministik cebirsel yöntemlerin pekala parçacık sürü algoritması gibi heuristik modeller ile aynı kapağıya çıktığını güzel bir ispatı olarak ortaya konmuştur. Türkçe literatüre kazandırılan bu çalışma ve motivasyonun devamı niteliğinde olacak potansiyel çalışmaların daha genel ve daha sofistike sorunsallara adapte edilerek literatüre katkı sağlayacağı açık bir gerçektir.

Abstract: As a multidimensional puzzle, the location and routing problem analyzes the geometric problem about which plants should be opened and which routes should be employed between the opened plants in the framework which includes a matrix of specific possible vehicle-routes and possible plants with specific locations. In this context and equation set based on Dashkin and Perl's Model and the Particle Swarm Optimization Algorithm (PSO), which is a heuristic solution manner, have been employed

in the study. The major cornerstone of this article which the study is based on is the purpose to manage the routing and location problem in the algebraic-deterministic context and to give the basic logical mind map about it.

Keywords: Particle Swarm Optimization Algorithm (PSO), The Routing and Location Problem (LRP), Optimization, Heuristic Methods.

Kaynakça

- Akpınar, F.**(2015), **Yerleştirme Rotalama Problemi için Genetik Algoritma** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı.
- Asgarian, R.** ve diğerleri (2017), “Metaheuristics for a Bi-Objective Location-Routing-Problem in Waste Collection Management”, **Journal of Industrial and Production Engineering**, 34: 239-352
- Bouhafs** ve diğerleri (2008), “A Tabu Search and Ant Colony System Approach for the Capacitated Location-Routing Problem”, Ninth ACIS International Conference on Software Engineering, Artificial Intelligence, Networking, and Parallel / Distributed Computing, Volume 2, pp 46-50.
- Chandrasekaran, C.**ve diğerleri (2009), “Discrete Particle Swarm Optimization Algorithm for Flow shop Scheduling”, *in* (eds.) L Aleksandar (2009), **Particle Swarm Optimization**, pp.397-422.
- Dadgostari, F.** ve diğerleri (2009), “Location Routing Problem”, *in* (eds.) R. Z. Farahani ve M. Hekmatfar (2009), **Facility Location: Concepts, Models, Algorithms and Case Study**, Springer, Verlag Berlin Heidelberg, pp.395-418.
- Fang, Y** ve diğerleri (2005), A Two-Phase Hybrid Heuristic Search Approach to the Location-Routing Problem: Systems, Man and Cybernetics, 2005 IEEE International Conference on, Volume 4.
- Golbarg** ve diğerleri (2009), “Particle Swarm Optimization Algorithm for the Traveling Salesman Problem”, *in* (ed.) G. Federico (2009), **Traveling Salesman Problem**, pp.75-96.

- Helwig** ve diğerleri (2011), “Discrete Particle Swarm Optimization for TSP: Theoretical Results and Experimental Evaluations”, *in* [(ed.) A. Bouchachia (2011), **International Conference on Adaptive and Intelligent Systems** (ICAIS), Springer-Verlag, pp.416-217
- Jiang, C.** ve **W. Kusakunniran** (2018), Optimizing Location-Routing Problem using Iterative Combination of GA and VNS, 2018 10th International Conference on Knowledge and Smart Technology (KST)
- Li** ve diğerleri (2006), “Genetic Algorithm for Location-Routing Problem”, **Proceedings of the 6th World Congress on Intelligent Control and Automation**, pp.7093-7097
- Nagy, G.** ve **S. Salhi** (2007), “Location-routing: Issues, models and methods”, **European Journal of Operational Research**, 177 (2): 649-672.
- Marikakis, Y.** (2009), “Location Routing Problem”, *in* (eds.) C. A. Floudas ve P.M. Pardolas (2009), **Encyclopedia of Optimization** (Second Edition), Springer, pp.1919-1925
- Peng, Z.** ve diğerleri (2018), “Particle Swarm Optimization for Capacitated Location-Routing Problem”, **IFAC: International Federation of Automatic Control**, Volume 50, pp.14668-14673
- Ponboon, S.** (2015), **Exact Solution for Location-routing Problems with Time Windows using Brach-and-Price Method** (Doktora Tezi), Kyoto Üniversitesi.
- Yu, V.** ve **S. Lin** (2015), “A Simulated Annealing Heuristic for the Open Location-Routing Problem”, **Computer and Operation Research**, Volume 62, pp.184-196i
- Yong, P.** (2008), “Integrated Location-Routing Problem Modeling and GA Algorithm Solving”, **International Conference on Intelligent Computation Technology and Automation** (ICICTA), Volume 1, pp.81-84.

Antik Yunan Felsefesinde Empodekles, Platon ve Plotinius'da Aşk Tanımları ve Aşkın Tensel Olandan Tinsel Olana Seyri

Mavi Çınar¹

Özet: En bilinen anlamıyla kişinin karşı cinsine duyduğu arzulama olarak tanımlanabilecek aşkın, insanoğlunun zihin uğraşısı olarak felsefede ele alınışına dair ulaşabildiğimiz en erken kayıtlar *Antik Yunan*'ı göstermektedir. Edebiyat gibi alanlar ile kıyaslandığında, felsefe, aşk üzerine en az konuşan alanlardandır. Bu kısıtlı söylemlerin çoğu da *Antik Yunan* düşünürlerinden *Platon*'a aittir. Çalışma *Platon*'u merkeze alarak aşk üzerine eser vermiş üç filozofun kavram ve değerlendirmelerine değinecektir. Felsefede *aşk* tanımını ilk yapan olmasından ötürü *Empodekles* ile başlanmıştır. *Empodekles* aşkın tanımını “ilk hareket ettirici” olarak yaparken esas oğlan diyebileceğimiz *Platon*'un, aşkı “hareket ettirici” olarak yorumlamasına ilham olması açısından da önemlidir. Ardından *Platon* ve özellikle *Şölen* diyalogu konu edilir. *Antik Yunan*'da da sonrasında da aşk üzerine söylenmiş birçok tanımı anlayabilmek adına *Şölen* diyalogundaki konuşmacıların tartışmaları elzemdir. *Platon*'un tüm tanımlarını ve özellikle *Şölen* diyalogunu değerlendirdikten sonra aşkı, kendisinden sonra birçok filozofa da ilham olacak şekilde tanımlayan *Plotinus*'a bakılmaktadır. *Plotinus*, *Yeni Plâtonculuk* ile bir nevi kutsal dinlerin aşk algısına düşünsel zemin hazırlamıştır denilebilir. Çalışma, tüm bu kavramlara giydirilen içerikler yanında, dönemin, aşka hatta zaman zaman kadına bakışını; aşkın, dönemin entelektüel çevresindeki izdüşümünü tespit etmeye de çalışmaktadır. Din ile

1. Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Felsefe Bölümü.

felsefeyi aşk ile birleştiren bu birliği anlamanın yolu hem bu tanımlardan hem dönemin algısını anlamaktan geçmektedir. Bu nedendir ki, *tinsel aşk* üzerine yapılacak okumalar için *Antik Yunan*'daki bu üç isim önemli bir izlek oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Aşk, Eros, Philia, Demon, Diamon.

Giriş

“Felsefeye din yolu ile giren aşk”² kabulü üzerinden varılan noktanın “tinsel” olduğu durum göz önüne alarak irdelendiğinde “aşk” kavramını *Yeni Platonculuk*'tan özellikle de *Plotinus*'tan değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü genelde *Yeni Platonculuk*, özelde *Plotinus*, varlık düşüncesinde hem kendisinden önceki filozofların fikirlerini optimum bir alanda buluşturması açısından hem kendisinden sonra İslam, Hıristiyan ve Musevi ilahiyatını etkilemesi açısından “aşk” kavramı için ayrıcalıklıdır.

Latince aşk anlamına gelen *amor* (yahut *cupido*) Roma İmparatorluğu döneminde, elinde yayla okluk bulunan tombul, kanatlı bir çocuk olarak canlandırılmıştır. Sanatta çoğaltılan bu figür, Venüs'ün çevresinde uçuşur gösterilir. Pompei fresklerinin mitolojik sahnelerinde çok geçen Amores figürleri Batı sanatına Rönesans'la girmiş ve Rokoko üslubunun bir özelliği olarak XIX. yüzyıla kadar tutunmuştur (Erhat, 2015: 32).

Arapça “aşk” aşırı derecedeki sevgidir. Bu da maddi ve manevi şekillerde olur. Bir kadın göz önünde bulundurularak zevki ve cinsi cazibe ön planda tutulmak suretiyle oluşan aşk maddidir. Bunun platonik, hayali olanı da vardır (Platonik). Şairlerin aşkı böyledir. Bu aşk

2. Aşkın bu iki düzlemdeki seyri bugün ayrı kulvarların kavramları gibi görülse de aşk felsefeye din yoluyla özellikle de dünyanın varoluşu Tanrı'nın yaratıcı eylemleriyle açıklandığı ya da yaratıcı, yarattığı varlığın bütününe ya da bir parçasını seven en yüce güç olarak düşünüldüğü zaman girmiştir (Cevzici, 2005: 159).

genelde mecazidir. Hakiki aşk ise Allah aşkıdır. Cenab-ı Hak bir kudsi hadiste, “Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi arzu ettim, âlemi yaratım” buyurmaktadır ki, ilâhî aşkın kaynağı budur. Çünkü Allah’ı bilmek, tanımak ancak aşk ile olur. Allah’ı gerçekten seven kişi O’nun yarattıklarını da aynı şekilde sever. Yaratandan ötürü yaratılanı sever. Bu aşk güzele değil, güzelliğedir. Herkesi, her şeyi sevmektir. Varlıklarda tezahür eden Allah’ın sanatını, kudretini, rahmetini, lutfunu ibretle temaşa etmektir. Bu aşka bazen mecazi aşkla da ulaşılır. Bundan dolayı “mecazi aşk, gerçek aşkın köprüsüdür” denilmiştir. Gerçek aşka ulaşmak da ilimle olmaz. Nitekim Fuzuli bunu şu beytiyle çok güzel anlatmaktadır:

“Aşk imiş her ne var âlemde
İlim bir kil-u kal imiş ancak”

Bazı yazarlar (bkz. Cebecioğlu, 2017: 24) aşkı şiddetine göre şu şekilde sıralamaktadır: İrade, Muhabbet, Hevâ, Sakabe, Tebettül, Alaka, Vüluğ, Kelef, Şağaf, Aşk, Ülfet, Garava, Hullet, Teyemmüm, Valeh, Tedellüh, Velâ.

Öznel olarak da pek çok düşünür veya edebiyatçı tarafından aşk tanımları yapılmıştır. Hatta her aşığın kendince bir tanımı vardır aşk için... *Sabahattin Eyüboğlu*, en beğendiği tanımı *Hasanoğlu* köyünde bir vatandaştan duyar (aktaran Ergüven, 1995): “Sevdiğine kavuşamazsın aşk olur.”

Acıya dönüşen bekleme, ölümcül erosun önkoşuludur; beklemek, ölümlü sonsuzluğa ulaşacak tutkulu birlikteliğe yeryüzündeki katkıdır burada... Bu nedenle genç âşıklar için vuslat bir ütopyadır çoğunlukla; çünkü erotik yaşantıyı ölüm değil, yaşarken kavuşma bozar. Kavuşmamak, öte-dünyayı temsil eden ölümün yaşamdaki örneğidir. Bu anlamda beklemek (acıya tahammül), ölüm saatini bilmeye eşanlıdır, *vice versa*. Bir başka deyişle, ölüm, son nefesin verileceği an’ı bilip bekleme ve acı, tarihe mal olan büyük aşk öykülerinin değişmez sacayağını oluşturur daima... Aynı izlek, farklı bir biçimde Leyla ile

Mecnun'un öyküsünde de karşımıza çıkar; aşk, sonu ölümle biten umarsız bir bekleyiştir; seven kişi için “yaşarken mezarına kendisi bir taş olur” diyen Mecnun, gerçek aşkı kavuşma öncesi yaşar.

Leyla ile Mecnun gibi aşk menkıbelerinin ilhamı olan “tinsel” duygunun İslam coğrafyasındaki kaynaklarından biri de *sudur nazariyesi* olmuştur. *Sudur* en anlaşılır ifade ile tanrıdan taşıdığı bilincinde olan kulun ona doğru meylidir, bu meyilden doğan aşktır. İslam felsefesine özellikle Farabi³ ve İbn Sina'ya⁴ ve tasavvufun bilimum disiplinine büyük etkisi olmuştur. Plotinus'un “bir” kavramı ve bu kavrama yüklediği manalar, idealar fikri, varlık mertebeleri düşüncesi, varlıkların “ilk” olana duydukları aşk sebebiyle ona ulaşma arzusu ve ruhun ol-

3. “Bütün varlıkların kaynağı olarak gördüğü “ilk neden” kavramını; ondan varlığa gelen şeyin varlığı, ancak varlığını bir başka şeyin varlığına borçlu olan bir taşma (feyz) sonucudur ve ondan (ilk olan) başka olan herhangi bir şeyin varlığı onun kendi varlığından taşandır –*sudur*-. Bu bakımdan ondan varlığa gelen şeyin varlığı hiçbir şekilde onun nedeni değildir” der Farabi... Onun varlığının amacı, diğer şeyleri varlığa getirmek değildir. Bunun sağlaması olarak ise şu ifadeye başvurur: “...eğer böyle olsaydı, onun varlığının kendisinin dışında olan bir nedeni olurdu ve o İlk olan olmazdı.” Bu yüzden Plotinus'ta da olduğu gibi “taşma” şeklinde ifade edilmesi zaruridir (Farabi, 2004: 40-41).

4. Aşk Risalesi'nde İbn Sina aşk hakkındaki görüşlerini belirtmiştir. Yedi bölümden oluşan risalede aşkın içeriği ve bu içeriğin merhaleleri anlatılır. Bu yedi bölüm şöyledir: Birinci fasıl; her bir hüviyete aşk, kuvvetlerin sirayet etmiş olmasına dairdir. İkinci fasıl; canlı olmayan basit cevherlerde aşkın varlığı hakkındadır. Üçüncü fasıl; aşkın nebati suretlerde yani nebati nefslerdeki varlığına dair. Dördüncü fasıl; aşkın gıdalanabilme kuvvetine sahip olan varlıklarda gıdalanabilme kuvveti yönünden varlığına dairdir. Beşinci fasıl; zariflerin ve gençlerin güzel yüzlere duyduğu aşk hakkındadır. Altıncı fasıl; ilahi nefslerin aşkı hakkındadır. Son fasıl hatimedir. Aşk ontolojik açıdan ele alınır ve varlıkla ilişkisi irdelenir. Bu bağlam İbn Sina'ya felsefe ile ilişkilendirildiğinde daha net anlaşılmasını sağladığı alanı oluşturmaktadır. “Aşk, âşık ve “mâşuk varlığın mevcudundan kopanlardır” diye ifade etmeye çalışır kendini. Başka bir taşma hali daha karşımızdadır. Aşk bütün varlığın esasıdır ve her şey ondan doğar. İbn Sînâ'ya göre aşk Allah'ın varlığının bir delilidir. Varlık kavramı bir şeyin gerçekliğini ifade ederken o şeyin gerçekliğini de ortaya koymaktadır. İbn Sînâ'ya göre aşk varlıkların sebebidir (İbn-i Sina, 2000: 73).

gunlaşması gibi düşüncelerindeki tanıdık içerikler Türk-İslam medeniyetinin *Yeni Platonculuk*'tan aldığı ilhamın karşılığıdır. Bu makalenin izleği olan “felsefede aşk” kavramı ise Plotinus'tan sonra günümüze kadar “*sudur*” kavramı etrafında pek çok kez felsefe, ilahiyat ve edebiyat metinlerine konu olmuştur. İbn Sina'da aşk, Farabi'de aşk, diğer İslam filozofları ve edebi kişiliklerinde “aşk” çok kez *sudur nazariyesi* ile işlenmiştir. Antik Yunan felsefesinde *sudur* nazariyesinden önce gelen, Plotinus'a ilham olan isimlerin ve kavramların derli toplu irdelenmesi ile daha az karşılaşılır. Bu çalışma bu eksiği gidermek gayesindedir. Çalışma; Plotinus'un (kendisinin devamı niteliğinde de sayıldığı) çıkış noktası Platon; Platon metinleri denilince doğal seyirde beraberinde gelen Sokrates; “aşk” kavramını felsefede ilk kullanan isim Empodekles; tüm bunların aşka karşılık kullandıkları kavramlar ile beraber incelerken, bu üç filozof ile aşk kavramının tensel boyuttan tinsel boyuta doğru seyrinin Antik Yunan'daki izleğini edinmektedir.

Empodekles ve İlk Hareket Ettirici Olarak Aşk

Antik Yunan'dan daha önceleri de *Eros*, her şeyi birleştiren ve ölümsüz tanrıların doğumunu da bu birleşmeden sağlayan güç olarak kullanılmıştır. Buradaki fark, *Antik Yunan*'da ilk defa aşk, Empodekles ile *Eros* olarak ilk hareket ettirici görevindedir (Weber, 1991: 29). Bu nedenle felsefeden önce de aşk kavramına karşılık gelen *hareket ettirici* tanımlamasını felsefede ilk kullanan olarak *Empodekles* başlangıç alınmalıdır. *Empodekles*'ten başlayarak bundan sonra da kullanacağımız örneklerin tümünde aşk, kozmolojik bir boyuta doğru şekil alma eğilimindedir.

Empodekles tarafından sevgi ve ayrılık, aşk ve nefret; hem hareket ettirici hem de bir olan ve bu şekilde sıra ile elemanlar üzerinde hüküm süren kavramlar şeklinde ifade edilir. “İkilidir ölümlü şeylerin (öğelerin) doğuşu; ikili yok oluşu...” (Kranz, 1994: 111). Bu ikiliden kasıt sonsuz kuvvetler olan sevgi ve nefrettir. Bunlar, evrenin diğer tüm öğelerini arkalarında sürüklemektedir (Kranz, 1994: 112).

“Çift şey diyeceğim: Gerek tek bir bütün doğar
Çok şeylerden, gerekse çok şeyler biter “bir”den ayrılıp:
Ateş, su, toprak ve uçsuz yüksekliği havanın
Uğursuz nefret onlardan ayrı, ağırlıkça-bir her yanda,
Ve sevgi aralarında, eşit olan ence boyca.”

Empodekles bu mısralarda, tek tek şeylerin, evrenin gelişmesinin, birbirinin karşılığı olan iki devrede meydana geldiğini anlatır. Kranz’a (1994: 125) göre bir olanın parçalanarak pek çok öğelere ayrılması ve bunun karşılığı olarak da bu parçaların toplanarak bütünlük içinde yeniden Bir’e dönüşüdür. *Empodekles*, sevgi ile nefretin değerinin aynı olduğunu anlatmak için ağırlıklarının, uzunluk ve genişliklerinin birbirine uygun olduğunu söyler. Buna göre o, bu kuvvetleri aynı zamanda maddesel ve ruhsal olarak düşünür.

Aşk (filia, filotes, storge) birleşme prensibi, anlaşmazlık (neikos, eris, ekhthos) ayrılık prensibidir (Weber, 1991: 29). Bu iki prensip bir olduğu gibi, Bir’i de doğurur. Felsefeden aldığı ilham ile Bir’in derdinde olan İslam filozoflarının izlek edinmesi gereken yolun başlangıcı en azından bu nokta gibi görünmektedir. Bu nokta, Weber’de (1991: 29) daha anlaşılır ifade ile şöyle açılmıştır:

“Sevgi tüm elemanları birleştirir, bütün haline getirir ve bütün hali ile bir tek küresel cisim (dünya) üzerine koyar. Anlaşmazlık gelir ve hepsini parçalar. Toprak, hava, ateş ve havanın uçsuz bucaksız yüksekliği meydana gelir. Nefret ilk yaratmasını tamamlar. Dünyanın hâkimi artık kendisidir. Sevgi ile yolları ayırır ve herkes kendi sınıfını ayrı ayrı yaratmaktadır. İki de eşittir. Kavga devri başlamıştır. Ama nefret organizmaları, tek başına bu bütünlüğü ve birleşmeyi başaramamaktadır.”

Çünkü bütün bunların oluşumu, ancak dört elementin bir olması ile mümkündü ve bu bütünlük, birleşme, ancak sevginin ürünü olabileceği için sevginin önemi ve hep aranan olmasının önemi burada gizlidir.

Platon'da *Eros* Yerine Kullanılan, *Tiran, Diamon ve Philia* Kavramları

Antik Yunan düşünürleri tarafından üzerine konuşulmaya pek değer görülmeyen aşk en fazla *Platon*'da irdelendiğinden, tanımlar da daha çok *Platon* eserleri üzerinden oluşmaktadır. Schopenhauer (1997: 11), *Aşkın Metafiziği*'nde kendisine gelene kadar olan dönemin tamamını kastederek, öneminden kimsenin (özellikle de şairlerin) şüphe edemeyeceği aşk konusunda en fazla uğraşmış olan filozof diye *Platon*'dan bahsetmektedir. *Platon*, aşk üzerine olan görüşlerini, olgunluk dönemine ait olan diyaloglarından, alışılmışın dışında, *Sokrates*'in diyaloga hükmetmediği, demokratik bir diyalog diyebileceğimiz *Symposion*'da dile getirir. Mitlerle zenginleştirilmiş tam bir aşk bahsi denilebilecek *Symposion* (Şölen) diyaloguna ilave *Platon*'un *Devlet* kitabından da faydalanılmıştır. *Symposion*, diğer diyaloglarından farklı olarak *Sokrates*'in diyaloga tamamen hükmetmediği, daha demokratik olarak görülebilecek bir konuşma ortamıdır. Aşk kavramı üzerine oluşan farklı yorumların kaynağı da bu diyalogun seçilmesi ile oluşmuştur.

Aşk kavramının *Antik Yunan*'daki ismi *Eros*, ilkçağın en eski metinlerinden beri evrende birleşme ve üretmeyi sağlayan doğal bir güç olarak karşımıza çıkar. *Hesiodos* yaratılışı anlatırken *Khaos*'tan⁵ hemen sonra *Eros*'u sayar, onun etkisini insan dünyasında açıkça gördüğü halde, ilk tanrılar arasına nasıl yerleştireceğini bilemez ama bu evren-

5. Yunan mitograflarına göre, dünya var olmadan önce *khaos* vardı. *Khaos* sözcüğü Yunanca açık, boş olmak anlamına gelen "khainein" fiilinden türediğini düşünmekteyiz. *Khaos*'tan boşluk, daha biçime girmemiş, varlığa kavuşmamış öğelerin karışımı anlaşıldığı aşağıdaki tanımlardan bellidir. *Khaos*'u ayrıntılarıyla anlatan şair de *Ovidius*'tur. Onun *Dönüşümler* adlı eseri şöyle başlar (Erhat, 2015: 85): "Anlatmak istiyorum. / Değişen nesnelere yeni biçimler alışı. / Sizin işiniz bunlar, yardım edin bana başladığım işte ey tanrılar! / Ulaştırın bu türküme doğanın başlangıcından, / Günümüze değin, denizden, karadan bütün bunları kuşatan gökyüzü var olmadan, / Tek görünömlü evren içinde doğa, / *Khaos* deniyordu ona, kımıldamaz, biçimsiz, düzensiz ağır bir yığın, / Karmakarışık içinde nesnelere türlü türlü öğeleri."

sel ilkeyi yine de saymış olmak için dipnottaki şiirde⁶ olduğu gibi *Eros*, tanrıların da insanların da aklını başından alan olarak ifade edilir. Ama daha sonra *Eros*'un, devler, tiranlar gibi azman yaratıkların birleşmesinde ne gibi bir rol oynadığını tanımlamakta güçlük çeker, gide rek *parthenogenesis*, yani kendi kendiliğinden doğurma ilkesini bazı tanrısal varlıklar için sürdürür. *Hesiodos*'tan başka *Theogonia* ve *Kosmogonia*'larda da *Eros*'a yer ayrılır. *Orfizim* denilen ve şair *Orpheus*'tan geldiği ileri sürülen mistik akımda da *Eros*'un dünyayla birlikte kaostan çıktığına yahut da gecedен doğma evren yumurtası ikiye bölünüp yarı kabuğundan gök, yarı kabuğundan toprak ortaya çıkınca *Eros*'un da doğduğuna inanılmaktadır (Erhat, 2015: 3). Antik Yunan'da bu birbirinden farklı *Eros* tanımlarının her birinden ilham alarak karşılık bulan kavramlar ve iddialar ile karşılaşılacaktır.

Tiran

Eros'a ilk olarak *Platon*'un *Tiran* kavramı üzerinden bakıldığında daha ziyade Yunan'daki aşk algısını anlatmak için kullanılmış bir kavram olduğunu düşündürmektedir. Çünkü *Platon* bu kavramı övgü ve olması gereken olarak değil mevcut durum olduğunu ifade ederek, eleştirel olarak irdelemiştir. Bu kısım bir bakıma aşkın ne olduğundan çok ne olmaması gerektiğini ifade etmektedir denilebilir. *Eros* *Platon*'un *Devlet*'inde yetiştiricinin, eğiticinin ruh soyluluğuna ve bedenün güzelliğine duyduğu ölçülü sevgi (402d ve başka yerlerde), hakikatin, doğrunun bilgisine yönelik bahtiyarlık verici, doyurulmaz bir istek olarak (490b) ve duyuların en korkunç tutkusu, ruhun *demagogu*⁷ olarak (573a-b) üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır (Platon, 2006: 8). Ruhun özünün ve görevinin ne olduğu anlatıldıktan

6. “Khaos'tu hepsinden önce var olan, / Sonra geniş göğüslü Gaia, Ana Toprak... / Ve sonra *Eros*... / İnsanların da, tanrıların da ellerinden alır yüreklerini, akıl ve istem güçlerini.” (Erhat, 2015: 4).

7. Demagog: Halk önderi. (Olumsuz anlamda) ateşli konuşmalarla politik kışkırtmalar yapan kimse (Platon, 2006: 345, ayrıca önsöz dipnotu s.45).

sonra *Eros* da gerçek manada tanımlanmış olur.

Platon'un *Tiran* tanımı tutkuya karşılık gelen bir tanımdır. Hazların, zevk uğruna çıldırmış insanların içine yerleşmiş *Eros*, azgın ve bu uğurda her şeyi göze alan *Tiran* karakteriyle ifade edilir (Platon, 2006: 259):

“Şimdi bu tutkunun etrafına; ziyafetlerin, şölenlerin fûme (yoluyla yapılmış) yiyecekleri, kokular (parfüm ve yağlar), taç çelenkleri, şaraplar, taşkın zevk ve hazlar toplanıp onu besleyip çoğaltır ve bu eşek arısına özlemin iğnesini batırırlarsa,⁸ ruhun bu demagogu (tutku) çılgınlığın dürtülerinden bir muhafız oluşturur ve etrafta dolaşmaya başlar ve kendisinde hâlâ kalmış dürüst, hatta saygıdeğer dürtü ve düşünce (kalıntısına) rastlarsa, onları ya öldürür ya kendi içinden kovup atar. Sonunda bütün akli başında davranışları tamamen temizler ve sürükleyip getirdiği delilikle kendini ağızına kadar doldurur.”

Bu cümleleri ile önce *Tiran* bir karakterin tahlili yapılır. Bahsi geçen tutku, tam olarak bir *Tiran*'a karşılık gösterilir. Bu durumda *Eros* ruhu ele geçirmiştir artık... Sayısız arzunun yönettiği ruhun tatmin olmayan isteklerinin esiri olduğu noktada *Eros* maddi manevi boca etmekten aciz bıraktığı insanı her türlü haydutluğun da eşiğine getirir. *Devlet*'in, 9ncu Kitabında bu şekilde geçen *Tiran* yorumu ile zorba bir *Eros*'tan bahsedilebilir.

Eleştirel yaklaştığını düşündüren kısmına değinmek gerekirse, Platon'un itiraz ettiği zorbalık, bir bakıma dönemi ifade için tanımlanabilecek zorba tutku ve bu tutkuya karşılık tarif edilen aşk içerisinde kadının yokluğudur. Bu durum dönemin Grek dünyası için oldukça

8. Özlemin iğnesi... *Platon* burada Yunanca εφωχ diyor. Bu kavram hem özlem hem tutku hem aşk hem de bu aşkın tanrısı anlamına da geliyor. İnsanların özlemlerinin iğnesi, onları aşka tutsak eden bu büyük güç, bu zorbalığıyla bütün insanlardan ve tanrılardan daha kudretli bir tiran... *Platon* (2006: 373, 338, önsöz dipnotu) bu anlamı öne çıkartıyor.

normaldir. Günümüz ile kıyaslandığında absürt görülen bu durum ve dönemin seks kavramı, tarihin birçok döneminde, tek tanrılı dinlerden önce ve sonra olarak keskin ayırmalara sahiptir.⁹ Lakin *Platon* aile kavramını ve soyun devamını korumak amaçlı, kadını aşkın içine dâhil etme çabasına girmiştir.¹⁰ *Platon*'un geldiği nokta bugünün şartları düşünülünce tam olarak adaleti sağlamasa da kadın açısından dönemin şartları düşünülünce devrim niteliğindedir.

Platon için aile mefhumunu neyin tehdit ettiğini anlamak adına Şölen diyalogunda *Sokrates*'in güzelliğin özüne ulaşmak için ortaya koyduğu aşamalı yola bakılabilir (aktaran İrigaray, 2006):

“Bu yüce güzelliği elde etmek için, genç erkeklerin aşkı ile başlamamız gerekmektedir. Onların doğal güzellikleri ile başlayarak, kademe kademe kendimizi doğaüstü güzelliğe yükseltmemiz gerekmektedir: güzel bedenlerden güzel uğraşlara geçmeliyiz, ardın-

9. Aşkın doğal bir şey olduğu kesin. Çetin Bey (Altan) kadın erkek buluşmasının yerçekimi kanuna eşdeğer bir güdü olduğunu söylüyor. “Kadın erkek buluşması insanoğlu tarafından çeşitli nedenlerle, doğaya rağmen disipline edilmek istenmiştir. Gerek miras hukuku, gerek libidonun üretimsiz para getiren bir konu olmasından dolayı. Ama zaman zaman bunun özgürlüğe kavuştuğu dönemler de olmuştur. Bundan ‘400 sene evvel Güneydoğu’daki uygarlıklarda, örneğin Suriye’de, genç kızlar tapınaklarda erkeklerle sevişme deneyiminden geçmeden evlenemezlerdi ve genç kızların böyle bir aşk servisi vermeleri bir ibadetti.” Çetin Bey zamanla bunun değiştiğini, çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere doğru yönelindiğinde doğaya ait bazı güdülerin disiplin altına alındığını söylüyor ve ekliyor: “Bu aynı zamanda otoritenin, otorite olmasını ispat etmesiyle ilişkilidir. Yerleşik düzenlerde ister istemez insan ömrünü aşan mal mülk kalacaktır. Kime kalacaktır? Evin içinde doğana kalacaktır. Onun için ister istemez kadın erkek ilişkisinin disiplin altına alınması gerekmiştir.” (bkz. Tunç, 1995).

10. Atina’daki aile zaten günümüzdeki anlayışta şekillenen bireysel, manevi-entelektüel bir aileyle uzaktan yakından ilintili değildi; o dönemde doratik düşünce tarzını oğlan sevme ile birleştiren anlayışın, kadın-erkek ilişkisi bakımından da geçerli olması talebinin öne çıkmasıydı *Platon*'un endişesi... *Platon* o güne kadar erkek servisi *Eros*'un taşıya geldiği erkek kolektifine (cemaatine) kadınların da alınmasını talep ediyordu (bkz. *Platon*, 2006: 33, 23, önsöz dipnotu).

dan güzel bilimlere ve nihayetinde kendisi doğüstü güzellik olan o yüce bilime geçmeliyiz ve bu bir başına güzelliğin özünün bilgisine olanak sağlar.”

Platon'un endişe ettiği nokta bu yolun ilk aşamasındaki bu tutkuya karşılık gelen *Tiran* kavramı içerisindeki kadının eksikliğidir. Çünkü dönemin şartlarında kadın, toplumdaki varlığı itibarı ile işleri yoluna koyan ve günlük hayatı idame ettiren, *Eros*'un alanına dâhil olamamış, Grekler için nüfusun devamından başka bir şey ifade etmemiştir. Bir başka deyişle aşk yaratılıştan eşit dağıtılmış bir hak değil, Grek erkek vatandaşlarının, en çok da aristokrat olanlarının anlama ve yaşama hakkı edindiği bir gerçekliktir. *Platon* kadını topluma katmak anlamında çabalarını anlamlı kılacak temelleri, kadını aşk tanımına dâhil ederek atmaktadır.

Diamon

Platon'un *Eros* yerine kullandığı bir diğer kavram *Diamon*'dur.¹¹ Şölen diyalogunda en etkileyici konuşmalardan biri olan *Aristophanes*'in konuşmasından ilham ile aşkın ara bir kategoriye dönüşmesi üzerine Tanrı olma özelliği yiter. Bilgelik ile cehalet, iyi ile kötü, güzel ile çirkin, ölümlü ile ölümsüz arasında bir Tanrı değil, *Diamon* olabilir. Mükemmellik değil kusur söz konusudur. Ve kusurlu yarıyı tamamlama ihtiyacı vardır aşkın. Oysa Tanrı mükemmeldir. Bu yüzden *Diamon* kavramının karşılığında *ilk hareket ettirici* gibi kavramlarda olduğu gibi tanrısal bir ifade bulunmamaktadır.

Aristophanes'in anlattığı hikâyeye göre; bir zamanlar iki cinsiyetten de pay alan üçüncü bir cinsiyet, dört kollu, dört bacaklı, tek bir boyun üzerinde iki yüzü olan hem bedensel hem zihinsel olarak ol-

11. *Diamon* kavramı Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat'ın yaptığı (ve *Hasan Ali Yücel Klasikleri* olarak yayımlanan) *Symposion* çevirisinde *cin* olarak karşılık bulmuştur. Eyüboğlu ve Erhat, *Diamon*'un Yunan dünyasında iyi ve faydalı sayılmasına rağmen Hıristiyanlıkla beraber şeytanı sembolize eder hale geldiğine dikkat çekmektedir (Erhat, 2006: 45).

dukça güçlü bir tür vardır. Kendilerine duydukları güvenle Tanrı'lara kafa tutan bu canlılar sonunda cezalandırılır. İkiye bölünürler. Böy-
lece güçsüz kalır. Artık bu bir hastalıktır *Aristophanes*'e göre ve iyi-
leşmek için zıt olan parçaları ile birleşmeleri gerekir. İnsanın aşktaki
amacı işte bu diğer yarıyı aramaktır. Güzel güzeli, iyi iyiyi arzula-
yamaz. Benzerler birbirini arzulayamamaktadır. Sonuç olarak arzu,
yoksunluktan kaynaklanmaktadır. Aşk bu tanımda cin kelimesi ile
yoksunluktur. Sevilen değil seven bir şeydir. Sevilenin mükemmelli-
ğinden mahrumdur (Platon, 2004: 74-79).

Hikâyeden de anlaşılacağı üzere *Diamon* kusurlu, eksik ve diğer ya-
rısını aramak için yaşayan arafta kalmış bir kavramın karşılığı olarak
aşkı tanımlamaktadır. *Platon*'un tanımlar arası çizgisini bir gelişme
seyri olarak ele almak gerekir ise; bedensel bir arzudan, tiran karakterli
“azgın bir Eros” tanımından mükemmel olma yolunda, diğer yarısını
arayarak kusurlu ama ideali olan bir kavrama dönüşmüştür aşk...

Philia

Philia, Platon için aşk ile ilgili konuşurken iki farklı anlamda kullandığı kelimedir. *Philia*'ya *dostluk* anlamı yükleyen aşka ilişkin felsefi sorun ilk kez *Lysis*'de ortaya koyulmuştur (Francis, 2004: 6-7). Aynı kavram *sevgi* yerine, olgunluk dönemi diyaloglarında, tensel boyuttan tinsel boyuta taşıyarak da kullanılmıştır.

Sevgi kavramını daha iyi anlamak için kavramın *Empodekles* ve *Sokrates*'deki anlamlarına da bakmak gerekir. *Empedokles*'te sevgi nefretle beraber, birleştirici ve ayırıcı güçler olarak, nesnelere varlığının sebebi, her şeyin her şeyi çektiği metafizik bir ilkedir (Kranz, 1984: 98). *Sokrates*'te ise sevgi tutkusallığı ve tenselliği öne çıkaran Sofistlerin aksine tinsel olanla ilgilidir. *Platon* ise sevgiyi, kendinden önce ortaya konulan tartışmaların ışığında *philia* ve ama özellikle *Eros* kavramları üzerinden felsefenin konu ve yöntemleri arasına dâhil eder ve kendinden sonraki ayrımlara kaynaklık eder. Bu bağlamda *Platon* sevgiyi, tensel boyuttan toplumsal ve tinsel boyuta değin

yüceltir. Aşk (eros) onda hem tinsel yaratıcılığın hem de ölümsüzlük ve hakikate erişmenin aracıdır. Siyasi bağlamında ise aşk onda toplumu bir arada tutan iksir, bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet gibi erdemlerin kaynağıdır (Kranz, 1984: 86).

Philia kavramına karşılık gelen sevginin tinsel olana varmak amaçlı kullanımının yanında ikinci bir kullanımı *dostluk* kavramıdır. *Platon* sevgi / aşk kavramını olgunluk dönemi diyalogları *Phaedros*, *Symposium* ve *Devlet*'te güzellik, ölümsüzlük temaları üzerinden hakikate eriştiren diyalektik yöntem dâhilinde ortaya koymuştur. Gençlik dönemi diyaloglarından olan *Lysis*, zaman zaman hem aşk hem dostluk yerine de kullanılarak bambaşka bir karşılık almıştır. Bu karşılık günümüz anlayışına yabancı olan ancak eski Grek dünyasında normal karşılanan yapıda kullanılır. Bu kullanıma sahip konuşmalar, antik uygulamada daha çok oğlan çocuklarına yönelik sevgi (*Päderastie*) olarak algılanan *Philia*'yı konu edinir. Yine diyalogda *Philia* üzerine yapılan tartışmalarda *Philia* ve *Eros* sözcüklerinin birlikte kullanıldığına şahit oluruz. *Platon*'un olgunluk dönemi diyaloglarından olan *Symposium* ise o zamanlar varlıklı erkeklerin kadınlı ve şaraplı sohbetlerine gönderme yapan *Eros* sözcüğünü merkezine yerleştirir (bkz. Aydın, 2014: 7).

Sokrates'in Eros Yorumu

Şölen diyalogu üzerinden aşk kavramının ne şekillerde yorumlandığına bakmak için *Sokrates*'in yorumunu irdelemek zorunludur. *Sokrates*'in *Lysis* diyaloguna bakışı ve aşk kavramını yorumu *Platon*'un *Philia* kavramını tinsel olarak yorumlamasına daha yakındır. *Aristophanes*'te¹² karşılaşılan, sadece insandaki birbirinden farklı yanların

12 *Aristophanes*, *Şölen* diyalogunun en ilginç konuşmacısıdır; *Eros* için “Tanrıların en insancılıdır ve *Eros*'un kudretini hakkınca hiçbir konuşmacı yeterince anlamamıştır. Anlasalardı çok daha fazla özen gösterir, adaklar adar, kurbanlar keserlerdi” der. *Aristophanes*'in anlattığı mitolojik hikâyede, *Androgynos* isimli üçüncü bir tür vardır. İnsanda ne varsa onda iki tanedir ve çift cinsiyetlidir. Yetenekleri fazla olan bu türü bu kadar adaklar sunarken yok etmeye kıyamayan Zeus, yeteneklerini

çekiminden kaynaklı, kendindeki eksiği tamamlama şeklindeki yorumunun tam zıddı olan *Şölen*'de “ortak iyi” olarak benzerine duyulan sevgi olduğunu dillendirmiştir. Bu nedenle de “diyalogda dostluk ve aşk iç içe geçmektedir” şeklinde yorumlanabilir. *Sokrates*'in bu yorumunu, *Şölen* diyalogundaki (Platon, 2009: 383-385) şu cümleler de desteklemektedir:

“Dostluk üzerine arzu ile beraber yaptığımız yorumlar eski çağlardan kalma bir çeşit masaldan başka bir şey değildir. Ama arzulayan ihtiyacı olan şeyi arzular değil mi? Demek ki ihtiyacı olan ihtiyaç duyduğu şeyin dostudur. Ve elinde olmayan şeye ihtiyaç duyar insan. Demek aşkta, dostlukta, arzuda insan kendine uygun olanı arıyor, bu apaçık ortadadır. Öyle ise sizin birbirinizin dostu olmanız mizacınızın da uygunluğundandır. Hülasa bir insan bir başkasını arzuluyorsa, ona tutkunsa; duyduğu arzu, aşk ya da dostluk, onunla sevdiği arasında bir ruh, kişilik, adet ya da görünüş uygunluğu bulunmasındandır. Öyle ise mizaç bakımından kendimize uygun olanı sevmek zorundayız. Samimi aşığı sevdiğinin de ister istemez sevmesi gerekir.”

Platon diyaloglarında tutku ve tutkunun konusu arasında ayırım yapan Sokrates, *Atina sokaklarında* “hiçbir şey bilmiyorum, Eros hakkında olmak dışında” vurgusu ile bilindiği ilk gençlik dönemlerinde, *Lysis* diyalogunda olduğu gibi aşk kavramına dostluk olarak şekil aldırmıştır. Tartışmanın konusu da *dostluk* üzerinedir. Dostluğun özü üzerine olan bu diyalogda ne seven ne de sevilenin dost sayılamayacağı, iyilik bakımından ortak özellikleri olanların dost sayılabileceği so-

azaltmak için başka bir çözüm arar. Sonunda insanları kesip ikiye ayırmaya karar verir. Böylece onları güçsüz kılar. Bu şekilde insanın iki cins halinde bölünmüş olmasını *Aristophanes* bir hastalık olarak betimler. İki cinsin bir araya gelmesi olan bütünlüşme ise insan doğasının iyileştirilmesidir. İnsanın aşktaki amacı, diğer yarısını aramaktır. Aşk, kişinin diğer yarısını bulma ve bu vesileyle iyileşmedir. Kısacası aşk, yaratılışımızdaki bu bütünlüğü arzulamadır (Platon, 2004: 74-79).

nucuna varılır. Hatta aşk kavramı içinde bu iyi olma üzerine ortak yanlar ve kötü olma üzerine ortak yanlar çekim oluşturmaktadır. Aşkta da tıpkı dostlukta olduğu gibi insan kendine uygun olanı arıyor sonucuna ulaşır. *Lysis* diyalogunda insan, aşkı, zıddı ile değil kendine “iyi” yönünden benzeyeni ile aramaktadır.

Görülen o ki *Sokrates*'in sevgi kavramındaki seyri *Platon*'unki ile paralellik göstermektedir. *Sokrates* sevgi kavramını önce dostluğun sonra arzunun konusu olarak ele almış, son olarak ise aşk, insanın iyiyi daima bünyesinde isteme arzusu olarak ölümlü bir doğanın doğurma (genesis) yoluyla gerçekleştirdiği ölümsüz olma arayışıdır demiştir. Fakat bunların hepsinden cayıp bunun için bir tekzip vaadinde de bulunmuştur. “Aşkın akıl-dışılığı gerçekte tanrısal deliliğin bir tipidir” der. Ruhun kanatlarını kaybetmeden önce (dünyaya düşme kastedilebilir) idealar evreni hakkında bildiklerini dünyada alıştırmalar yapmak sureti ile ancak kazanabilir ki, *Sokrates*'e göre bu kanatları ilk takan da filozofların ruhudur (Francis, 2004: 6-8).

Plotinus ve Demon Kavramı

Platon'un düşünce sistemini devam ettiren, belki daha doğru ifade ile kendisinden önceki filozoflarla sentezleyerek sunan *Yeni Platonculuk*, Tanrı sevgisine dönüşen ve her şeyin son nedeni olarak gördüğü aşkı, daha derinlemesine incelemiştir.

Plotinus (2008. 72-73), aşkın sadece ruhta meydana gelen bir duygudan ibaret olmadığını, onun aynı zamanda Tinsel-Varlık olduğu kanaatinde. Aşk yerine kullandığı *Demon* kavramını Tanrı yerine de kullanması bu kanaatin en net verisidir. *Plotinus* “aşk yerine tanrısal zekâyı temsil eden kavramı kullanarak aşkı *tanrı* olarak kabul etmektedir” de denilebilir. Felsefenin İslam ve Hıristiyan ilahiyatına ilham olduğu nokta buradan başlamaktadır. *Plotinus* için insan ruhunun tutkusu ve güzel bir nesne ile birleşme arzusu olan aşkın en kutsal hali Tanrı olduğunun fark edildiği halidir. *Plotinus*, kozmolojik ve mitolojik bağlamda aşkı şöyle yorumlamaktadır:

“Kimi zaman sadece güzelliğe sahip olmak kimi zaman da güzelliğe hissedilir âlemde akılla kavranabilir âlemin ebedî özlerinin geçici bir imgesini oluşturmak suretiyle türü devam ettirme zevki katılmak istenir. Tanrı olarak kabul edilen aşk, *Venüs Urania*’nın yani semavî ruhun tözel eylemidir ve Tanrısal zekâyı temsil etmektedir. *Demon* olarak kabul edilen aşk, halka yönelik *Venüs*’ün yani dünyaya bağlanmış olan aşağı ruhun oğludur. *Venüs*’le beraber evlilikleri düzenleyip yönetir. O, akılla kavranabilir olanın arzusudur ve birleşmiş olduğu ruhları kendisiyle birlikte yükselir. Gerçekten de tıpkı evrensel ruh gibi her bireysel ruh kendinde özüne bağlı bir aşkı tanımaktadır. Bu aşk eğer ait olduğu ruh maddeye karışmış durumda bir *Demon*’dur. Eğer ait olduğu ruh saf ise o zaman bir Tanrı’dır. Ancak aşkın, âlem olduğu kabul edilmez. Aşkların ve *Demon*’ların ortak bir kökeni vardır. Bunlar Tanrılar ve insanlar arasında aracı bir seviyeyi işgal etmektedir. Bununla beraber *Demon*’ların arasında yalnızca mevcudiyetlerini insan ruhunun iyiye duyduğu isteğe borçlu olanlar, aşkırlar. Diğer *Demon*’lar evrensel ruhun çeşitli güçleri tarafından bütünü için meydana getirilmişlerdir.”

Sonuç

Platon’un, insan kalbini bu dünyada aşk ile tanıştırdığı gibi görünse de, akıl-dışılığın mülhem bu dünyaya ait olamayacak kadar farklı olduğuna inandığı aşk kavramını, kutsal aşka ulaştırıp, *iyiyi isteme* arzusu üzerinden genişlettiği yol, *Yeni Platonculuk*’un da temellerinde vardır. Dolayısı ile İslam düşüncesinin de aşk üzerine ekseni aynıdır. *Plotinus*’da insan ruhunun iyiye duyduğu arzu ile *Platon*’un iyiyi istemesi arasındaki benzerlik aşkın tinsel yolculuğun bir parçası, amacı hatta bazen kendisi olma noktasında ortak olan yanıdır. Bu nokta tinsel aşk’ın, Tanrı’yı arama yolundaki seyrinin ilahiyattan bağımsız olduğunun, hatta düşünce yönü ile ilahiyatı eğitici düzeyde olduğunun ve çok daha eskilere dayandığının ispatıdır.

Buradan hareketle “*Platon*’un *Şölen* diyalogundan aşk kavramına yönelik çıkan tüm düşünce disiplinleri bugüne kadar gelen her aşk tanımını içinde vardır” da denebilir. Mesela *Aşkın Metafiziği*’nde *Schopenhauer* (2016: 4), tutkulu aşkın en temel özelliğini, dünyaya getirecek çocuğun mükemmele en yakın olması adına, kadın ya da erkeğin aşk ile kendinde olmayan, eksik yanlarını tamamlayarak çiftleşme çabası olarak yorumlar. Bu da Grek düşüncesinin Ortaçağ felsefesini etkilediğini göstermektedir (Cevizci, 2008: 13).

Görülmektedir ki, *Plâtoncu* aşk ile zıt görülen bu aşk tanımları da yeryüzündeki bütün aşk tanımları gibi *Şölen* diyalogunun içinden çıkmıştır. Zira *Schopenhauer*’un bu görüşü *Aristophanes*’in görüşü ile aynıdır. *Aristophanes* de aşkın bir tür hastalık olduğunu iddia ederken, tıpkı *Schopenhauer* gibi, kusurlu yanını tamamlayıp iyileşme motivasyonunda bir duygu olduğunu savunur. *Şölen*, dikte etmeyen, demokratik üslubu ile tüm konuşmaların özgün ve özgür söylemlerine izin vermiş; bu yöntem aşk ile ilgili kurulabilecek cümlelerin tamamının, kendi haklılıkları payınca kurulmasına olanak sağlamıştır. Bu nedenle bugün “hala aşk üzerine konuşmak isteyen her düşünürün *Şölen*’deki bir konuşmacıdan veya bir kaçından ilham ile hareket ediyor olması olağan hatta buna mecburdur” dahi denebilir.

Platon’un düşünce sistemini devam ettiren *Yeni Platonculuk*, Tanrı sevgisine dönüşen ve her şeyin son nedeni olarak gördüğü aşkı, daha derinlemesine incelemiştir. *Plotinus* da aşkın sadece ruhta meydana gelen bir duygudan ibaret olmadığını, onun aynı zamanda tinsel varlık olduğu kanaatindedir. Aşk, *Plotinus* için insanın ve diğer varlıkların nasıl meydana geldiğini anlatan sistemli bir kaynaktır. *Plotinus* üzerine yapılmış bir çalışmada (Kurtoğlu, 2000: 33-49), aşkın evrenin biricik hareket ettiricisi olarak Bir’e olan yolculuğu şöyle anlatılmaktadır:

“İnsanın doğada gördüğü iyi ve güzel her şey, Tanrı’nın habercisidir. Bunları duyumsamak için ise birleştirici bir güç olan aşk, insanı harekete geçirici ve Tanrı’ya ulaşma isteğini uyandıran potansiyel olarak karşımıza çıkmaktadır. *Plotinus*, bu düşüncesiyle aşkın,

evrenin tek aktif ilkesi olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü Bir yani Tanrı aşktır. Tanrı'nın birliğinin kendisinden aşağıya gidildikçe varlığın her kademesinde kendisinden biraz daha farklılaşmış olarak mevcudiyet kazanmaktadır. Tüm var olan çokluğu yeniden birliğe ulaştırma garantisini de varlıkların yapısına yerleştirmiştir. Bir'e ulaşma, ruhun doğasında olan dönme hareketi ile tikel bedensel varoluştan kurtulup ilahi olanla birleştirmeye olanak tanımaktadır. İşte bu hareket, kendisini yukarıya, yeniden Bir'e ulaştıracaktır. Ruhun bu hareketin yolunu bilmesi ise önceden kendisine verilmiş olan ilahi "iyi"den kaynaklanmaktadır. Ruh önce kendine dönerek kendini tanıır, bilir. Sonra doğadan ilahi duyumları sezerek asıl vatanını hatırlar. Tüm bu hatırlama ve memlekete yöneliş, aşkın kılavuzluğunda ve yoğunluğunda gerçekleşmektedir.

Böylece *Empodekles*'te nefretle beraber nesnelere birleştirip ayırarak evrenin varlık sebebi olan sevgi; *Sokrates*'te tutsaklığı ve tenselliği öne çıkartan sofistlerin aksine tinsel olan sevgi; *Platon*'da hem tinsel yaratıcılığın hem de ölümsüz hakikate erişmenin sırrı olan sevgi, farklı isimlerle de olsa Antik Yunan boyunca "Bir" olana doğru bir yolculuk olarak ilerlemiştir. *Plotinus*'un "Bir" ile geldiği nokta hem tüm bu filozoflardan ilhamlıdır hem evren ve varlığı kavrayan tarafıyla bambaşkadır. Dolayısıyla "Plotinus, Platon'un bir şârihi, bir taklitçisi olarak değil bilakis ona ekledikleri ile yeni bir akıma sebep olmuştur" denilmelidir (Kurtoğlu, 2000: 6).

Plotinus, *Platon*'un aşkla Tanrı'ya, güzele ve ölümsüzlüğe ulaşma konusundaki düşüncelerini, *Bir*'den çokluğun taşması diyebileceğimiz *sudûr* öğretisiyle dini ve mistik boyutlara taşımıştır. *Sudûr*, felsefe terimi olarak, kâinatın meydana gelişini yorumlamak üzere tasarlanmış olup, yokluktan yaratma inancından farklı bir düşünceyi ifade eder. Bu kelime yerine akmak, fışkırmak, taşmak manasındaki "feyz" de kullanılır. Batı dillerinde *sudûr procession*, feyz ise *emanation* terimleriyle ifade edilir (Kaya, tarih yok).

Sudûr kavramı ile mevcut olanın vücut olan varlığı yaratması Tanrı

için bir varlık amacı olacağından *yaratılış* için geriye kalan tek açıklama, *Plotinus*'ta da *İbn Sina*'da da *Farabi*'de de *sudûr* olarak karşılık bulur. Yaratıcıyı daha prestijli var etme amacı ile var olmayan, “kendinde var olan” bir yere taşımışlardır. O vardır. Ne var ise ondan taşmıştır. Bu yaratmaya kadri olmamasından değil ihtiyacı olmamasından, varlık amacının olmamasından, sadece var olmasından kaynaklı bir *sudur* halidir.

Hülasa, varlık öğretisi olarak, metafizik ve idealizm anlayışıyla, kendisinden önceki *Antik Yunan* düşünürlerinden daha farklı bir düzlemde düşünen *Plotinus*, İslam Felsefesi'ndeki *sudûr* kavramının da temeli olan *sudûr* öğretisini geliştirmiştir. Günümüze kadar gelen ve *tasavvuf* başlığı altında ele alınmış olan *tinsel aşk*, aslında çok daha gerilerden, tenselden tinselle doğru ilerleyen bir ivme ile *felsefe*'den gelmiştir. Aşkın tarihi, düşüncenin tarihine eşlik etmekte iken tinsel aşkın tarihi ise zannedildiği gibi *üç büyük din* kaynaklı değildir. Tinsel aşk felsefedeki ilk tanımlarını *Empodekles*'den itibaren vermeye başlayan, *Platon* ile en fazla sayıda yazılı metini veren, *Platon*'un devamı niteliğinde sayılabilecek *Plotinus* ve *Yeni Platonculuk* ile kutsal dinlere ve öğretilere de ilham teşkil eden, çok daha kadim bir öğretilerdir.

Abstract: Love can be described as the desire of the opposite sex. This word is theorized with this most known meaning, in the philosophy and we it's the earliest records points Ancient Greece. Compared to literature or others, philosophy is one of the least dealing disciplines with love. Philosophy's limited discourses about love belong to the ancient Greek philosophers, especially Plato. The study will focus on the concepts and evaluations of three philosophers who have written work on love by centring on Plato. It was started with Empodekles who was the first to make the definition of love in philosophy. He is also important for inspiring Plato's ideas that mentioned especially at the Feast dia-

logue. The discussion of the speakers about love, in the Feast, is essential in order to understand many definitions of ancient Greece and later. The study, in addition to all, also tries to determine; looking at the love and woman, the projection of the concepts at the period in the intellectual environment. The way to understand this unity that combines love with philosophy and religion passes from understanding the perception of the term and both of these definitions. For this reason, these three names in Ancient Greece constitute an important aspect for the readings on spiritual love.

Keywords: Antique Greece, Love, Eros, Philia, Demon, Diamon.

Kaynakça

- Aydın, Hasan (2013), **Mitos'tan Logos'a Eski Yunan Felsefesinde Aşk**, İstanbul: Bilim Gelecek Yayınevi.
- Cevizci, Ahmet (2005), **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Cevizci, Ahmet (2008), **Ortaçağ Felsefesi Tarihi**, Bursa: Asa Yayınları.
- Cebecioğlu, Ethem (2017), **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, İstanbul: Otto Yayınları.
- Erhat, Azra (2015), **Mitoloji Sözlüğü**, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Farabi (2004), **İdeal Devlet / El-Medinetü'l Fazla** [Çeviri: Ahmet Arslan], Ankara: Vadi Yayınları.
- Francis, E. P. (2004), **Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü** [Çeviri: Hakkı Hünler], İstanbul: Paradigma.
- Irigaray (2016), "Büyücü Aşk: Platon'un Şölen'inden Diotima'nın Konuşmasına Dair Bir Okuma" [Çeviri: Onur Varolun ve F. Betül Tatlı], **Özne Dergisi**, Bahar 2016, Sayı 24.
- İbn-i Sina (2000), **Aşk Hakkında Risale**, İstanbul: Sır Yayıncılık.
- Kaya, Mahmut (Tarih Yok), **Sudûr**, DİA, Cilt XXXVII.
- Kranz, Walther (1984), **Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar** [Çeviri: S. Y. Baydur], İstanbul. Sosyal Yayınları.
- Kurtoğlu, Zerrin (2000), **Plotinus'un Aşk Kuramı**, Bursa: Asa Yayınları.

- Ovidius**, Naso P. (1994), **Dönüşümler** [Çeviri: İsmet Zeki], İstanbul: Payel Yayınları.
- Platon** (2006), **Devlet** [Çeviri: Cenk Saraçoğlu ve Veysel Atayman], İstanbul: Bordo-Siyah Yayınları.
- Platon** (2004), **Şölen-Dostluk** [Çeviri: Cüneyt Çetinkaya], İstanbul: Bordo-Siyah Yayınları.
- Platon** (2009), **Diyaloglar** [Çeviri: Teoman Aktürel], İstanbul: Remzi.
- Plotinus** (2008), **Enneadlar** [Çeviri: Haluk Özden], İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.
- Schopenhauer**, Arthur (1997), **Aşkın Metafiziği** [Çeviri: Selâhaddin Hilav], İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Tunç**, Ayfer (1995), “Aşk İyidir” [Çetin Altan’la Söyleşi], **Cogito** (4), Bahar 1995, Aşk Sayısı.
- Weber**, Alfred (1991), **Felsefe Tarihi** [Çeviri: H. Vehbi Eralp], İstanbul: Sosyal Yayınları.

K İ T A P İ N C E L E M E S İ

“Mimarlık Mimarlığımız”

Alper Bodur¹

Ferhan Yürekli (2011),
Mimarlık Mimarlığımız,
İstanbul: YEM Yayınları (3ncü Baskı),
80 sayfa.
ISBN: 978-9944-757-30-0
Yayın Yönetmeni: Gülçin İpek
Yayın Sorumlusu: Mesut Kaya
Kapak Tasarımı: Timuçin Unan, TUT
Grafik Uygulama: Resul Atabay

1967 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden mezun olan Ferhan YÜREKLİ, Mimarlık profesörü, mimarlık ve akademi dünyasının önemli aktörlerinden biri olup 1970 yılından 2012 yılına kadar İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde, 2012 yılından beridir Maltepe Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde çalışmalarını sürdürmektedir. Yazarın YEM Yayınları'ndan çıkan Türk Evi / Gözlemler Yorumlar (2005, Hülya Yürekli ile birlikte), Deneyler (2008, Hülya Yürekli ve Esin Yürekli ile birlikte), Karşı Deneyim Aykırı Eğitim (2006, İrem M. Falay ile birlikte), Mimarlık Bir Entelektüel Enerji Alanı (2004, Hülya Yürekli ile birlikte) ve Mimarlık Mimarlığımız (2010, kendisi) kitapları yayımlanmıştır.

1. Dr. Öğretim Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.

YEM Yayınlarından Şubat 2010 yılında Birinci Baskısı yayınlanan Ferhan Yürekli imzalı “Mimarlık Mimarlığımız” isimli kitabın ikinci baskısı Mayıs 2010, üçüncü baskısı Ekim 2011, dördüncü baskısı ise 2016 yılında yine aynı yayınevi tarafından yayınlanmıştır.

Bu çalışmada, YEM Yayınları tarafından 2011 yılında yayına hazırlanan ve Ferhan YÜREKLİ tarafından -tek yazar olarak- kaleme alınan “Mimarlık Mimarlığımız” isimli kitap, içerik ve tasarım boyutları açısından değerlendirilmektedir. Bir kitabı okumaya başlamadan öncelikle kapak tasarımı dikkatle incelenmelidir. Kitapların ön ve arka kapaklarında verilmek istenen mesajlar, kitabın ana konusu hakkında, okuyucuya kitabın içeriğinde neler olabileceği ile ilgili fikir vermektedir. Bir kitapta, kitap ismi ile kapak tasarımı özdeşleştirilmelidir. Bu açıdan, “Mimarlık Mimarlığımız” kitabının kapak tasarımı ile ismi birbiri ile yeterince örtüşmemektedir. Kapak tasarımında tercih edilen renk, çekicilik ve rahatlık hissi vermekte, kapaktaki şekil, solan bir çiçeğe benzemekte, ancak çiçeğin renk seçimi, net olarak istenilen mesajı verememektedir. Farklı bir renk tonu ve/veya kapak tasarımı seçilerek verilmesi istenen mesaj çok daha rahat bir şekilde verilebilecektir.

Bir kitabın önsözünden, kitabın içeriği ile ilgili bilgiler edinilmektedir. “Mimarlık Mimarlığımız” kitabı, yazarı tarafından önsözünde; kırk yedi yıl boyunca bilinçlenme çabası ve sürecinin, birikiminin aktarma deneyimi olarak tarif edilmekte, ders kitabı veya mimarlık tarihi kitabı olmadığı belirtilmektedir. Birikimlerin mevcut söylemlere, sloganlara, tabulara aykırı düşmesi ihtimali durumunda ise yazılanların yazarın düşüncelerinin ifadesi olduğu dillendirilmektedir. Kitabın okuyucu kitlesinin genç mimarlar ve mimar adayları olduğu ve onların bilinçlenmesine yönelik olarak hazırlandığı, böylece Türk Mimarlığına katkı sağlanacağı umulduğu söylenmektedir. Ancak, Türk Mimarlığına katkının genç mimarlar ve mimar adayları ile sınırlı tutulması kitabın eksik yanlarından biri olarak göze çarpmaktadır. Kitabın daha fazla sayıda ilgililere açık olması, hatta sadece mimarlarla da sınırlan-

dırılmaması ve sunulması beklenen katkının etki alanının artırılması için okuyucu kitlesinin geniş tutulması gerekmektedir.

Kitap, önsöz hariç; (1) Giriş (9-13. sayfaları arasında kalan kısım), (2) Ekosistem ve Bir Bileşeni Olarak İnsan (14-22. sayfaları arasında kalan kısım), (3) Sosyal Yaşam ve Mimarlık (23-77. sayfaları arasında kalan kısım) olmak üzere üç alt başlığa ayrılmıştır. Kitap, düşüncelerin bir yönden bir yöne kayması gibi, kronolojik bir sıraya göre -öyle görünse de- gitmemektedir. Bölümler içerisinde, bölümlere eşlik eden görseller kitabı zenginleştiren unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Görseller çok çeşitli biçimde bölümler içerisinde sunulmaktadır. Bölümler dikkatlice incelendiğinde, görsellerin fazlalığı iyi bulunmakta, ancak boyutlarının küçük olması algılanamamalarına yol açmaktadır. Görsel boyutlarının büyütülüp bazı görsellerin (ikinci bölümdeki 8 ve 9 nolu görsel gibi) çıkartılması halinde, bölümlerde bahsi geçen konular daha büyük görsellerle çok daha iyi ifade edilebilecektir.

Giriş bölümü (birinci bölüm), kitabın 9-13. sayfaları arasında kalan kısımdır. Kitabın birinci bölümünde, mimar olmadan önce yurttaş olmanın gereği, bunun içinse özgür olmanın önemi vurgulanmaktadır. Düşündüğünü söylemenin ve yapmanın önemi, yaşamın fazilet olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda etrafta tuzakların bulunduğu, anlamadan bu tuzaklara düşülebileceği, bazen yetersiz görülen çalışmaların aslında dönemin dinamikleri açısından dikkate alınmayan başarılı çalışmalar olabileceği, dönemin dinamiklerinden dolayı mimari gelişmenin ertelenebileceği anlatılmaktadır.

Düşünme ekseninde anlatımına devam eden yazar, bilinçlilik, yaratıcılık, şüpheli yaklaşım, merak, heyecan gibi kavramlarla beraber, deneyen beyin olabilmenin yolunu bulmaktan ve önemli olanın kendi yanlısını yapmaya muvaffak olmak olduğundan bahsetmektedir. Buradan yola çıkarak, biçim-teknik-işlev bağlamında, mimarlık çalışmasının beyni motive edici yönü olması gerektiğini söylemektedir. Bu üçlünün anlamını irdeleyen yazar, mimarlık çalışmasında her birinin felsefi bir temele dayandırılması gerektiğini belirterek mimarlı-

ğı, kendini bir “izm” altında rahatlık aramaktan ziyade, sürekli yenilenen, gelişen, beyni çalıştıran bir macera, deneme olarak yerine oturtmaktadır. Örnekler vererek konuyu derinleştirmektedir.

Yazar, konunun devamında mimarı, eser bırakmak ve deneme yapmak arasına sıkıştırmaktadır. Ayrıca, okullarda bilgi olarak verilen şeylerin öneminin kalmadığını, önemli olanın bilinçlenme olduğunu, geçmişin tekrarında fayda olmadığını, aktif bir şekilde yarına katkı yapabilmek gerektiğini söylemektedir. Yazara göre, mimar çok yönlü, hem geçmişi bilen, hem tasarlayan ve hem de eleştirebilen olmalıdır ve fakat mimarlık yarışmalarının bu konuda mimarlara yön veremediğini ve başarının ne olduğu konusunda yanıltıcı olduğunu da belirtmeden geçmemektedir. Rekabetin öneminin giderek arttığını, rekabet araçlarının günden güne değiştiği bir ortamın mimarlık için de geçerli olduğunu dillendirerek, her binanın mimarlık olmadığını ifade etmektedir.

Yazar kitabın giriş bölümünde, genel görüşlerini ifade ederken, daha çok ortaya döktüğü konularla ilgili eleştirel ve kötümser bir dil geliştirmektedir. Farklı noktalara temas ederken, çözüm yollarına ve önerilerine temas etmekten ziyade, mevcut durumun değerlendirmesini yapmaktadır. Yazar, belirlediği hedef kitle için bölüm içerisindeki değindiği konularda, yalın, akıcı bir dil kullanmamış olsa da, konuya kendine has bir üslupla değinmekte ve okuyucuyu eleştirel düşünmeye sevk etmektedir. Giriş bölümünün ele aldığı konular bakımından, hedef kitleyi aşan bir okuyucu kitlesine hitap edebileceği/edeceği değerlendirilmektedir. Hedef kitleye göre seçilen dil, okuyucunun kendini geliştirmesi ve öğrenme imkânını sağlaması bakımından olumlu bulunsa da, bölüm içeriğinde aktarılmak istenen bilginin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Kitabın “Ekosistem ve Bir Bileşeni Olarak İnsan” başlıklı ikinci bölümünde, bazı kavramlar soyut bir şekilde ele alınmaktadır. Doğanın gücüyle oluşan güzelliğin, heyecan verici olduğundan bahsedilerek, insanın doğayla olan anlamlı bir ilişkisinin olduğu dile getiril-

mektedir. Çok sayıda (32 adet) görselle desteklenen bölümde, hem doğadan hem de doğadaki canlılardan örnekler gösterilerek, doğa ile ilişkinin derinliği belirtilmeye çalışılmaktadır. Devamında, ilk yerleşmelerin köylerden oluşan basit toplumlardan oluşuna değinilmekte, son aşamada kentleşmenin doğa üzerinde oluşturduğu etkiye ve yerleşmenin çeşitliliğine gönderme yapılmaktadır. Günümüze gelindiğinde, kentleşme sürecinin rant yönünde ilerlediği ve metropol oluşumlarının ortaya çıktığı anlatılmaktadır. Kent yaşamının bina dışında, sokaklarda algılandığı belirtilerek kenti kent yapan şeyin binalar değil, dış dünya ile olan duygu geçişlerinin olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, teknolojik gelişmelerin kent üzerindeki etkisinden söz edilmektedir. Aklın eksik kullanımında doğaya tehlike saçan, insanın doğa için bir tehdit unsuru olduğu dile getirilmektedir. O yüzden, sürdürülebilirlik kavramının mimarlar tarafından da değerlendirilmesi istenmektedir. Bölümün ortalarında, insanın doğa ile temasının dört aşamasından bahsedilmektedir. Bölüm, kendi içerisinde değerlendirildiğinde, bölüm başlangıcında değinilen aşamalardan bölüm sonuna doğru uzaklaşmakta ve başka konulara odaklanılmaktadır. Buna rağmen, bölümde kullanılan konuların yeterince aydınlatıcı olduğunu söylemek mümkündür.

“Sosyal Yaşam ve Mimarlık” başlıklı ve kitabın en uzun kısmı olan üçüncü bölümde, mimarlık üzerine okumalar, düşünceler ve bunların sosyal yaşamla –toplumun değişen yapısıyla- olan ilişkileri irdelenmekte, geçmiş yaşamın mimarlıkla olan ilişkisi değerlendirilmektedir. Geçmişte farklı yönetim sistemlerinin mimarlık üzerine olan etkisinden, mimarlığı “kralın soytarısı” kılan süreçlerden bahsedilmektedir. Bazı tarihi binaların bu sürecin eseri olduğu, diğer binalarda ise rasyonel çözümlerin ortaya çıktığı anlatılmaktadır. Mimarlığın “güzel sanatlar” olduğu algısı üzerinde durulmaktadır. Buradan “oranlar mimarlığı” kurgusuna geçilmekte, bu mimarlık anlayışına, bazı okullarda usta-çırak ilişkisi şeklinde devam edildiğine değinilmektedir. Sanayi Devrimi’nin toplum üzerindeki ve dolayısıyla kent

ve mimarlığın üzerindeki etkisinden ve mimarlığın yeniden şekillendiğinden bahsedilmektedir. Yazar, ortaya çıkan kötü mimarlığın suçunun genç mimarların üstüne yıkıldığını dillendirerek, meslek odalarının ilgisizliğine ve yetkili olanlara gönderme yapmaktadır. Avrupa'daki duruma ayrıca değinen yazar, oradaki durumun da içler acısı olduğunu, genç mimarlara yeterince değer verilmediğini dile getirmektedir. Hiç şüphesiz, ortaya çıkan kötü mimarlık varsa, bundan tüm aktörlerin sorumlu olduğu, toplumun her kesiminin belirli oranda paya sahip olduğu söylenebilir. Genel ifadelerden farklı olarak yazar tarafından ortaya konulan “kötü mimarlığın / sonucun sorumluluğunun genç mimarlara verildiği” tespiti, sorumluluğun mutlak manada tespitinin zorluğundan, abartılı bulunmaktadır.

Sanayi Devrimi ile beraber, “güzel sanatlar” mimarlığından, “teknik üniversitelere” geçişten bahseden yazar, eğitim aracının “oran” olmaktan çıkıp “metre” ve mimarlığın “metre mimarlığı” olarak değiştiğini bildirmektedir. Eski ile yeniye karşılaştıran yazar, burada önemli bir anlam farkı olduğundan bahsetmekte, anlamın ortaya çıkması içinse, imkânsızın merak edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yazara göre her türlü yenilik ve gelişme burjuva sınıfına dayanmaktadır ve ordular, her alanda öncü olmaktadır. Malzemenin gelişmesini de değerlendiren yazar konuyu, betonarmenin ortaya çıkmasının, mimarideki değişime sebep olduğuna getirmektedir. Mimarlığın gelişen sürecinde, toplumun yapısının etkili olduğunu belirten yazar, kapitalin etkisini önemsemektedir. Yazara göre, bu etkiyle ortaya çıkan sonuç, modern mimarının ortaya çıkmasına sebep olmakta, mimarlık böylece sıradan insanı gündemine almaktadır. Oysaki süreç içerisinde arka plana itilmiş olabileceği göz önüne alınmış olsa da, sıradan ya da olağan bir insanın mimariye konu edilmesi insanlık tarihi kadar eski olması gerekir. Kitapta, mimari/mimarlık için bu bağlamda bir “anlam/içerik daralması” yapıldığı düşünülmektedir.

Yazara göre, mimari, biçim ve stil arama süreçleri devam ederken sağlık sorunlarına çözüm amacıyla mimarlık genişlemekte, modern ve

klasik arasında farklılaşma artmaktadır. Bu değişim, Türkiye’de de kendisini göstermektedir (1. Ulusal Mimarlık Dönemi), ancak bu değişim geleneksele bağlı değildir. Yazar, Türkiye’deki modern mimarlığın 1. Ulusal Mimarlık Dönemi ile değil, Teknik Üniversite’nin kurulması ve öncü ordu mimarlığıyla başladığını düşünmektedir. Modern mimarlığın ilk örnekleri, yazara göre sosyal konutlardır. Avrupa’da ilk örnekleri görülürken, Sovyetler Birliği’nde fazlasıyla görüldüğünü belirten yazar, bazı örnekleri görsellerle okuyucuya aktarmaktadır. Örneklerle anlatımına devam eden yazar, mimarinin doğallıkla nasıl bütünlük arz ettiğini ifade etmektedir. Bu bütünlüğün, farklı coğrafyalarda aynı akislerde oluştuğunu anlatarak mimarlığın kurguyu olurlarına bıraktığını, yani ekleme ve çıkarma yapılabilecek açık uçlu çözümler içerdiğini yazmaktadır. Bir süre sonra, kapitalin yeniden öne geçmesiyle kavram ve içerik değişmekte ve böylece modern mimarlık yazara göre yeterince geniş bir alana yayılamamaktadır. Bunun oluşmasında, devrin liderlerinin bakış açıları önem arz etmektedir. Bu süreçle beraber, Türk Mimarları yoğun eserler vermekte, ancak bu eserler oryantalist, hatta geçmişi tekrar eden taklitleri de içinde barındırmaktadır. “2. Ulusal Mimarlık” olarak açıklanan bu süreci yazar, batı taklitçiliği olup olmama konusunda sorgulamamızı istemektedir. Batının bizi yönlendirmemesi gerektiğini savunan yazar, bizimde ülke olarak merkez olmamızı savunmaktadır. Bu konuda, yazarın görüşü oldukça önemli bulunmakta ve saygıyla paylaşılmaktadır.

1950’li yılları Türk Mimarlığı açısından oldukça verimli gören yazar, bu devirde konut, belediye ve banka binası gibi modern yapıların ortaya çıktığını belirtmektedir. İyi olduğu kadar kötü mimari yapıtların da oluştuğunu belirten yazara göre bugün gelinen noktada, bu dinamizm kimlik kaybına yol açmaktadır. Yazar, sokak ve meydanların odak noktasında olduğu bu yeni gelişen mimariyi yadırgamakta ve insanı yalnızlığa mahkûm ettiğini söylemektedir. Aynı yıllarda melez bir bağlamsalcılığın İtalyan örneklerinin ortaya çıktığını belirten yazar, Türkiye’de de cılızda olsa birkaç örnek olduğunu hatırlatmaktadır.

Yazara göre mimari açıdan dünya ölçüsünde denemelere bile ülkemizde pek yer verilmemektedir. Biçim, süreç içerisinde rasyonelden irrasyonelle geçen bir çizgide devam etmektedir. Bu akım, binanın kentle olan ilişkisinin önemini ortaya koyacaktır. Sonrasında ise post-modern dönem cephe-mimarlığı başlayacaktır. Bu dönem, küreselleşme olarak adlandırılrsa da yazar bunun böyle olmadığını, kapitalin yeni bir yol arayışı olduğunu belirtmektedir. Entelektüel bir tutum olan evrenselleşme ile küreselleşmenin burada ayrıldığı ifade etmektedir. Yazar, bölümün ilerleyen kısmında değerlendirmelerine devam etmektedir. Yazara göre, günümüzde bina-kent ilişkisinin önemi artmaktadır. İsraf oluşturmayı istemeyen bir mimari ortam oluşmakta, kamu, işveren olarak önem kazanmaktadır. Bu süreçte, “kralın mimarı” yerine, “toplum ve doğanın mimarı” ortaya çıkmaktadır. Türkiye özelinde ise istenmeyen olaylar cereyan etmektedir. Öğrencileri tarafından bile izlenmeyen ulusal akım, cahil bir taleple gündem haline getirilmeye çalışılmaktadır. Mimari kimliğin kaybolması bunlarla beraber giderek artmaktadır. Eski yapılara olan müdahaleler bu kimlik kaybını pekiştirmekte, belediyeler yeni bir “kimlikleştirme” arayışına gitmektedir. Yazar, bunun çok kötü olduğunu belirterek yapılan bu çabalara karşı konulması gerektiğini söylemektedir. Ancak, bunun nasıl olacağına dair fikir paylaşımı yapmamaktadır. Kitabın “Türk mimarlığına katkı” yapması bakımından, kötü olan şeyin iyiye çevrilmesinin olanaklı olup olamayacağının yazar tarafından okuyucuya aktarılmaması, okuyucu tarafından çözüm yollarının düşündürülmesine yönelik bir yönlendirme değilse, kitap için bir eksiklik olduğu düşünülmektedir.

Yazar, “yeşil” kavramının üzerine gitmekte ve popüler bir slogan içerdiğini söyleyerek “yeşil” varlığının zararlı bile olabileceğini okuyucuya düşündürmektedir. Genç mimarların ve mimar adaylarının slogan söylemlere karşı dikkatli olmasını isteyen yazar, sonrasında sırasıyla Boğaziçi Köprüsü ve Olimpiyat Stadı gibi yapıları eleştirerek zihin açma çabalarıyla kitabı sonlandırmaktadır.

Kitap baştan sona dikkatle tekrar incelendiğinde, önsöz kısmında

belirtilen “görülenler, yaşananlar, yapılanlar, söylemek istenilen ve söylenenler” ile verilmek istenilen mesajlarla ilgili, yazar tarafından sadece “söylemek istenilen” ve “söylenenler” kısmına derinlemesine değinildiği, “görülenler, yaşananlar, yapılanlar” kısmına yeterince değinilmediği anlaşılmaktadır. Kitabın, yazarı tarafından genç mimarlar ve mimar adaylarına hitap edecek bir kitap olarak belirtilmesi, kitap içerisinde kullanılan dilin, içerik ve ifadelerin okuyucunun kategorik ve ayrışmacı bir tutumla sınıflandırılmayacağı düşünüldüğünde, tekrar ele alınması ve okuyucu kitlesinin geniş tutulması gerektiği öngörülmektedir. Genel olarak aktarılan bilgilerin özetinin ve verilmek istenen mesajın net olarak tekrar ifade edilmesi bakımından, ayrı bir bölüm olarak yazılmasa bile, -kitapta olmayan- genel bir değerlendirmenin yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Bütün bunlara rağmen yazar, anlattıklarını özetleyerek, mimarlığın önünde siyaset, mevcut mimarlık öğretisi ve diğer bilinçsiz çabaların olduğunu öne sürmekte ve esas problemin bir algı sorunu olduğunu dile getirmektedir. Türk mimarlığının üzerindeki kalın örtüyü kaldırabilecek veya çekebilecek “kalenderlerin” bu algı sorununu ortadan kaldırdığını ve kimlik arayışının yerine oturarak çözümlenebileceğini belirtmektedir. Ancak yazarın bu öngörüsünün çözümünde, hangi yol ve yöntemler izleneceğine dair kitapta bir yöntem arayışı bulunmamaktadır. Bu sebeple kimliksizleşmenin yok edilebileceğine dair net bir tutuma varılmadığı değerlendirilmektedir. Çözüme yönelik daha fazla bilgi verilmesi okuyucuyu ileriye yönelik arayışlara sevk edilecektir. Bütün bu değerlendirmeler ve düşünce ekseninde yazar, esas suçun insanları ucuz işgücü olarak kullanan ve kimlikten öte ekonominin gelişmesine odaklanan, ticari bir kavram olan “küreselleşme” kaynaklı olduğunu belirterek kitabı noktalamaktadır. Sonuç olarak, kitapta verilen bilgiler kent, kimlik, mimari, sosyal vb. bağlamda geçmiş ve geleceğe yönelik farklı bakış açısı ve dile getirdiği eleştiri ve düşünceler açısından benzerlerinden dikkat çekici şekilde ayrılmakta ve okuyucuya doyurucu ve faydalı bir okuma sunmaktadır.

Bilgi Arşivi

1. Bilgi [1999 Yaz], 1 (1) ▪ M. Kemal Aydın, ‘Ulusal Kalkınmacılık’tan ‘Küreselleşme’ye ▪ **Engin Yıldırım**, Anthony Giddens’in Yapılanma Teorisi ▪ **Nihat Erdoğan**, Kişilerde İç Çatışma Nedeni Olarak Rekabet-İşbirliği İkilemi ▪ **Recai Coşkun** ve **Osman Karamustafa**, İşletme Öğrencilerinin Etik Algıları Üzerine Ampirik Bir Çalışma ▪ **Gültekin Yıldız** ve **Kadir Ardic**, Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi ▪ **Zeki Parlak**, Yeniden Yapılanma ve Post-Fordist Paradigmalar ▪ **İbrahim Erol Kozak**, ‘Bilginin İslamileştirilmesi’ mi, ‘İslamın Bilgileştirilmesi’ mi ▪ **Necati Mert**, Dil ve Dilimiz ▪ **ÇEVİRİ** ▪ E. Yıldırım, Liberallere Karşı Ütopya Düşüncesi, [Barbara Goodwin (1980), “Utopia Defended Against the Liberals”, Political Studies, 28 (3)]

2. Bilgi [2000 Yaz], 2 (1) ▪ Engin Yıldırım, İktidar, Üniversite ve Aydınlar ▪ **M. Kemal Aydın**, ‘Neoliberal Dalga’ ya da ‘Küreselleşme’ ▪ **Mehmet Duman**, Küreselleşme Çağında Türkiye Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme ▪ **İsmail Hira**, Max Weber’in Yöntem Arayışı ▪ **Necati Mert**, Refik Halit’in Muhalifliği, Sürgünlüğü ve Merkez Taşra Açısından Hikâyeleri ▪ **Esat Pınarbaşı**, Kemal Tahir’in Düşünce Dünyasında Klasik Dönem Osmanlı Toplum Yapısı ▪ **Nurgün Kul Parlak**, Uluslararası İnsan Kaynakları Yönetiminin Gelişimi ▪ **Recai Coşkun**, Geleneksel Organizasyondan Öğrenen Organizasyona Geçiş: Teorik Çerçeve ve Uygulamaya Yönelik Öneriler ▪ **Fatma Fidan**, Kapitalizmin Gelişme Sürecinde Kadının Çok Yönlü Konumu ▪ **ÇEVİRİ** ▪ M. Kemal Aydın, Devlet Piyasaların Gelişmesine Nasıl Yardımcı Olabilir, [Brian Levy (1997), “How Can States Foster Markets”, Finance and Development, September 1997: 21-23] ▪ **GÜNDEM** ▪ Necati Mert, “Şehir Meclisiymiş”.

3. Bilgi [2000 Kış], 2 (2) ▪ M. Kemal Aydın, ‘Çevre’nin ‘Hâl’i ve ‘Devleti Yeniden Etkin Bir Konuma Taşımak’ ▪ **Sedat Murat**, Com-

parative Demographic Structures of the European Union Countries and Turkey ▪ **İrfan Haşlak**, Milliyetçilik ve Modernleşme: XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Örneği ▪ **Köksal Şahin**, Çok Partili Dönem Öncesi Türkiye’de Demokratik Gelişim ve Basının Bu Süreçteki Yeri ▪ **İsmail Hira**, Sosyal Bilimler: Yasa Koyucu Tasarımdan Yorumcu Tasarıma ▪ **M. Kemal Şan**, Edebiyat Sosyolojisi: Tarihsel Bir Değerlendirme Denemesi ▪ **Serkan Bayraktaroğlu**, Klasik Örgütsel Güç Kuramlarından Clegg’in ‘Güç Devreleri’ Yaklaşımına ▪ **ÇEVİRİ** ▪ M. Kemal Aydın, Gelişmiş Kapitalist Toplumlarda Piyasa ve Devlet, [Johannes Berger (1990), “Market and State in Advanced Capitalist Societies”, in (eds.) Alberto Martinelli and Neil J. Smelser (1990), *Economy and Society: Overviews in Economic Sociology*, London: Sage Publication, pp.103-132] ▪ **GÜNDEM** ▪ Necati Mert, “17 Ağustos’un İlk Yıldönümü ve Sivillik”.

4. Bilgi [2001 Yaz], 3 (1) ▪ Mehmet Duman, Siyaset ve İktisat İlişkileri Üzerine ▪ **Gökhan Sönmezler**, Osmanlı’da Dış Borç ve Az-gelişmişlik Sorunu ▪ **Abdurrahman Benli**, İngiltere Kamu Sektöründe Endüstri İlişkileri ve Sendikalar ▪ **Necati Mert**, Orhan Kemal’in Hikâyelerinde ‘Sakıncalı’ Sözcükler ▪ **Serkan Bayraktaroğlu**, Sosyal Bilimlerde Yükselen Paradigma Örneği: Grounded Teori ▪ **Remzi Altunışık**, Pazarlama Anlayışında Değişim: Bireyselleştirilmiş Pazarlama ▪ **Kadir Ardiç** ve **Türker Baş**, Sağlık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi: Sakarya Doğum ve Çocuk Bakımevi Hastanesinde Bir Uygulama ▪ **Osman Karamustafa**, Hisse Senedi Yatırım Kararlarında Bilgi Kaynaklarının Önemi: Bireysel Yatırımcı Bakış Açısı Üzerine Bir Araştırma ▪ **ÇEVİRİ** ▪ M. Kemal Aydın, İktisadi Kalkınma, Demokrasi ve Performans, [Jan Erik Lane and Swante Erson (1990), in *Comparative Political Economy*, London and New York: Pinter Publishers, pp.127-142] ▪ **ÇEVİRİ** ▪ Cahit Şanver, Planlı Ekonomiden Piyasa Ekonomisine Yeni Geçen Ülkeler ve Devletin Değişen Rolü, [Vito Tanzi (1999), *Transition and the Changing Role of Government*, Finance and Development, June 1999].

5. Bilgi [2002 Yaz], 4 (1) ▪ Cengiz Sunay, Bilim Felsefesi ve Siyaset Bilimi ▪ **Hamza Al**, Birey-Devlet İlişkisinde Yeni Bir Yaklaşım: Vatandaş Anlayışından Müşteri Anlayışına Doğru ▪ **Serkan Bayrak-taroğlu**, Bilgi Toplumu ve Düşmanları ▪ **Atilla Arkan**, İbn Rüşd Düşüncesinde Disiplinler arası İlişki ▪ **Gökhan Sönmezler**, Yabancı Sermayenin Gelişmekte Olan Ülkelerdeki İşlevi ve Türkiye Örneği ▪ **M. Özgür Kayalica** ve **M. Zeki Ak**, SCI ve SSCI'deki Makale Sayıları Üzerine Bir Not ▪ **Necati Mert**, Üç Yazar ve Yaşlıları ▪ **ÇEVİRİ** ▪ Atilla Arkan, İbn Rüşd'ün Siyasi Öğretileri, [Charles Butterworth (1992), *in* Political Teaching of Averroes, pp.187-202] ▪ **ÇEVİRİ** ▪ M. Kemal Aydın, Değişen Dünyada Devlet, [Ajay Cibber (1997), "The State in a Changing World", Finance and Development, September 1997: 17-20].

6. Bilgi [2003 Yaz], 5 (1) ▪ Cengiz Sunay, İngiliz Siyasi Tarihi Ekseninde Modern Siyasi Partilerin Doğuşu ▪ **Serpil Döm**, Gelişmekte Olan Ülkelerde Firma Yönetişimi ve Türkiye Gerçeği ▪ **Halis Kalmış** ve **Gökhan Sönmezler**, Küreselleşmenin KOBİ'lere Etkisi ve Finansman Sorunu ▪ **Barış Safran**, Örgütsel Güven Kavramı ile Verimlilik İlişkisi ▪ **Tuncay Yılmaz**, Performansa Dayalı Ücretlendirme Modeli Olarak Çalışanların Hisse Sahipliği Planları ▪ **M. Kemal Aydın**, Küreselleşme Karşısında Ulusal Devlet: Hepimizin Kafası Karışık ▪ **Necati Mert**, Ömer Seyfettin ve Tefik Fikret Özelinde Bir Dönemin Hali.

7. Bilgi [2003 Kış], 5 (2) ▪ Fırat Mollaer, Türk Kolasının Düşündürdükleri: Bir Muhayyile mi Süreklilik mi: Cola Turka ve Milli İktisat ▪ **Şahabettin Güneş**, Global Kapitalizm Üzerine Bir Değerlendirme ▪ **Ahmet Kemal Bayram**, İktidar Çözümlemelerinde Bir Mihenk: Michel Foucault ▪ **Muhittin Ataman**, Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış ▪ **Hakan Demir** ve **Mehmet Karakütük**, Yerel Yönetimler ve Hizmette Yerellik ▪ **Halil İbrahim Aydın**, Örgüt Kültürünün Yönetim Açısından Önemi ▪ **Rana Özen Kutannis**, Hamilik İlişkisinde Cinsiyetin Rolü: Bir Vak'a Çalışması ▪ **Or-**

han Batman, Türkiye’de Profesyonel Turist Rehberlerinin Mesleki Sorunlarına Yönelik Bir Araştırma.

8. Bilgi [2004 Yaz], 6 (1) ▪ M. Kemal Şan ve İsmail Hira, Modernlik ve Postmodernlik Bağlamında Tüketim Toplumu Kuramları ▪ **Hamza Ateş ve Soner Ünal**, Devletin Doğduğu Yer: Antik Çağ Ortadoğusunda İdari Hayat ▪ **Cengiz Sunay**, Mübeccel Kıray’ın Eserlerinde Kent ve Toplumsal Değişme ▪ **Fırat Mollaer**, Azerbaycan’da Demokrasi ve Geleceği Üzerine Bazı Gözlemler ▪ **Muharrem Es ve Tuncay Güloğlu**, Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği ▪ **Bayram Çolakoğlu**, Avrupa Merkez Bankası’nın Para Politikası Stratejisi ve Teorik Temelleri ▪ **Abdurrahman Benli ve Levent Şahin**, İnsan Kaynakları Yönetiminde İşgören Bulma ve Seçme ▪ **Zekeriya Bingöl**, Akdeniz Bölgesinin Kültür ve İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi.

9. Bilgi [2004 Kış], 6 (2) ▪ Kayhan Delibaş, İslam Fundamentalizminden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan *Islamophobia* Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi ▪ **Zeki Parlak**, Küreselleşme ve Çalışma Standartları ▪ **Ahmet Fidecioglu**, Japonlaşmanın Getirdiği Örgütsel Bağımlılık ve Bu Bağımlılığın Kontrolü Açısından Japon Şirketlerinde İşgücü Seçimi ve Eğitimi ▪ **Erhan Birgili, Hakan Tunahan ve Hasan Demir**, 2001 Şubat Döviz Krizinin İşletmelerin Üretim ve Kârlılıklarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma ▪ **ÇEVİRİ** ▪ Şükrü Cicioğlu, Finansal Küreselleşme, [J. Tobin (2000), “Financial Globalization”, World Development, 28 (6): 1101-1104].

10. Bilgi [2005 Yaz], 7 (1) ▪ Mahmut Bilen, M. Kemal Şan ve M. Kemal Aydın, Yoksulluk Sorunu Üzerine ▪ **Hüseyin Taştan**, Sources of Exchange Rate Fluctuations with an Application to Turkish Data ▪ **M. Hisarcıklılar**, Gender Based Wage Differentials in Turkey ▪ **Mehmet Fevzi Bilgin**, ABD 2004 Başkanlık Seçimi ve Hıristiyan Sağın Yükselişi ▪ **Halil İbrahim Aydın**, Örgütsel Öğrenme ve Oryantasyonları ▪ **Nurcan Turan**, Üretken Bir İstihdam Yaratılmasında Kooperatif İşletmelerinin Potansiyel Katkıları ▪ **Rana Özen Kutanis ve**

Aydın Yılmaz, Belediye Hizmet Üretimlerinin Başarısında Dış Kaynaklardan Yaralanma ▪ **GÜNDEM** ▪ Murat Metin Hakkı, Müzakerelere Başlamayı Kabul Eden AB Türkiye'yi İçeri Alacak mı.

11. Bilgi [2005 Kış], 7 (2) ▪ **Muhittin Ataman** ve **Cengizhan Yıldırım**, Madalyonun İki Yüzü: Alttan ve Üstten Küreselleşme ▪ **Burhanettin Duran** ve **İrfan Haşlak**, AB Süreci ve Türk Demokrasinin Konsolidasyonu ▪ **Kemal İnat**, Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Dönüşümü ▪ **Cengiz Sunay**, 1950'li Yıllarda Göç ve Toplumsal Değişme Olgusunun Türk Siyasal Hayatına Etkileri ▪ **Recep Akay**, Kültürel Kimlik ve Kültürlerarası İletişim ▪ **M. Hulusi Demir** ve **Meltem İnce**, "Is SAP An Urbanization Project.

12. Bilgi [2006 Yaz], 8 (1) ▪ **Atilla Arkan**, İbn Haldun'un Felsefe Anlayışı ve Eleştirisi ▪ **Ali Balcı**, Roland Robertson, Küreselleşme ve Kültür ▪ **Cengiz Dinç**, Islamists, Secularization and Democracy ▪ **Sezin Aydemir**, Seçim Sistemlerinin Siyasal Hayattaki Etkileri ve Türkiye Örneği ▪ **Hatice Sarıaltın** ve **Aydın Yılmaz**, Örgüt Performansının Ölçülmesinde Güncel Yöntemler ▪ **Nihal Sütütemiz**, Hizmet Kalitesinin Boyutsal Analizi: Bankacılık ve Sağlık Sektörüne Yönelik Bir Araştırma ▪ **Ahmet Gülmez**, Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Arsa-Fiyat Değişmelerinin İncelenmesi ▪ **DEĞİNİ** ▪ Davut Dursun, Türk Siyasetinde 'Merkez' ve 'Kenar' Eksenleri Arasında Seyreden Değişim Sürecinde Seçimlerin Rolü.

13. Bilgi [2006 Kış], 8 (2) ▪ **Hakan Poyraz**, Yolun Ahlakı ▪ **Keenan Çağan**, Sanat Sosyolojisinin İmkânına ve İnşasına Dair ▪ **Köksal Alver**, Edebiyat ve Kimlik ▪ **Tamer Akan**, Conceptualizing the Transnationalization Trends in Industrial Relations: Towards Open-System Framework ▪ **Tuncay Kardaş**, New Perspectives in Security Studies ▪ **Serkan Bayraktaroğlu** ve **Yasemin Özdemir**, İnsan Kaynakları Bilgi Sistemlerinin İki Yüzü ▪ **DEĞİNİ** ▪ M. Kemal Aydın, Düşüncenin Tarihselliği ve Emperyalizm Üzerine ▪ **ÇEVİRİ** ▪ Şükrü Cicioğlu ve Filiz Cicioğlu, Egemenlik, Bölgesellik ve Finansın Küreselleşmesi, [E. Helleiner (2001), States and Sovereignty, Territoriali-

ty and the Globalization of Finance, *in* (eds.) David Smith at all. (2001), States and Sovereignty in the Global Economy, London and New York: California Institute on Global Conflict and Cooperation, pp.138-158].

14. Bilgi [2007 Yaz], 9 (1) ▪ **Armağan Öztürk**, Siyasi Kültür Bağlamında Türkiye’de Devlet - Sivil Toplum İlişkisi: Sendikacılık Örneği ▪ **Serdar Gülen**, Türk Siyaseti’nde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi ▪ **Ayça Şimşek**, Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Latin Amerika Deneyimi ▪ **Serpil Döm**, Türkiye’de Finansal Serbestleşme Uygulamaları Analizi ▪ **Hamza Al**, Denetimde Piyasalaşma Eğilimleri.

15. Bilgi [2007 Kış], 9 (2) ▪ **Sümeyra Alpaslan** ve **Rana Özen Kutanis**, Bilimsel Bilgi Üretiminde Metaforların Rolü: Destek mi, Engel mi ▪ **Ali Ayata** ve **Murat Ercan**, Soğuk Savaş Sonrası Ortaya Çıkan Bölgesel Sorunlar Bağlamında Türkiye-ABD İlişkilerinin Kazandığı Yeni Boyutlar ▪ **Kenan Çağan**, Osmanlı Modernleşmesinde Bir Sapma Olarak ‘Bihruz Bey Sendromu’ ▪ **Mehmet Önal**, Hasan Âli Yücel’in Şiirleri ▪ **DOSYA** (M. Fevzi Bilgin, Fikret Çelik, Sevcan Çimen, Murat Yeşiltaş, Nebi Miş, Lütfi Özcan), Siyasal Liberalizm ▪ **DEĞİNİ** ▪ M. Kemal Aydın, Ekonomik Performans Seçim Sandığına Yansıdı mı.

16. Bilgi [2008 Yaz], 10 (1) ▪ **Ömer Karaoğlu**, Akyiğitzade Musa ve İlm-i İktisat ▪ **Sefer Şener** ve **Cüneyt Kılıç**, Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Yabancı Sermaye ▪ **Hamza Al**, Bitmeyen Senfoni: Türk Siyasal Krizi ▪ **M. Kemal Şan**, Türkiye’de Sosyal Sermaye Kaybının Dini Görünümleri ▪ **Koray Gürpınar** ve **Mehmet Barca**, Türk Mobilya Sektörünün Uluslararası Rekabet Avantajının Yönetici Görüşleri Işığında Değerlendirilmesi.

17. Bilgi [2008 Kış], 10 (2) ▪ **Fatma Ülkü Selçuk**, Sosyal Politika: Tarihsel Zorunluluk Yaklaşımı Yerine Liberalizmle Ortaklaşan Temellerden Alternatif Kuramsal İnşalara ▪ **İlyas Söğütlü**, İki Farklı Epistemoloji İki Farklı Siyaset: Rasyonalist ve Ampirist Siyasetin

Felsefi Temelleri ▪ **Ertan Efeğil**, Türkiye’de Enerji Güvenliği ile Dış Ticaretin Dış Politika Oluşum Sürecine Etkileri ▪ **Fatma Yurttas**, Kemalizm ve Demokrasi Üzerine Bir Değerlendirme ▪ **Temel Gürdal** ve **Hakan Yavuz**, AB Ülkelerinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Gelişimi: 1995-2007 Dönemi Türkiye’deki Gelişmelerle Karşılaştırmalı Analiz ▪ **Emel Çetinkaya**, “Türkiye’de Gençlerin Kayıt Dışı İstihdamdaki Durumu ▪ **ÇEVİRİ** ▪ M. Kemal Aydın, Kapitalizm Yaşayabilir mi: Yeni Bir Bağlamda Eski Bir Soru, [Tibor Scitovsky (1980), Can Capitalism Survive: An Old Question in a New Setting, The American Economic Review, 1980 May, 70 (2): 1-19].

18. Bilgi [2009 Yaz], 11 (1) ▪ **Kemal İnat**, Birleşme Sonrasında Almanya’nın Dış Politikası: ‘Normalleşme’nin Son Adımları ▪ **Mu-hittin Ataman**, Interdependence and Diversification: A New Framework for Turkish Foreign Policy ▪ **V. Ayhan**, Türkiye-Kuveyt İlişkileri: İşbirliği mi, Çatışma mı ▪ **Mehmet Dalar**, Fransız Karar Vericileri ve Kamuoyu Açısından Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği ▪ **Sadık Ünay**, Küresel Bilgi Ekonomisi ve Stratejik Aktivizm: Uluslararası Eğilimler ve Türkiye Tecrübesi ▪ **ÇEVİRİ** ▪ M. Kemal Aydın, Asya ve Latin Amerika’da Yaşanan Finansal Krizler: Sonrası ve Bugün, [G. L. Kaminsky and C. M. Reinhart (1998), Financial Crises in Asia and Latin America: Then and Now, The American Economic Review, 1998 May, 88 (2): 444-448].

19. Bilgi [2009 Kış], 11 (2) ▪ **Bedri Gencer**, Sosyal Devletten Kerim Devlete ▪ **Şükrü Nişancı**, İttihat Terakki Politikalarında Pozitivizmin Etkisi ve Eleştirel Bir Yaklaşım ▪ **Fatih Demir**, Sivil-Asker İlişkilerinde Sivil Kontrol ▪ **Ertan Efeğil**, Rationality Question of Turkey’s Central Asia Policy ▪ **ÇEVİRİ** ▪ M. Kemal Aydın, İktisadi Kalkınma Üzerine, [W. A. Lewis (1965), A Review of Economic Development, The American Economic Review, 1965 March, 55 (1/2): 1-16].

20. Bilgi [2010 Yaz], 12 (1) ▪ **M. Kemal Aydın**, Entelektüel Tavrı ya da Kendi İnşa Ettiği Yol Üzerinde Yürümek ▪ **Âdem Sağır** ve

Hasan Öztürk, Sosyal Sermaye Bağlamında Tarihsel Bir Perspektif Kurgusu: Tocqueville ve Amerika’da Demokrasi Üzerine ▪ **Yüksel Bayraktar**, Borç Kıskacında Türkiye Ekonomisine Tarihsel Bir Bakış: Borçlanma Üzerine Çıkarılacak Dersler ▪ **Zeynep Kaplan**, Avrupa Birliği’nde Çevre ve Ticaret Etkileşimi ▪ **Aziz Kutlar**, **Fehmi Bakırcı** ve **Fatih Yüksel**, Malmquist Endekisle Etkinlik Ölçümü: Belediyeler Üzerine Bir Uygulama ▪ **DEĞİNİ** ▪ M. Kemal Aydın, Avrupa Birliği’ne Dair.

21. Bilgi [2010 Kış], 12 (2) ▪ **Z. Abidin Kılınç**, Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye ▪ **Bünyamin Bezci**, Siyasetleştirilmiş Toplum ya da Halksız Cumhuriyet: Sosyal Demokrasinin CHP Pratiği ▪ **Muhittin Ataman**, **Veysel Ayhan** ve **Mehmet Dalar**, Avrupa’nın Türkiye Algılaması: Türkiye’nin Avrupa Birliği İçin Anlamı ▪ **Süleyman Yaman Koçak** ve **Gülçin Yüksel**, Türk Kamu Yönetiminde Etik ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu ▪ **A. Özkiraz** ve **C. Seyfikli**, Liderlik Davranışı ve İş Doymumu: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hastanesinde Uygulamalı Bir Çalışma.

22. Bilgi [2011 Yaz], 13 (1) ▪ **M. Kemal Aydın** ve **Kıvanç Aydınlar**, ‘Emek-Değer’ Teorisinden ‘Fayda-Değer’ Teorisine ▪ **Nurullah Altun** ve **Hakan Yavuz**, Türkiye’nin Avrupa Birliği Ülkeleri İle Olan Dış Ticaretinin Yapısal, Sektörel ve Ürün Grupları İtibariyle Değerlendirilmesi: 1990-2009 Dönemi ▪ **Fatma Yurttaş Özcan**, Birinci Büyük Millet Meclisi’nde Muhalefet: İkinci Grup ▪ **Nihat Kurt**, Kent Hizmetlerinin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri ▪ **Mirsad Karic**, Social Cleavages, Conflict and Accommodation in Bosnian Political History from the Late 19th Century until the 1990s ▪ **Y. Özdemir** ve **R. Ö. Kutanis**, “Kariyer Devreleri ile Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Eğilimi Arasındaki İlişki: Bir Örnek Olay ▪ **ÇEVİRİ** ▪ Ünsal Ozan Kahraman, Klasik Deflasyon Teorisi, [M. Humphrey (2004), Classical Deflation Theory, Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly, Winter 2004, 90 (1): 11-32].

23. Bilgi [2011 Kış], 13 (2) ▪ **DOSYA: Türk Dış Politikası: Süreklilikler, Kopuşlar ve Yeniden İnşa** ▪ Introduction: **Tuncay Kardaş** and **Murat Yeşiltaş**, The New Turkish Foreign Policy: Towards an Understanding ▪ **Murat Yeşiltaş** ve **Ali Balcı**, AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita ▪ **Hasan Basri Yalçın**, Türkiye'nin 'Yeni' Dış Politika Eğilim ve Davranışları: Yapısal Realist Bir Okuma ▪ **Nathaniel Handy**, Turkey's Shifting Relations with its Middle East Neighbors during the Davutoğlu Era: History, Power and Policy ▪ **Nabi Al-Tikriti**, *Nasihatname-i Durust*: 'Measured Advice' for Turkish Foreign Policy in a Rapidly Changing World ▪ **Jana Jabbour**, The AKP's Foreign Policy towards the Middle East: Changes within continuity or rupture with past practices ▪ **DOSYA DIŞI** ▪ **Ali İhsan Sarıkoca**, Katılımcı Demokraside Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER) Örneği.

24. Bilgi [2012 Yaz], 14 (1) ▪ **DOSYA: Türkiye'de İslamcılığın Dönüşümü** ▪ **Bünyamin Bezci** ve **Nebi Miş**, İslamcılığın Dönüşümünü Tartışmak: İslamcılığın Dört Hali ve Muhafazakârlaşmak ▪ **Funda Güven Derin**, İslami Özcülüğün Üç Ayrı Görüntüsü: Klasik, Kültürel ve Yeni-Özcüler ▪ **Âdem Bölükbaşı**, Yeni Çağın Yeni Dinî Formları Karşısında İslâmıcılık ▪ **K. Solmaz**, AK Parti'nin Keşkeci Okumasının İçkin Eleştirisi ▪ **Vedat Koçal**, 'Çevre'den 'Merkez'e Yönelim Bağlamında Türkiye'de Muhafazakârlığın Dönüşümü: Siyasal İslâmıcılıktan Muhafazakâr Demokratlığa AK Parti Örneği ▪ **Naomí Ramírez Diaz**, The Syrian Muslim Brotherhood: Between the Burden of History and the Prospect of Political Change ▪ **DOSYA DIŞI** ▪ **M. Kemal Aydın** ve **Özlem Aksoy**, Finansal Krizler Üzerine Bir Değerlendirme ▪ **Emel Çetinkaya** ve **Sinem Yıldırım**, 'İnsana Yakışır İş' Bağlamında Türkiye İşgücü Piyasasında Kadınların Durumu.

25. Bilgi [2012 Kış], 14 (2) ▪ **DOSYA: Romantik Eğilimler** ▪ **Gisela Imgrund**, Where Romanticism was Female ▪ **Onur Kabil**, Şiirden İdeal Tipe: Romantik Bilim ▪ **Fatma Berna Yıldırım**, Romantik Bir Mitos: Dilin Kökeni ▪ **Elif Ergün**, Zorunluluğun Mekân

Tutması: Rousseau Örneği ▪ **Mehmet Cevat Yıldırım**, Milliyetçiliğin Romantik Dönemi Üzerine Saptamalar ▪ **DOSYA DIŞI** ▪ **Fuat Sekmen** ve **Ünsal Ozan Kahraman**, Is the Twin Deficits Hypothesis Valid in the case of Turkey ▪ **Hacı Ahmet Köse**, Ortadoğu'da Değişen Dengeler ve Türkiye'nin Konumu.

26. Bilgi [2013 Yaz], 15 (1) ▪ **DOSYA**: **Kuram ve Pratikte Kamu Politikaları** ▪ **Özer Köseoğlu**, Meslek, Sanat ve Disiplin Olarak Kamu Politikası ▪ **Can Umut Ciner**, Fransa'da Kamu Politikası Analizi Disiplini ve Kamusal Eylem ▪ **S. Kayıkçı**, Türkiye'de Kent-sel Dönüşüm Politikası Analizi ▪ **Lütfi Özcan** ve **Abdülkadir Aksoy**, Tanzimat Dönemi Taşra Politikalarının Cebel-i Lübnan Örneğinde Analizi ▪ **DOSYA DIŞI** ▪ **Hamza Al**, Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Kamu İç Denetim Sistemi: Hayaller ve Gerçekler ▪ **DEĞİNİ** ▪ M. Kemal Aydın, Tarihsel Sorunları Tarihsel Düşmanlıkları Körükleyerek Çözmek.

27. Bilgi [2013 Kış], 15 (2) ▪ **DOSYA**: **Arap Baharı ve Yeni Ortadoğu** ▪ **Muzaffer Ercan Yılmaz**, After Qaddafi: Building Peace in Libya ▪ **Merve Özen**, Mısır'da Sivil Toplumun Gelişiminde Meslek Birliklerinin Rolü ▪ **Victor A. Vicente**, Viral Voices: Revolutionary Song, Social Media, and Youth Culture in the Arab Spring ▪ **Merve İnce**, The Role of the Military in the Constitution-making Process as a part of Democratic Transition: The Comparative Cases of Turkey and Egypt ▪ **Imad El-Anis** and **Ashraf Hamed**, From Spring to Summer? Revolutionary Change in Tunisia, Egypt and Libya ▪ **Muhidein Mulalic**, Fostering of Civil Society by Muslim Women's NGO-s in Bosnia and Herzegovina ▪ **DOSYA DIŞI** ▪ **Mustafa Haptipler**, "Uluslararası Para Fonu'nun Türkiye'nin Duyun-u Umumiye'si Ol(a)mayışının Nedenleri".

28. Bilgi [2014 Yaz], 16 (1) ▪ **Akansel Yalçınkaya**, Bilim Felsefesinde Belirlenimcilik Tartışmaları: Eleştirel Gerçekçi Bir Giriş ▪ **Sümevra Alpaslan Danışman**, Örgütsel Dil ve Söylemin Dönüşümüne Dair Bir İnceleme ▪ **Onur Türkölmez**, Dindar Milliyetçiliği Kavra-

mı ve Türkiye’de Dindar Milliyetçiliği ▪ **Köksal Şahin**, Federal Almanya’daki 22 Eylül 2013 Genel Seçimlerinin Siyasi Sonuçlarına Yönelik Türkiye ve AB Eksenli Bir Değerlendirme ▪ **Nilhun Doğan**, Girişimciliğin Etik Boyutu ▪ **Cihan Selek Öz** ve **Enver Bulut**, ‘Düzenli İş’ Bağlamında Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma Koşullarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Alan Araştırması ▪ **ÇEVİRİ** ▪ Mehmet Zeki Ak ve Ünsal Ozan Kahraman, Britanya ve Amerikan Hegemonyasının Karşılaştırılması: Gerileme Çağı Üzerine Bazı Dersler, [David A. Lake (1999), *British and American Hegemony Compared: Lessons for the Current Era of Decline*, in *International Political Economy*, pp.127-139].

29. Bilgi [2014 Kış], 16 (2) ▪ M. Kemal Aydın ve Özlem Aksoy, ‘Öğrenme’nin ‘Kısa Dönem’ Koşulları Altında Maliyetleri Azaltıcı Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme ▪ **Ekrem Erdoğan** ve **Cihan Durmuşkaya**, Çalışanların Sendikalı Olmama Nedenlerine Yönelik Bir Alan Araştırması ▪ **Hanife Candır** ve **Emel İslamoğlu**, Türkiye’de Kadın Çalışanların Sosyal Haklar Açısından Durumu ▪ **Recep Yıldırğan** ve **Burhanettin Zengin**, Turizm Ürünlerinin Pazarlanmasında Fiziksel Kanıt Stratejileri ▪ **Soner Tauscher**, Cumhuriyet Halk Partisi ve Alman Sosyal Demokrat Partisi’ne Yön Veren Parti Programlarının Karşılaştırmalı Analizi ▪ **Filiz Yaşar**, 18nci Yüzyıl Osmanlısında Ruhban Sınıfına Geçiş Konusunda Sakız Adası’ndan İki Örnek: Papaz Michalis ve Keşiş Genatios.

30. Bilgi [2015 Yaz], 17 (1) ▪ Armağan Öztürk, Türkiye Solu’nda Gezi Olayı Tartışmaları: Tezler, Karşı Tezler ve Sınırlar ▪ **Özcan Tunahan**, 28 Şubat Süreci: ‘Post-Modern Darbe’nin Sosyo-Politik Dinamikleri ve Toplum Desteği ▪ **M. Şükrü Nar**, Jean-Jacques Rousseau’nun Doğal Hukuk Anlayışı Üzerine Antropolojik Bir Değerlendirme ▪ **Abidin Öncel** ve **Mehmet Akar**, 2000 Sonrası Türkiye - Suriye İlişkilerinin Türkiye Dış Ticaretine Yansımaları ▪ **Akın Özdemir**, Çalışan Yoksulluğuna İlişkin Kavramsal Bir Değerlendirme: Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunun Boyutları ve Mücade-

le Politikaları.

31. Bilgi [2015 Kış], 17 (2) ▪ **Mehmet Zeki Ak, M. Kemal Aydın** ve **Mustafa Dindar**, Terör ile Büyüme Arasındaki İlişki: Literatür İncelemesi ▪ **Abidin Öncel** ve **Amma Malik**, The Arab Spring and its Impact on the Foreign Trade of Turkey ▪ **İsmail Gündüz**, Global Modernitede Kentlileşme Karşısında Alt Kültür, Dil ve Yerel Kimlik ▪ **Serdar Orhan**, Türkiye’de Engellilerin Bilinç Düzeyi: Engellilere Sunulan İstihdam Hakları Üzerinden Bir Araştırma ▪ **Cihan Selek Öz** ve **Sefa Karagöz**, Avrupa 2020 Hedeflerinin Avrupa İstihdam Stratejisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi.

32. Bilgi [2016 Yaz], 18 (1) ▪ **Ömer Karaoğlu**, An Uncompleted at the End of the Nineteenth Century: The Shipping Company of Sakarya River ▪ **Orhan Şimşek**, W. I. Robinson’ın Tezi Üzerinden Küreselleşmeyi Okumak ▪ **Nurgün Kul Parlak**, Avrupa Birliği’nde İş-Yaşam Dengesine Yönelik Uyumlaştırma Politikaları: Ebeveyn İzni ▪ **Fikret Sözbilir** ve **Salih Yeşil**, Bilgi Yönetiminin Rekabetçi Avantaj Üzerindeki Etkisi: Türkiye’de Bir Alan Araştırması ▪ **ÇEVİRİ** ▪ M. Kemal Aydın, İktisadi Kalkınma Sorununun Uluslararası Boyutları, [Ragnar Nurkse (1952), Some International Aspects of the Problem of Economic Development, The American Economic Review, May 1952, 42 (2): 571-583].

33. Bilgi [2016 Kış], 18 (2) ▪ **DOSYA: Ortadoğu** ▪ **Haydar Oruç**, Stratejik Ortaklıktan Radikal Söyleme Evrilen İlişkiler Örneği: 1979 Sonrası İsrail-İran İlişkileri ▪ **Furkan Halit Yolcu**, Iran’s Involvement with Syrian Civil War: Background, Reasons and Alternatives ▪ **Göktaş Sönmez**, The Arab Spring, Dominoes, and Turkey ▪ **Çağatay Özdemir**, Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi ▪ **Muhittin Ataman** ve **Mehmet Öztürk**, Uluslararası Örgütlerin Devlet-İçi Çatışmalara Müdahale Edip Etmemesini Belirleyen Faktörler ▪ **DOSYA DIŞI** ▪ **Ahmet Kamacı** ve **Serkan Konya**, Kırılgan Beşli Ülkelerinde Portföy Yatırımları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi ▪ **Nuray**

Türkoğlu ve Beykan Çizel, Kurumsallaşma ve Rekabet Gücü Üzerine Ampirik Bir Çalışma ▪ **İsmail Hira**, Deleuze ve Guattari’de Özne ve Toplumsallık.

34. Bilgi [2017 Yaz], 19 (1) ▪ **M. Kemal Aydın ve E. E. Çakmak**, Sosyal Devletin Temelleri ▪ **M. Zeki Ak, Mustafa Dindar ve Nurullah Altıntaş**, Türkiye’de Terörizm ile İktisadi Büyüme İlişkisinin Nedensellik Analizi ▪ **Mustafa Hatipler**, Postmodernizm, Tüketim, Popüler Kültür ve Medya ▪ **Filiz Cicioğlu ve Ash Büşra Bayraktar**, Türkiye’nin İran Politikasında Sivil Toplum Kuruluşları: 1990’lara ve 2000’lere Dair Bir Değerlendirme ▪ **Zeynep Kaplan**, Scientific Collaboration of Turkey with the EU Member States: The Case of Nanotechnology ▪ **Aygül Kılınc**, Yerel Ölçekte Siyasal Katılım ve Temsiliyet Açısından Adana Kent Konseyi ▪ **Çağrı Eryılmaz**, Çevre Söylemlerine Göre Çevre Konulu Filmlerin Analizi ▪ **Mehmet Fatih Şekerci**, Hegel’s Master-Slave Dialectic and the Relationship between God and Believer ▪ **Serhat Demirel**, “‘Kendi Olmak’ Fikri Etrafında Bir *Kara Kitap* Okuması.

35. Bilgi [2017 Kış], 19 (2) ▪ **M. Kemal Aydın**, Türkiye Ekonomisi: Bardağın Dolu Tarafına Bakmak ▪ **Mehmet Zeki Ak ve Veysel İnal**, Türkiye’de Terör ve Doğrudan Yabancı Yatırım: Saklı Eşbü-tünleşme ve Asimetrik Nedensellik İlişkisi ▪ **M. Said Ceyhan, Ahmet Kamacı ve Mehmet Akif Peçe**, Batı Karadeniz Bölgesinin Kalkınmasında Filyos Projesi Başat Bir Rol Oynayabilir mi ▪ **Ebru Işık ve Havva Serim**, İktisadi ‘Hermeneutik’le ‘Anlamak’ ▪ **Kenan Göçer ve Cem Çetin**, İbrahim Fazıl Pelin’in Hayatı ve *İlm-i İktisad Dersleri* Kitabı Üzerine ▪ **Sinem Yıldırımaltı, Emel İslamoğlu ve Cemal İyem**, Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma.

36. Bilgi [2018 Yaz], 20 (1) ▪ **M. Kemal Aydın ve Sinem Gözde Beşbalı**, Türkiye’nin Cari Açık Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme ▪ **Ekrem Gül, Ahmet Gökçe Akpolat ve Recep Kaya**, 2008 Küresel Finans Krizi Sonrası Türkiye’de Uygulanan Kamu Geliri Politikala-

rının İstihdam Oranları Üzerine Etkisi ▪ **Şükrü Cicioğlu** ve **Atilla Yıldız**, Kriz Dönemlerinde Reel Ekonomik Göstergelerin Sinyal Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi: 1999-2017 Türkiye Örneği ▪ **Şener Aktürk**, Türkiye’de Ulus Devletin Dönüşümü: Çok Kültürcü Açılımın Sebepleri ve Sonuçları ▪ **Erdem Cam** ve **Murat Atan**, Türkiye’de İl Bazında İstihdam Politikalarının Etkinliği ▪ **Cihan Selek Öz** ve **Dilek Nam**, Demografik Değişkenler ve İşle İlgili Geçmişin Güvenli Davranışa Etkisi: Gemi İnşa Sanayinde Bir Alan Araştırması ▪ **Âdem Uğur** ve **Dilek Köseoğlu**, Belediyelerde İnsan Kaynakları Yönetimine Geçiş ve Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme ▪ **Mustafa Çağlar Özdemir** ve **Yunus Yiğit**, İŞKUR İşbaşı Eğitim Programlarının Analizi: Sakarya İli Örneği ▪ **Ayla Akdoğan**, Why Using One-Sided Violence in Civil Wars: A Theoretical Argumentation Attempt on Strategic Logic.

37. Bilgi [2018 Kış], 20 (2) ▪ M. Kemal Aydın ve **Eyüp Ensar Çakmak**, Sosyal Devlet ve Türkiye ▪ **Aziz Kutlar**, **Murat Sarıkaya** ve **Ali Kabasakal**, Explaining the Relationship between Female Labor Force Participation and Divorce in Turkey by means of Panel Regression and Granger Causality ▪ **Rumeysa Köktaş**, Türkiye’nin Ortadoğu’daki Bölgesel Örgütlerle İlişkileri: İİT, KİK, D-8, Arap Ligi ve ECO ▪ **Bilge Durutürk**, Feminizm ve Çokkültürlülük Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme ▪ **Ferihan Ayaz** ve **Hatice K. Adıyaman**, Antidepresan Konulu İçeriklerin Gazetelerde Sunumu.

Yayın Koşulları ve Yazım Kılavuzu

1. Yayınlanmak üzere gönderilen metinlerin **iktisat, siyaset, sosyoloji, tarih ve felsefe** öncelikli olmak üzere genel olarak **sosyal bilimler** alanında [Türkçe veya İngilizce] yapılmış bilimsel ve özgün çalışmalar olması gerekmektedir.

2. Yaptığınız çalışmanın, daha önce **başka bir yerde yayınlanmamış ve yayınlanmak üzere gönderilmemiş** olması gerekmektedir. Metin, *editörler* tarafından yapılan ilk değerlendirmenin ardından, hakem incelemesine sunulmaktadır. Hakem raporlarına göre [gerekliyse düzeltmeler yapıldıktan sonra] *yayın kurulu*, çalışmaların yayınlanıp yayınlanmayacağına karar vermektedir. Bu karar, yazara / yazarlara bilahare bildirilmektedir.

3. Düzeltme gerektiren çalışmaların en geç bir ay içinde düzeltilerek gönderilmeleri gerekmektedir. Geciken çalışmalar derginin bir sonraki sayısında yayınlanmak üzere bekletilir.

4. Yayınlanması uygun görülen veya görülmeyen tüm çalışmalar iade edilmez, yazarına / yazarlarına sadece bilgi verilir. Çalışmalar için yazarına / yazarlarına telif hakkı ödenmez.

5. Bilimsel kongrelere ve sempozyumlara bildiri olarak sunulmuş çalışmalar ve çeviriler yayınlanabilir.

6. Yazar / yazarlar çalışması ile birlikte, unvanını, görev yaptığı kurumu, haberleşme adresini, telefon numarasını ve e-posta adresini bildirmelidir.

7. Çalışma metni, A5 formatında, 1,2 satır aralığı ve *Times New Roman 12* punto fontu [dipnotlarda *Times New Roman 10* punto, *kaynakça*'da *Times New Roman 11* punto] kullanılarak oluşturulmalıdır. Sayfa biçimlendirmesi şu şekilde olmalıdır:

Üstten 1,75
 Alttan 0,50
 Soldan 1,50
 Sağdan 1,50

8. Atıflar, metin içinde parantez açılarak yapılmalıdır:

..... (Wallerstein, 2000: 195).

Polanyi (2000: 142) ileri sürmektedir.

▪ Atıf yapılan kaynak makale ise sayfa numarası belirtmeye gerek yoktur:

..... (İnsel, 1991)

▪ Aynı bağlamda birden fazla kaynağa atıf yapılmış ise:

..... (Sönmez, 1998: 518; Kazgan, 1997: 122).

▪ Atıf yapılan çalışma iki yazarlı ise:

..... (Weis ve Hobson, 1999: 185)

▪ Atıf yapılan çalışma ikiden fazla yazar tarafından gerçekleştirilmiş ise:

..... (Amin ve diğerleri, 1994: 272).

9. Atıf yapılan bütün çalışmalar, metnin sonunda *Kaynakça* başlığı altında *alfabetik sıraya göre* dizilmelidir.

▪ Kitap için:

Âmin, Samir ve diğerleri (1994), **Düşük Yoğunluklu Demokrasi: Yeni Dünya Düzeni ve Politik Güçler** [Çeviri: Ahmet Fethi], İstanbul: Alan Yayıncılık.

Kazgan, Gülten (1997), **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul: Altın Kitaplar.

Sönmez, Sinan (1998), **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm: Sömürgecilerden Küreselleşmeye**, Ankara: İmge.

Wallerstein, Immanuel (2000), *Bildiğimiz Dünyanın Sonu* [Çeviri: Tuncaç Birkan], İstanbul: Metis.

Weis L. ve J. M. Hobson (1999), *Devletler ve Ekonomik Kalkınma: Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Analiz* [Çeviri: Kıvanç Dündar], Ankara: Dost.

▪ Derleme / edite edilmiş bir kitaptaki makale ya da bölüm için:

Archer, M. (1990), “Human Agency and Social Structure: A Critique of Giddens”, in [(eds.) D. Held and J. B. Thompson (1990), *Social Theory of Modern Societies: Anthony Giddens and his Critiques*, Cambridge: Cambridge University Press], pp.73-84.

Öniş, Ziya (2003), “Neo-liberal Küreselleşmenin Sınırları: Türkiye Açısından Arjantin Krizi ve IMF’ye Karşılaştırmalı Bir Bakış” [(der.) A. H. Köse ve diğerleri (2003), *İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar*, İstanbul: İletişim] içinde: 505-532.

▪ Dergideki bir makale için:

İnsel, Ahmet (1991), “Siyasal Süreç Olarak İktisadi Kalkınma”, *Birikim* (Ocak 1991), 21: 12-23.

Yılcı, Veli ve Şeref Bozoklu (2014), “Türk Sermaye Piyasasında Fiyat ve İşlem Hacmi İlişkisi: Zamanla Değişen Asimetrik Nedensellik Analizi”, *Ege Akademik Bakış*, 14 (2): 211-220.

▪ Yayımlanmamış tezler için:

Yumuşak, İbrahim (2000), *Beşeri Sermaye Teorisi ve Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

10. Çalışmanın *özet*’i ve *anahtar kelimeler*’i, İngilizce ve Türkçe olarak, ayrı ayrı yazılmalıdır.

11. Dipnot bilgileri, metin içinde numara sırasıyla verilmelidir.

12. Yazı 20-25 sayfayı geçmemelidir.